

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

HÜSEYİN CÂHİD'İN TANIN'DEKİ MAKALELERİNE GÖRE 31 MART OLAYI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma ÇAKIR

MAYIS-2014

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

HÜSEYİN CÂHİD'İN TANİN'DEKİ MAKALELERİNE GÖRE 31 MART OLAYI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma ÇAKIR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Necmettin ALKAN

MAYIS-2014

TRABZON

ONAY

Fatma ÇAKIR tarafından hazırlanan Hüseyin Câhid'in Tanin'deki Makalelerine Göre 31 Mart Olayı adlı bu çalışma 22.05.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Alaaddin YALÇINKAYA (Başkan)

Doç. Dr. Necmettin ALKAN (Danışman)

Doç. Dr. Rahmi ÇİÇEK (Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. .../.../....

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orjinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Fatma ÇAKIR

02.05.2014

ÖNSÖZ

Jön Türkler'in birtakım çalışmaları neticesinde II. Abdülhamid 24 Temmuz 1908 yılında II. Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kalmıştır. II. Meşrutiyet sonrasında Osmanlı Devleti farklı bir döneme girmiştir. Bu dönem içinde İttihad ve Terakki Cemiyeti ile II. Abdülhamid arasında birçok konuda mücadeleler yaşanmıştır. Bu çatışmalar toplumun bazı kesimlerinde, matbuatta kendisini göstermiştir. Yaşanan gerginlikler neticesinde de Osmanlı Tarihi'nde önemli bir yere sahip olan 31 Mart Olayı yaşanmıştır.

31 Mart Olayı öncesinde ve sonrasında yaşananlar bakımından önemlidir. Olayın neden ve kimler tarafından çıkartıldığı hâlâ tartışılmaktadır. Dolayısıyla olay ile ilgili birçok akademik ve popüler çalışma yapılmıştır. Biz de çalışmamızda Osmanlı Devleti'nin bir dönemine damga vuran bu olayı Hüseyin Câhid'in gazetesi "Tanin"deki makaleleri ışığında incelemeye çalıştık. II. Meşrutiyet sürecini tüm çalkantılarıyla yaşamış olan Hüseyin Câhid, yaşadıklarını ve fikirlerini gazetesinde vermeye çalışmıştır. İttihad ve Terakki'nin önemli savunucularından olan Câhid'in II. Meşrutiyet dönemini ve 31 Mart Olayı'nı yeri geldiği zaman bu etki altında yorumladığını gördük. Bu çalışmayla yakın dönem araştırmalarına küçük de olsa bir ekleme yapmayı umut ediyoruz.

Tez konusunun belirlenmesinde ve tezin hazırlanması aşamasında her konuda yardımını esirgemeyen sayın danışmanım Doç. Dr. Necmettin ALKAN'a çok teşekkür ediyorum. Ayrıca tez çalışması sürecinde benden maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen ailem ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Trabzon, Mayıs 2014

Fatma ÇAKIR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
GİRİŞ.....	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HÜSEYİN CÂHİD VE TANİN	4-12
1.1. Hayatı.....	4
1.2. Tanin	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. 31 MART OLAYI.....	13-36
2.1. 31 Mart Olayını Hazırlayan Nedenler	13
2.1.1. Meşrutiyet'in Etkileri, İç Siyasetteki Bölünme ve Çatışma.....	14
2.1.2. II. Abdülhamid Dönemi Devlet Adamlarına ve Memurlarına Yapılan Baskılar.....	18
2.1.3. Muhalefet ve Yapılan Suikastlar	19
2.1.4. Ordunun Siyasete Girmesi	21
2.1.5. Avusturya'nın Bosna Hersek'i İlhakı, Bulgaristan'ın Bağımsızlığını İlan Etmesi ve Girit'in Yunanistan'a Bağlanması.....	22
2.2. 31 Mart Olayı'nın Başlaması, Gelişmesi ve Sona Ermesi.....	26
2.3. II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi ve 31 Mart Olayı'nın Değerlendirilmesi....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HÜSEYİN CÂHİD'İN TANİN'DEKİ MAKALELERİNE GÖRE 31 MART

OLAYI	37-74
3.1. Hüseyin Câhid'e Göre II. Meşrutiyet'in İlanı.....	37
3.2. 31 Mart Olayı Öncesi Oluşan Gerilimli Atmosfer.....	45
3.3. Olay Günü Hüseyin Câhid ve Yurt Dışına Kaçış	60
3.4. II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi	66
3.5. 31 Mart Olayı'nın Değerlendirilmesi	67
3.6. 31 Mart Olayı Sonrası Yeni Dönem	72
SONUÇ	75
YARARLANILAN KAYNAKLAR	80
EKLER	85
ÖZGEÇMİŞ	89

ÖZET

II. Meşrutiyet 23 Temmuz 1908’de ilan edildi. Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet’in ilanını halk büyük bir sevinç ile karşılamıştı. Çünkü ülkeye “hürriyet” gelmişti. Fakat bu hürriyet sevinci Osmanlı toplumunda fazla sürmemiş ve 13 Nisan 1909’da 31 Mart Olayı meydana gelmiştir. Bu isyanı Selanik’ten gelen Hareket Ordusu bastırmıştır.

Bu çalışmada, Hüseyin Câhid’in Tanin gazetesindeki makalelerine göre 31 Mart Olayı’nı incelemeye çalıştık. İlk olarak Hüseyin Câhid’in hayatı ve Tanin gazetesi ile ilgili bilgi verdik. Devamında 31 Mart Olayı’nın genel bir özetini yaptık. Üçüncü bölümde ise Hüseyin Câhid’in Tanin gazetesindeki makalelerine göre 31 Mart Olayı’nın çıkış nedenlerini, gelişimini ve sonuçlarını yorumladık. Özellikle Câhid’in olay ile ilgili Tanin’deki makalelerini inceledik. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra yaşananları Câhid’in fikirlerine göre yorumlamaya çalıştık.

Anahtar Sözcükler: Hüseyin Câhid, Tanin, 31 Mart Olayı

ABSTRACT

The Constitutional regime was declared on July 24, 1908. Public were welcomed declaration of constitutional regime. Because “freedom” had come to country. But this joy of freedom did not take long in Ottoman society and April 13, 1909 has occurred 31 March Event. This rebellion has been suppressed by “the Army of Action” coming from Salonika.

In this study, according to articles in Tanin newspaper of Hüseyin Câhid we tried to study the 31 March Event. In the first chapter, we have given informasion about Hüseyin Câhid and Tanin newspaper. In the second chapter, we have geneally dealt with the 31 March Event. In the third chapter, according to articles in Tanin newspaper of Hüseyin Câhid we have interpreted the reason, development and result of the origination of the 31 March Event. Especially we have examined articles about event in Tanin of Hüseyin Câhid. According to opinions of Hüseyin Câhid we tried to interprent experiences after declaration of constitutional regime.

Key Words: Hüseyin Câhid, Tanin, The 31 March Event

KISALTMALAR LİSTESİ

- a.g.e. : Adı Geçen Eser
a.g.m. : Adı Geçen Makale
a.g.t. : Adı Geçen Tez
TDV : Türk Diyanet Vakfı
TTK : Türk Tarih Kurumu
YTY : Yeni Türkiye Yayınları

GİRİŞ

23 Temmuz 1908 Osmanlı Tarihinde önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti, mutlakî yönetimden meşrutî yönetime yeniden geçmiştir. Bu gelişmenin mimarları ise Jön Türkler olmuştur. Jön Türkler, Sultan II. Abdülhamid'e (1876-1909) karşı yaptıkları uzun mücadelenin sonunda 3 Temmuz 1908 tarihinde başlattıkları Jön Türk İhtilâli ile II. Abdülhamid'i Meşrutiyet'i ilan etmeye mecbur bırakmışlardır.

Böylece anayasal yönetime yeniden geçilmiş, yapılan seçimlerin ardından Meclis-i Mebûsan açılmış ve yönetim Yıldız Sarayı'ndan Bâb-ı Âlî'ye yeniden geçmişti. Bu şekilde devletin birçok sıkıntıdan kurtulacağı, içerideki siyasî mücadelenin sağlanacağı zannedilmişti. Fakat bu beklentiler gerçekleşmemiş, aksine Meşrutiyet'in uygulanmasında ciddi sıkıntılar ve çatışmalar yaşanmaya başlamıştı. Özellikle de yeni dönemin etkin aktörleri ittihadçıların, iç siyasette etkili olmaya çalışması, ittihadçı olmayanlara karşı takip ettiği sert siyaset, ciddi rahatsızlıklara neden olmuştu. Diğer taraftan ordudaki ittihadçı subayların bu mücadelenin içine çekilmesi bütün bunların tuzu biberi olmuştur.

İttihadçılar ve bunların karşısında ortaya çıkan geniş, muhalif cephe arasında patlak veren bu mücadele ve çatışma basın hayatında çok daha hareketli bir şekilde cereyan etmişti. İttihadçılar ve bunların karşısındaki muhaliflerin gazeteleri yaptıkları yayınlarla bu çatışmayı alevlendirmişlerdir.

1908 sonrasında iç siyasetteki bu çatışma, 13 Nisan 1909'da 31 Mart Olayı'nın patlak vermesine neden olmuştur. 31 Mart Olayı gerek meydana geliş sebepleri gerek sonrasında yaşanan gelişmeler bakımından Osmanlı Tarihi'nde önemli bir yere sahiptir. Belli bir süreç neticesinde meydana gelen bu olay birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Dolayısıyla 31 Mart Olayı ile ilgili gerek o dönemde yayınlanan gazetelerden yararlanılarak gerekse dönemin önemli hatıratlarından, belgelerinden faydalanılarak pek çok kitap, makale ve tez ortaya konmuştur. Bu olay üzerine çok çeşitli araştırmalar ve

yayınlar yapılmasına rağmen, hakkındaki tartışmalar bir türlü bitmemiş, bitmeyecek gibi de görünüyor.

Çalışmamın türü ve aynı konuyu işlememiz açısından yapılan tez çalışmalarına baktığımızda, Kâmil Akyüz'ün "İstanbul Basınına Göre 31 Mart Vak'ası" ve Muhammet Emin Çaycı'nin "Osmanlı Basınında 31 Mart Olayı" gibi yüksek lisans tezleri vardır. Bu iki çalışmada da 31 Mart Olayı'nın öncesinde yaşananlar, olayın gelişmesi ve değerlendirilmesi başlıklar halinde incelenmiştir. Yine bu tezlerde, bazı belge, kitap ve tezlerin yanı sıra özellikle dönemin İkdam, Takvim-i Vakayi, Volkan, Tanin, Serbestî Mizan, Şura-yı Ümmet gibi önemli gazetelerinden yararlanılarak 31 Mart Olayı incelenmiştir.

Bugün medyanın toplum üzerindeki etkisi tartışılmaz bir konudur. Medya toplumun yapısını, düzenini, insanlar arasındaki ilişkileri şekillendirme, yorumlama gücüne sahiptir. Medya diğer taraftan toplumsal olayların çıkmasında, gidişatında ve sonuçlanmasında da etkili durumdadır. Bu durum sadece günümüze ait bir gerçek değildir. Medyanın toplum üzerindeki etkisi tarih boyunca görülmüştür. 31 Mart Olayı da medyanın ilgisini çeken önemli olaylardan biridir. Medyanın yazılı bir türü olan gazeteler bu olayı gündemlerine taşımışlar ve yorumlamışlardır. Özellikle farklı görüşe sahip kişiler gazetelerinde fikirlerini bildirmişler, polemiklere girmişler ve II. Meşrutiyet sürecine giren Osmanlı toplumunu etkileyebilmişlerdir.

II. Meşrutiyet sürecinde yaşananları gazetesinde yansıtan önemli şahsiyetlerden biri de Hüseyin Câhid idi. İyi bir eğitime ve edebiyat geçmişine sahip olan Câhid, "Tanin" gazetesini çıkararak fikirlerini gazetesinde yazmıştır. Siyasete de giren Hüseyin Câhid, gazetesindeki makalelerinde 31 Mart öncesini ve sonrasını kendi düşünceleri doğrultusunda vermeye çalışmıştır. Bizde bu çalışmamızda Hüseyin Câhid'in özellikle Tanin'de makaleleri ışığında 31 Mart Olayı'nı ele almaya gayret ettik.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hüseyin Câhid'in hayatı ile ilgili bilgi verilmiştir. Ayrıca Hüseyin Câhid'in Tanin'i kurma sürecinden, Tanin gazetesinden ayrılmasından ve Tanin gazetesinin içeriğinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde hatıralar, ikincil kaynaklar, makaleler ve tezlerden faydalanılarak genel olarak 31

Mart Olayı'nın sebepleri, olayın meydana gelişi ve sonrasında yaşananlar verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Hüseyin Câhid'in Tanin'deki makaleleri doğrultusunda 31 Mart Olayı'nın öncesi, olayın gelişmesi ve olay sonrasında yaşananlar verilmeye çalışılmıştır. Tanin'deki makalelerinde Hüseyin Câhid, II. Meşrutiyet sürecini kendi düşünceleri, siyasi fikirleri doğrultusunda vermeye çalışmıştır. Bizde çalışmamızda Câhid'in o dönemki düşünceleri doğrultusunda 31 Mart Olayı'nı yorumlamaya çalıştık. Çünkü Hüseyin Câhid, II. Meşrutiyet sonrasında tam anlamıyla yaşayan ve 31 Mart Olayı'na şahit olan önemli bir gazeteci ve siyaset adamıydı.

Bu sebeple nedenleri, kimlerin planladığı ve sonuçları hâlâ tartışma konusu olan 31 Mart'ı Hüseyin Câhid'in bakış açısıyla vermek istedik. Câhid'in geçmişi, hayat görüşü ve siyasi düşünceleri bizim için önemliydi. Çalışmamızda Hüseyin Câhid'in bu yönlerini göz önünde bulundurmaya çalıştık. Olayı yorumlarken Câhid'in zaman zaman yaşadığı tutarsızlıkları, duygu geçişlerini vermeye çalıştık. Böylece bu çalışma ile 31 Mart Olayı'na farklı bir gözle bakabilme şansı yakaladığımızı düşünüyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HÜSEYİN CÂHİD VE TANIN

1.1. Hayatı

Hüseyin Câhid, 1875'te Balıkesir'de doğmuştur. Bu tarihte babası Ali Rıza Efendi Aşar Müdürü göreviyle Balıkesir'de bulunmaktaydı. Aile, Hüseyin Câhid yaklaşık iki yaşında iken İstanbul'a gelmiştir. İlköğrenimini İstanbul'daki Aksaray mahalle okulu olan Ağayokuşu Yakupağa Mektebi'nde tamamlamıştır. Hüseyin Câhid, anne ve babasının etkisiyle küçük yaştan itibaren okumaya fazlasıyla vakit ayırmaktaydı. Âşık Garip, Kerem ile Aslı gibi halk hikâyelerinin yanında özellikle Hz. Ali'nin savaşları, Battal Gazi ve Kara Davut gibi hikâyeleri de okumaktaydı. Ayrıca Enderunlu Vasıf ile Nesimi divanları onun ruhunu dini duygularla beslemişti.¹

Daha sonra Hüseyin Câhid, babasının muhasebeci olarak tayininden dolayı Selanik'in bir sancağı olan Serez'e gitmişti. Burada askeri Rüştiye'yi bitirmiştir. Türk, Rum ve Bulgarların kalabalık bir şekilde yaşadığı Serez'de Hüseyin Câhid, çocukluk döneminin bir kısmını geçirmiştir. İlk romanı olan "Nadide" ye bu şehirde dinlediği bir hikâye esin kaynağı olmuştur. Fakat bu roman daha sonraki dönemlerde Hüseyin Câhid tarafından beğenilmeyecek ve kendisi tarafından "çocukluk" çalışması olarak değerlendirilecektir.²

Ali Rıza Efendi, bir süre sonra oğlunu annesiyle beraber İstanbul'a göndermişti. Hüseyin Câhid İstanbul'a döndükten sonra, 1889 yılında Dersaadet İdadisi'ne kayıt yaptırmıştır. Burada Cavit Bey, Aynızade Hasan Tahsin, Süleyman Kani ve Ahmet Şuayip gibi ömrünün sonuna kadar arkadaşlık ettiği samimi dostlarıyla tanışmıştı. Bu okul ve

¹ Ömer Faruk Huyugüzel, **Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı, Hikâye ve Romanları Üzerine Bir Araştırma**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982. s. 7-8.

² Fatih Mehmet Sancaktar, **II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Milli Hâkimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cahit Örneği(1908-1925)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2009, s. 13-14.

arkadaşları, ona batılı düşünörlere ve fikirlere ulaşma fırsatı vermişti. Özellikle idadinin üçüncü ve dördüncü sınıflarında Hüseyin Câhid, düşünce ve inanç dünyasında önemli değişiklikler yaşamıştı. Sürgünden gelen ve hürriyetçi duygular besleyen dayısı Cemal Bey, bu dönemde onu en çok etkileyen kişilerden biriydi. Ayrıca bu dönemde Fransız yazarların kitaplarıyla tanışarak Fransız edebiyatı ve hayatı üzerine bilgi sahibi olmuştur. Böylece çocukluk döneminde ve ilköğretimi sırasında ailesi ve çevresinin etkisiyle geleneksel kültürün etkisinde kalan Hüseyin Câhid, idadiden itibaren batılı yazarların ve düşüncelerinin etkisi altına girmiştir.³

Hüseyin Câhid, dört yıllık idadi'yi bitirdikten sonra mülkiye okuluna girmiştir. Bu dönemde Câhid de Fransız Devrimi'ne ve devrimcilerine karşı yoğun bir hayranlık göstermekteydi. Onun gözüyle Fransız Devrimi hürriyetçileri bir meşale gibiydi. Bu yıllarda Mutlakiyet karşıtı kesimlerle ve düşüncelerle iletişim içerisinde olmasına rağmen, muhalif kesimle tam anlamıyla bir ilişki içine girmediği görölmektedir. Ayrıca Jön Tükler ile birlikte anılmaktan çekinmiştir. Bundan dolayı daha çok kendisini Servet-i Fünun Edebiyatı çevresinde göstermiştir. Bu edebiyatın diğer üyeleri gibi siyasetten uzak kalmaya çalışmıştı.⁴

1896 yılında pekiyi derece ve ikincilikle mülkiyeyi bitiren Hüseyin Câhid, Maarif Nezareti'nde memurluğa başlamıştır. Burada beş yıl çalıştıktan sonra öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra ise Vefa İdadisi Müdür Muavinliği, Mercan İdadisi Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur.⁵ Bu dönemlerde de edebiyat ile ilişkisini sürdürmüştür. Bazı edebi yazılarını 1899'da Tarik, 1899'da Sabah ve 1900'de Saadet gazetelerinde yayınlanmıştır.

Fakat onun bu dönemdeki en önemli çalışmaları, Servet-i Fünun Dergisi etrafında olmuştur. Hüseyin Câhid, Servet-i Fünun Edebiyatı'nı Tanzimat hareketi edebiyatının muntazam, daha modern bir biçimi olarak tanımlamaktaydı. İstibdadın ve sansürün bütün şiddetiyle hüküm sürdüğü bu yıllarda Hüseyin Câhid, Servet-i Fünun anlayışını benimsemişti. Ona göre bu edebiyatın, "ümitsiz edebiyat" olarak değerlendirilmesi ve

³ Huyugüzel, a.g.e., s. 9.

⁴ Sancaktar, a.g.e., s. 16.

⁵ İhsan Işık, **Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi**, 10, Ankara: Elvan Yayınları, 2006, s. 550.

“sanat sanat içindir” prensibini benimsemesi, II Abdülhamid’in uyguladığı sansürden kaçmak için sadece bir koruyucu görevindeydi. Servet-i Fünun anlayışı içinde olan Hüseyin Câhid, bu edebiyatın karakteristik özelliklerini de eserlerinde yansıtmıştır. Bu yüzden onun birçok hikâyesinde hâkim olan duygu, hayalin güzel, gerçeklerin ise çirkin olduğudur.⁶

1901-1908 yılları arasında Hüseyin Câhid, eğitim ve öğrenim faaliyetlerinin yanı sıra, yoğun bir dil bilgisi ve sözlük çalışmasının içine girmiştir. Servet-i Fünun dönemindeyken ilgisini çeken dilin kaynağı problemi, onu Türkçenin gramerini değişik bir anlayışla yazma fikrine götürmüştü. Hüseyin Câhid, Arapça gramerin etkisinden kurtararak dili, kendi yapısı ve özellikleri içerisinde incelemek amacını benimsemiştir. Yöntem bakımından önceki uygulamaların aksine, Fransız gramerinin yöntemini uygulayan Hüseyin Câhid, bu alandaki ilk kitabı olan “Türkçe Sarf ve Nahiv”i hazırlamıştır. Bu kitabı bizdeki batı tesirindeki dil bilgisi kitaplarının ilki olarak sayabiliriz.⁷

II. Meşrutiyet ilan edildiği zaman Hüseyin Câhid, Mercan İdadisi’nde müdür görevindeydi.⁸ O günlerde herkes hürriyet aşkı ve idealist fikirlerle sokaklarda dolaşmakta ve toplantıdan toplantıya koşmaktaydı. Her gün bir sürü gazete basın hayatına başlıyor ve her kafadan bir ses yükseliyordu. Bu hava içerisinde olan Hüseyin Câhid de İkdam gazetesine yönelmiştir. O ilk siyasi makalesini bu gazeteye yazmış ve böylece fiilen siyasete girmişti. Fakat Hüseyin Câhid’in asıl siyasi hayatı Tanin gazetesinin çıkışıyla başlamıştı.⁹ Bu gazetede siyasi ve sosyal yazıları ile döneme damgasını vuran şahsiyetlerden biri olmuştur. Hüseyin Câhid tarafından genellikle kabul edilmese de bu gazete, İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin resmi yayın organı olarak görülmüş ve Cemiyet adına bazen hedef gösterilmişti.

II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte Hüseyin Câhid, etkin bir Meşrutiyet ve aynı zamanda İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin savunucusu olmuştur. II. Meşrutiyet’ten önce siyasetten uzak durmaya çalışırken, artık siyasetin içine girmeye başlamıştır.¹⁰ Bunun

⁶ Sancaktar, a.g.e., s. 17.

⁷ Huyugüzel, a.g.e., s. 19-20.

⁸ Hilmi Bengi, **Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000, s. 21.

⁹ Huyugüzel, a.g.e., s. 21.

¹⁰ Sancaktar, a.g.e., s. 21.

sonucu olarak da II. Meşrutiyet 1908’de yapılan ilk seçimlerde İttihad ve Terakki İstanbul mebusu seçilmiştir.¹¹ Hüseyin Câhid, bundan sonra yaşanan siyasi tartışmaların, siyasi cinayetlerin sıkça yaşandığı II. Meşrutiyet döneminin etkisinden uzak kalamamıştır. Çeşitli siyasi polemiklere girmiş ve 31 Mart Olayı sırasında öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.¹²

Hüseyin Câhid, daha sonra 1911’de Maliye Nazırı Cavit Bey’in teklifi ve teşvikiyle Duyun-ı Umumiye Osmanlı Dayinler Vekilliği’ne seçilmiştir. Milletvekili aylığına ek olarak yüksek bir maaşla geldiği bu görev, 1922’ ye kadar devam etmiştir. Bu dönem içerisinde Hüseyin Câhid’in İttihad ve Terakki ile olan ilişkisi her zaman uyum içinde sürmemiştir. Bu dönemde Cemiyet’i eleştiren yazılar yazmıştır. Yazılarının içeriği genel olarak ilerleme konusunda yavaş davranıldığı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu eleştiri içeren yazılardan dolayı bazen gazete kapatılmıştır. Fakat Câhid, yazılarına aralıklarla devam etmiştir.¹³ Bunun gibi sorunlar neticesinde de Hüseyin Câhid, 1914’de Tanin’den ayrılmak zorunda kalmıştır.

Bu dönemden sonra da Hüseyin Câhid, mebusluğa devam etmiştir. Fakat Osmanlı Devleti bu dönemde I.Dünya Savaşı’na girmişti.¹⁴ Savaşın başında bazı başarılar göstermesine rağmen daha sonra yenilgiler yaşayan Osmanlı Devleti, müttefik olduğu devletler ile birlikte İtilaf Devletleri ile anlaşma yoluna gitmiştir. Bütün bunlar yaşanırken ittihatçı karşıtları Osmanlı Devleti siyasetine hâkim olmaya başlamıştı.¹⁵ Bunun neticesinde de bazı ittihatçılar ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştı. Ülkeyi terk etmeyen diğer ittihatçılar ve Hüseyin Câhid “asayiş bozmak” bahanesiyle Bekirağa Bölüğü’ne hapsedilmişlerdi. Daha sonra da bu ittihatçılar ve Hüseyin Câhid, İstanbul’dan uzak tutulmak için Malta Adası’na sürülmüştü.

Duyun-ı Umumiye Osmanlı Dayinler Vekilliği’nden elde ettiği gelire Hüseyin Câhid, Malta’da hayatını sürdürmeye çalışmıştır. Burada kendisini Fransızcadan başka

¹¹ Ayşe Azman, **Türk Basımında Siyasi Bir Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1994, s. 34.

¹² Huyugüzel, a.g.e., s.24; Hüseyin Cahit Yalçın, **Siyasal Anılar**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1976, s. 108-109.

¹³ Sancaktar, a.g.e., s. 22-23.

¹⁴ Huyugüzel, a.g.e., s. 26.

¹⁵ Sancaktar, a.g.e., s. 23.

dillerde de geliştiren Huseyin Câhid, çeşitli tercümelere yapmıştır. Tarih, sosyoloji, psikoloji, estetik, felsefe ve pedagojiye dair tanınmış birçok eseri çevirmiştir. Daha sonra Malta’da çevirdiği bu eserleri İstanbul’a döndükten sonra “Oğlumun Kütüphanesi” genel başlığı altında yayınlamıştır.¹⁶ Malta sürgünlüğü sona eren Huseyin Câhid, bu dönemde ülkesine geri dönmek yerine, 1921’de çocuğunun hastalığının tedavisi için İsviçre’ye gitmek zorunda kalmıştır.

1922’de İstanbul’a dönen Huseyin Câhid, tekrar Tanin gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Câhid, muhalif kişiliği ile tekrar ön plana çıkmaya başlamıştı. Bu durum Ankara’nın tepkisini çekmeye başlamış, yazıları ve düşünceleri İttihad ve Terakki Cemiyeti’ni tekrar oluşturma gayreti olarak algılanmıştı. Bunların yanında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurulması üzerine iyice yükselen muhalefet içerisine Huseyin Câhid’in de girmesi 1925’de Tanin’in kapatılmasına ve Câhid’in yargılanmasına neden olmuştur. Bu yargılama sonucunda da Huseyin Câhid, sürgün cezasına çarptırılarak Çorum’a gönderilmiştir.¹⁷

Çorum’da sürgünde olduğu yıllarda Huseyin Câhid, siyasetten uzak kalmıştır. Bu şehirde de genellikle çeviri çalışmaları ile yaşamını sürdürmüştür. Sürgün hayatı bittikten sonra İstanbul’a dönen Câhid, burada iş bulma konusunda bir takım sıkıntılar yaşamış ve iş için çaldığı birçok kapı yüzüne kapanmıştı. Nihayet Malta’dan tanıdığı Şükrü Kaya’nın aracılığıyla 1930’da Sanayi ve Maadin Bankası Yönetim Kurulu Başkanlığı’na getirilmiştir. Fakat Huseyin Câhid, 1932’de yapılan I. Türk Dil Kurultayı’nda Atatürk’ün desteklediği dilin sadeleştirilmesi konusunda farklı görüşler savunduğu için bu işini de kaybetmiştir.¹⁸

Huseyin Câhid, iş konusunda yaşadığı bu talihsizlikten sonra basın hayatında da hareketli bir döneme girmiştir. 1933’ten 1936’ya kadar Akşam gazetesinde “Akşamcı” takma adıyla yazılar yazmaya başlamıştır. Bu arada dönemin önemli yayınlarından biri olan “Fikir Hareketleri” dergisini 1933-1940 yılları arasında çıkarmıştır. Bu dergide felsefe, psikoloji, sosyoloji ve estetik ile ilgili makaleler Huseyin Câhid tarafından tercüme edilerek yayınlanmıştır. Ayrıca bunların yanında demokrasi, faşizm, komünizm, milliyetçilik üzerine

¹⁶ Huyugüzel, a.g.e., s. 27-29.

¹⁷ Sancaktar, a.g.e., s. 24-25.

¹⁸ Huyugüzel, a.g.e., s. 31.

birçok tercüme makale de dergide yer almaktaydı.¹⁹ Bu dergiden başka Hüseyin Câhid, 1935'ten 1946'ya kadar "Yedigün"de yazılar yazmıştır. Ayrıca 1936-1938 yılları arasında "Boğaziçi" dergisinde, 1938'den 1943'e kadar da "Yeni Sabah"ta dış politika yazarlığı yapmıştır. Yine aynı yıl Tanin'i son defa olmak üzere 1947 yılına kadar çıkarmıştır. 1946 yılında Türk Basın Birliği Başkanlığı'na seçilen Hüseyin Câhid, 1948'den sonra Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı gazetelerinde başyazarlık görevinde bulunmuştur.²⁰

Atatürk döneminde birtakım sıkıntılar yaşayan Hüseyin Câhid, İsmet İnönü döneminde tekrar siyasete dönmüştür. İnönü'nün de desteğiyle 31 Aralık 1938'de yapılan ara seçimde Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan Çankırı milletvekili seçilmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin yedinci, sekizinci ve dokuzuncu dönemlerinde Çankırı, İstanbul ve Kars milletvekilliği yapmıştır.²¹ Demokrat Parti'nin kurulduğu dönemde de bu partiye karşı Cumhuriyet Halk Fırkası'nı desteklemiştir.

1954 yılına kadar siyasi hayatını sürdüren Hüseyin Câhid, bu tarihte "Halkçı" gazetesinde Adnan Menderes aleyhine yazdığı yazı nedeniyle hapis cezasına çarptırılmıştır. Fakat yaşının ilerlemiş ve hasta olması sebebiyle serbest bırakılmıştır. Bundan sonra Câhid, 1957 yılında tekrar Cumhuriyet Halk Fırkası adına milletvekili adayı olmuştur.²² Ancak seçim çalışmalarını sürdürürken 18 Ekim 1957'de vefat etmiştir. 19 Ekim'de de Feriköy mezarlığındaki aile kabristanına defnedilmiştir.²³

1.2. Tanin

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra Hüseyin Câhid'e yakın arkadaşı Hüseyin Kâzım ve Tefik Fikret tarafından bir gazete çıkarma önerisinde bulunulmuştur. Câhid, teklifi kabul ettikten sonra hazırlıklara başlanmış ve Tefik Fikret'in önerisiyle gazetenin adının "Tanin" olması kararlaştırılmıştır.²⁴ Tanin, Arapça bir kelimedir ve tınlama, çınlama anlamına gelmektedir.²⁵ Hüseyin Kâzım, sermayedar olarak kısa sürede gazetenin binasını

¹⁹ Sancaktar, a.g.e., s. 27.

²⁰ Bengi, a.g.e., s. 21.

²¹ Huyugüzel, a.g.e., s. 33.

²² Sancaktar, a.g.e., s. 28.

²³ Azman, a.g.t., s. 174.

²⁴ Bengi, a.g.e., s. 43; Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 18-19.

²⁵ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 295.

yaptırması ve matbaasını kurmuştur.²⁶ 1 Ağustos 1908’de Tanin’in ilk sayısı yayınlanmıştır. Gazetenin başyazarlığını ise Hüseyin Câhid üstlenmiştir.

Tanin, ilk çıktığı dönemde bazı imkânsızlıklar sebebiyle dört sayfa halinde yayınlanabilmiştir. Gazete bir ay sonra ise daha düzene girmiş ve sayfa sayısını altıya çıkarmıştır. Bundan sonra Tanin’de haber, yorum ve köşeler belli bir düzen içinde yer almıştır. Sayfa düzeni ve biçimsel görüntüsü olarak bir Fransız gazetesi olan “Le Monde”u andıran Tanin, içerik bakımından bugünkü gazeteleri aratmayacak çeşitlilik ve zenginliğe sahipti. Resimlerin fazla kullanılmadığı Tanin’de, birinci sayfada genellikle bir ve ikinci sütunlarda Hüseyin Câhid tarafından yazılan makaleler bulunmaktaydı. Ayrıca birinci sayfada günün önemli haberlerine, iç ve dış gelişmelere de yer verilmekteydi. İkinci sayfada araştırma ve inceleme yazıları, üçüncü sayfada ise ülkedeki diğer bölgelerden haberler, yorumlar yer almaktaydı. Son sayfada da diğer sayfalardan devreden yazıların sonları, edebiyat, sanat konularında haberler yer almaktaydı. Bu haberler kitap, oyun ilanları, kitap ve dergilerin içeriklerini anlatan yazılardı. Ayrıca borsa, ekonomi haberleri de burada bulunmaktaydı.²⁷

Gazetenin başyazarı Hüseyin Câhid, gazete çıkmadan önce bağımsız bir yayın organı çıkartmayı amaçladığını belirtmekteydi.²⁸ Fakat Tanin, çıkmaya başladığı ilk günden itibaren İttihad ve Terakki’nin siyasi yönde savunuculuğunu üstlenmişti. Özellikle Hüseyin Câhid, Cemiyet’in fikirlerine samimiyetle inanmış, mücadeleci ve polemikçi kişiliği bütün yayın hayatı boyunca gazeteye damgasını vurmuştur. II. Meşrutiyet döneminde İttihad ve Terakki’nin resmi yayın organı “Şûrâ-yı Ümmet”e oranla Cemiyet’in çok etkili ve uzun süreli savunucusu olan Tanin gazetesi, Cemiyet’in yarı resmi yayın organı sayılmıştır. Bunların yanında Hüseyin Câhid, İttihad ve Terakki’nin bazı uygulamalarını da eleştirmekten geri kalmamıştı.²⁹

Tanin kurulduktan sonra kurucularından biri ve gazeteye isim babalığı yapan Tefik Fikret 26 Aralık 1908’de gazeteden ayrılmıştır. Tefik Fikret’in gazeteden ayrılış

²⁶ Ömer Faruk Huyugüzel, “Tanin”, **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, 39, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, s. 565.

²⁷ Bengi, a.g.e, s. 44-47.

²⁸ Azman, a.g.t, s. 33; Hüseyin Cahit Yalçın, **Edebiyat Anıları**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975, s. 166.

²⁹ Huyugüzel, a.g.m, s. 565.

sebebi, Tanin gazetesinin ilk günlerdeki amacından sapması, İttihad ve Terakki'nin savunuculuğunu üstlenmesi olarak görülmektedir.³⁰ Özellikle Hüseyin Câhid'in İttihad ve Terakki'nin çoğu icraatını desteklemesi Tevfik Fikret ile arasını açmıştı. Tevfik Fikret ve Hüseyin Câhid'in arasının daha çok bozulmasına yol açan diğer bir konu ise Fikret'in Galatasaray Sultanisi Müdürlüğü'nden istifasına sebep olan Maarif Nazırı Emrullah Efendi ile olan anlaşmazlığında Hüseyin Câhid'in Fikret'e gerekli desteği vermemesi olarak görülmektedir. Bu yaşananlar neticesinde iki dost arasında sert yazışmalar yaşanmıştı. Câhid ile Fikret, Tevfik Fikret'in öldüğü 1915 yılına kadar bir daha görüşmemişlerdi.³¹ Tevfik Fikret gazeteden ayrıldıktan bir süre sonra ise Selanik Valisi olan Hüseyin Kâzım gazeteden ayrılmıştır.

Tanin gazetesi yaşanan bazı tartışma ve kargaşadan dolayı yayınlanması kesintiye uğradığı için üç ayrı yayın döneminde toplam 17 yıl 5964 sayı halinde çıkartılmıştır. Gazete ilk ağır darbeyi 31 Mart Olayı'nda almıştır.³² İsyancılar Sûrâ-yı Ümmet ile birlikte Tanin'in matbaasını basarak tahrip etmişlerdi.³³ Hüseyin Câhid, gazeteyi Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelip olaya son vermesinden sonra yeniden çıkarmıştır. Gazete bundan sonra da ittihatçı karşıtları tarafından kapatılmış, fakat çoğu zaman Cenin, Senin, Renin ve Hak gibi adlar altında yeniden çıkarılmıştır. Bu dönemden sonra Hüseyin Câhid, Tanin gazetesini 31 Ocak 1913'te tekrar çıkarmaya başlamıştır. Ancak Câhid, iktidara tamamen geçen İttihad ve Terakki'nin bazı icraatlarını eleştirdiği için Cemiyet'in tepkisini çekmiştir. Cemiyet, Hüseyin Câhid'den bu yazılarına son vermesini istemiş ve Câhid'e baskı yapmıştır. Cemiyet'in isteklerine olumlu bakmayan Hüseyin Câhid, Tanin'i 30 Ocak 1914'te İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne devretmiştir.³⁴

Gazete Cemiyet'e geçtikten sonra İttihad ve Terakki liderlerinin fikir ve anlayışlarını yansıtacak biçimde çıkarılmıştır. Ancak Tanin gazetesinin yayımına ittihatçılar tarafından 31 Ekim 1918'de son verilmiştir. Gazete bu ilk yayın döneminde 3549 sayı çıkarılmıştı.³⁵ Bu dönemde Hüseyin Câhid'in yanı sıra birçok ünlü gazeteci ve edebiyatçı Tanin'de yazı yazmıştır. Bu gazeteciler arasında Babanzâde İsmail Hakkı,

³⁰ Bengi, a.g.e, s. 47.

³¹ Azman, a.g.t, s. 35.

³² Bengi, a.g.e, s. 58,

³³ Sina Akşin, **Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı**, Ankara: İmge Kitapevi, 1994, s. 65.

³⁴ Azman, a.g.t, s. 73-78.

³⁵ Bengi, a.g.e, s. 54.

İsmail Müştak, Muhiddin, Falih Rıfki, Ahmed Şerif ve Asım gibi isimler yer almaktaydı. Büyük oranda yazıları çıkan edebiyatçılar arasında ise Cenab Şahabeddin, Halit Ziya, Halide Salih, Cemil Süleyman, Aka Gündüz ve Fazıl Ahmet'in isimleri sayılabilir.³⁶

Tanin gazetesinin ikinci dönemi olarak sayabileceğimiz yayın hayatı tekrar 14 Ekim 1922'de başlamıştır. Malta sürgününün ardından Avrupa'dan dönen Hüseyin Câhid, İtilaf devletlerinin işgali altında olan İstanbul'da Tanin adına izin alamamıştı. Bu sebepten dolayı gazeteyi ilk önce "Renin" adıyla çıkarmaya başlamıştı.³⁷ Daha sonra ise gazete Mayıs 1925'e kadar "Le Tanine" adıyla Fransızca olarak çıkarılmıştır. Bu dönemde Hüseyin Câhid, Tanin'de Ankara Hükümeti'ne ve Mustafa Kemal'e karşı muhalefet olmuş ve birçok eleştiride bulunmuştur. Gazetede hükümete karşı eleştirel yazılar devam ederken, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası merkezinin İstiklal Mahkemesi kararıyla aranması haberinin Tanin'de "Dün gece Terakkiperver Fırka basıldı" şeklinde verilmesi gazetenin kapatılmasına yol açmıştır. Böylece Tanin gazetesinin 16 Nisan 1925'te kapatılmasıyla 903 sayı çıkartıldığı ikinci dönemi de sona erdi.³⁸

Bundan sonra Tanin, 31 Ağustos 1943'te tekrar çıkarılmaya başlanmıştır. Bu dönem Tanin gazetesinin son ve üçüncü dönemiydi. Bu dönemde gazetede komünizm, faşizm, gericilik ve nazizme karşı yazılar yazılmıştır. Hüseyin Câhid, gazetenin son döneminde de daha önce olduğu gibi bazı çevrelerle polemikler yaşamış, tartışmalara girmişti. Özellikle Sabiha ve Zekeriya Sertel'in çıkardığı "Tan" gazetesıyla sert bir tartışmaya girmiştir. Hüseyin Câhid'in 3 Aralık 1945 tarihli yazdığı, Serteller'i eleştiren "Kalkın ey ehli vatan, bir vatan cephesine lüzum vardır" başlıklı yazı üzerine halk galeyana gelmiş ve Tan Matbaası'nı tahrip ederek Serteller'in gazetecilik hayatına son vermişti. Bunun yanında Hüseyin Câhid'in II. Dünya Savaşı hakkındaki makalelerinden müttefik radyoların haber bültenlerinde bahsedilmiştir. Ayrıca bu dönemde Tanin gazetesinde Talat Paşa ve Cavid Bey'in hatıralarına, Enver, Talat ve Cemal Paşaların özel mektuplarına yer verilmiştir. Tanin gazetesi 14 Kasım 1947 yılında daha sonra yeniden ve daha iyi şekilde çıkarılacağı düşüncesiyle Hüseyin Câhid tarafından kapatılmıştır. Son dönemde ise Tanin gazetesi 1512 sayı çıkarılmıştır.³⁹

³⁶ Huyugüzel, a.g.m, s. 566.

³⁷ Azman, a.g.t, s. 84.

³⁸ Huyugüzel, a.g.m, s. 566.

³⁹ Bengi, a.g.e, s. 58.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 31 MART OLAYI

2.1. 31 Mart Olayı'nı Hazırlayan Nedenler

II. Abdülhamid çeşitli mücadeleler ve bazı devlet adamlarının çalışmaları neticesinde 1876 yılında I. Meşrutiyeti ilan etti. Fakat bazı sebeplerden dolayı ve Osmanlı-Rus savaşını bahane eden II. Abdülhamid 14 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ın toplanmasına son vermişti.⁴⁰ Böylece I. Meşrutiyet dönemi kısa sürmüş mutlakiyet dönemine yeniden dönmüştü. Bu dönemden sonra II. Abdülhamid istibdad anlayışıyla devleti yönetmeye başlamıştı.

II. Abdülhamid'in bu anlayışına son vermek, mutlakiyet yönetimine karşı olmak ve yeniden Anayasa'yı yürürlüğe koymak için bir hareket başlamıştı. Bazı aydınlar bu doğrultuda yurt içinde ve yurt dışında yoğun bir çalışma sürecine girmişlerdi. Tarihte bu hareketi yürütenlere Jön Türkler adı verilmiştir. Başka bir ifadeyle Jön Türk deyimini, Birinci ve İkinci Meşrutiyetleri hazırlayan ve Osmanlı Devleti'nde çağdaş ihtiyaçlara göre ıslahat yapılmasını isteyen inkılâpçılara ya da ihtilalcılara denilmiştir. Daha sonra bunlar örgütlenmeye başlamışlardı. Bu örgütlerin en güçlüsü İttihad ve Terakki Cemiyeti olmuştur.⁴¹ Cemiyet'in en önemli amacı ise eski yönetimin değiştirilmesi, devletin yenilenmesi ve yükselmesi için hizmet etmektir.⁴²

Neticede İttihad ve Terakki Cemiyeti bir süre sonra harekete geçmiş ve Resne'de bulunan üçüncü kolağası Niyazi Bey 3 Temmuz günü Niyazi Bey, yanında bulunan 150 kişilik çetesiyle dağa çıkmıştı. Böylece Meşrutiyet'in ilanı için ilk isyan başlatılmıştı.⁴³ Kısa bir zaman sonra isyan büyümüştü. Bunu üzerine Niyazi Bey, Cemiyet'ten aldığı gizli

⁴⁰ Çetin Yetkin, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, 2, İstanbul: Gürer Yayınları, 2008, s. 775.

⁴¹ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih**, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2000, s. 26.

⁴² Lekovikli Mehmet Rauf, **İttihat Ve Terakki Ne İdi**, İstanbul: Arba Yayınları, 1991, s. 10.

⁴³ Fahri Belen, **20. Yüzyıl Osmanlı Devleti**, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1973, s. 76-78.

bir emir ile 22 Temmuz gecesi Manastır'a gelmişti.⁴⁴ Cemiyet, daha sonra önce 23 Temmuz 1908 günü Selanik ve Manastır'da kendiliğinden II. Meşrutiyet'i ilan etti. Bu durumun önüne geçemeyeceğini anlayan II. Abdülhamid ise, 24 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyeti ilan etti.⁴⁵

Meşrutiyet ile beraber Osmanlı Devleti farklı bir döneme girmişti. Bu dönemle beraber özellikle 1908 Ağustos ayı başlarından itibaren toplumda ve siyasi yapıda birtakım kargaşa ve çatışma ortamı yaşanmaya başlamıştı. Bunların neticesinde de Osmanlı Tarihi'nde önemli bir yeri olan ve Osmanlı Devleti'ni farklı bir döneme girmesine neden olan 31 Mart Olayı yaşanmıştır. Bu olayın nedenlerine şöyle bir değinecek olursak, şu maddeler karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1. Meşrutiyet'in Etkileri, İç Siyasetteki Bölünme ve Çatışma

24 Temmuz 1908 günü 1876 Anayasası yeniden yürürlüğe konularak, II. Meşrutiyet dönemi başlamış oldu. Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı toplumunda büyük bir sevinç uyandırmıştı.⁴⁶ Halk, II. Abdülhamid'in 33 yıllık istibdadından bunalmıştı. Bundan sonra ülkeye "hürriyet" geliyordu. Baskıdan kurtulan halk, devletin iç sorunlarının çözümleneceği ve dış baskıların da sona ereceği ümidi içindeydi.⁴⁷ Fakat bu sevinç, heyecan ve ümit dönemi uzun sürmedi. Çok bir kısa zaman içerisinde iç ve dış politikada bazı olumsuz gelişmeler meydana gelmeye başlamıştı.

Osmanlı Devletinde çıkan bu olumsuz gelişmeler, Meşrutiyet'in sağlam temeller üzerine kurulmadığını göstermişti. Çünkü Osmanlı Devleti'nde Fransız İhtilali'nde olduğu gibi, düşünce özgürlüğünü tamamen anlamış orta sınıf bir halk yoktu. Toplumun çoğunluğunu oluşturan köylüler henüz "hürriyet" bilincinden yoksundu. İktisadi ve idari

⁴⁴ Necmettin Alkan, **Mutlakiyetten Meşrutiyete II. Abdülhamid ve Jön Türkler (1889-1908)**, İstanbul: Selis Kitapları, 2009, s. 252.

⁴⁵ Bayram Kodaman, "II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)", **Türkler**, 13, Ankara: YTY, 2002, s. 170-171.

⁴⁶ İbrahim Temo, **İttihad ve Terakki**, Romanya: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Yayınları, 1939, s. 207; Aykut Kansu, **1908 Devrimi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 153.

⁴⁷ Uçarol, a.g.e, s. 405.

alanlarda büyük bir çöküntü vardı. Dolayısıyla Meşrutiyet'in getirdiği "hürriyet" daha ilk günden beri bir kısım halk ve basın tarafından kötüye kullanılmaya başlanmıştı.⁴⁸

Hürriyetin kötüye kullanıldığı ve düzenin bozulduğu yerlerin başında ise İstanbul yer almaktaydı. İstanbul'da bazı semtlerde zaptiye memurları dövülerek işten atılmıştı. Ayrıca hapishaneler boşaltılarak içindeki adli suçlular salıverilmişti. İstanbul asayiş bakımından tehlikeli bir yer olmuştu. Anadolu'da ise Meşrutiyet'in ilanı, İstanbul'daki durumun aynısını göstermişti. Hatta diyebiliriz ki daha sarsıntılı geçmişti. Yeni sistem hakkında halk bilgisizdi. Örneğin, Kayseri'de devletin temsilcisi olan küçük memurlar şehirden kovulmuştu. Ekonomik yükten ve rüşvetten bunalan halk, hükümet konaklarındaki muhasebecileri zorla devlet dairelerinden atmışlardı. Güvenlik kuvvetleri ise bu duruma ancak seyirci kalabilmişlerdi. Selanik ve Manastır gibi Rumeli şehirlerinde de aynı atmosfer vardı.⁴⁹ Bütün bu yaşananlar, Meşrutiyet ile gelen "hürriyet" kavramının tam olarak anlaşılmadığını göstermekteydi. Bu durum toplumsal sorunları da beraberinde getirmişti.

Diğer taraftan Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesinden sonra yapılacak olan en önemli işlerden biri seçimlerdi. Çünkü II. Meşrutiyet'ten beklenen gelişme hareketinin büyük oranda Meclis-i Mebûsan çalışmaları sonucunda gerçekleşeceği tahmin edilmekteydi. Böylece seçimlerin 1909 yılı Kasım sonu ve Aralık başında yapılması kararlaştırılmış ve Kâmil Paşa hükümeti seçim hazırlıklarını başlatmıştı.

Seçimlere katılabilecek siyasi parti özelliğinde iki kuruluş vardı: Birincisi, İttihad ve Terakki Cemiyeti'ydi. Cemiyet ülke çapında iyi örgütlenmişti. Amacı ise seçimleri kazanarak mecliste çoğunluğu ele geçirmektir. Böylece Cemiyet, hükümet ve sarayı kontrol altında tutabilecekti. Seçime girebilecek ikinci parti ise Ahrar Fırkası idi.⁵⁰ Ahrar Fırkası, 14 Eylül 1908'de Prens Sabahattin'e bağlı Jön Türkler tarafından kurulmuştu. İttihad ve Terakki'nin uyguladığı politikaya muhalif bir parti idi. Ancak bu parti İstanbul dışında teşkilat kuramamıştı.⁵¹

⁴⁸ Necdet Aysal, "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 37-38, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, 2006, s. 17.

⁴⁹ Sancaktar, a.g.e., s. 46.

⁵⁰ Kodaman, a.g.m., s. 174.

⁵¹ Fahir Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2006, s. 604.

Seçimler belirlendiği gibi 1908 Kasım ayı sonu Aralık ayının ilk yarısında yapılmıştı. Seçim sonunda bir mebus hariç, diğer bütün mebusların İttihad ve Terakki tarafından kazanıldığı görüldü. Ahrar Fırkası sadece Ankara'dan bir mebus çıkarabildi. Bu mebusların 200'ü Müslüman, 40'ı ise Müslüman değildi. Müslüman mebusların 150'si Türk, Arnavut ve Kürt, 50'si Arap idi. Gayrimüslim mebuslar arasında da 15 Rum, 12 Ermeni, 4 Bulgar, 2 Sırp, 3 Yahudi ve 1 Ulah vardı.⁵²

İttihad ve Terakki Cemiyeti, seçimleri kazanmakla hem halkın hem de kanunların önünde meşruluk kazanmıştı. İttihad ve Terakki Fırkası adı altında siyasi bir parti haline gelmişti. Saray ve hükümet gibi güç merkezlerinin yanına bir de Meclis-i Mebûsan eklenmişti. Bu dönemden sonra Osmanlı siyasi hayatı bir taraftan demokratikleşirken diğer taraftan da karışık bir hal aldı.

Osmanlı toplumu bundan sonra siyasallaşma ile çatışma sürecine hızla girmişti. Yeni dönemde farklı siyasi, din ve etnik unsurlar kendi parti, kulüp, cemiyet ve derneklerini kurmuşlardı. Osmanlı toplumundaki bu siyasi ayrışma, toplumun her kesiminde kendisini göstermişti. Orduya, mekteplere, meydanlara ve kahvehanelere inmiştir. Bundan sonra görünen tablo kardeşlik, birlik, demokrasi değil, rekabet, kavga ve çatışma idi.⁵³

Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesini sağlayan İttihad ve Terakki Cemiyeti, ilk dönemlerde iktidarı ele alma cesaretini gösterememişti.⁵⁴ Bunda genç ve tecrübesiz olmalarının ve devleti tanımamalarının etkisi büyüktü. Dolayısıyla İttihad ve Terakki, devlet yöneticilerini dışarıdan yönlendirmeye çalışmıştı.⁵⁵ Fakat bir süre sonra Cemiyet, yönetimi tamamen kendi ellerine almaya çalışmıştı.⁵⁶ Bunu yaparken özellikle devlet dairelerinde değişime gitmişti. Bazen baskı ve şiddete dayalı metodlar uygulamıştı. Bu dönemde yaşananlar zamanla II. Abdülhamid dönemi ile kıyaslanmaya başlanmıştı.

⁵² Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Ankara: TTK Yayınları, 1996, s. 62-63

⁵³ Necmettin Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 97.

⁵⁴ Feroz Ahmad, **İttihat Ve Terakki**, İstanbul: Sander Yayınları, 1971, s. 38-39.

⁵⁵ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 109-110.

⁵⁶ Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılâp Tarihimiz ve İttihat ve Terakki**, İstanbul: Tan Matbaası, 1948, s. 250.

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yönetime tek başına sahip olmak istemesiyle beraber uyguladığı bu politika bazı insanların mağdur ve rahatsız olmasına neden olmuştu. Bu durum Cemiyet'e karşı karşıt grupların oluşmasına yol açmıştı. Bu gruplar önceden beri Cemiyet ile iktidar mücadelesine girenlerle birleştiler. Böylece İttihad ve Terakki'ye karşı olan muhalif grup giderek artmaktaydı.⁵⁷

İttihad ve Terakkiye karşı muhalif olan bu kişiler arasında Kâmil Paşa da yer almaktaydı. Cemiyet, ilk günden itibaren hükümetin işlerine müdahale etmekteydi. Bakanların ve memurların atamalarında Sadrazam Kâmil Paşa'ya telkinlerde bulunmaktaydı. Dolayısıyla Kâmil Paşa, bu durumdan rahatsız olmuştu. Paşa'nın bu müdahalelere aldırış etmemesi Cemiyet ile arasında gerginlik doğmasına neden olmuştu. Bazı gazeteler de bu dönemde Paşa'yı savunan yazılar yazmıştı.⁵⁸

Seçimler de Kâmil Paşa döneminde yapılmıştı. Paşa, seçimlerde açıkça Ahrar Fırkası'nı desteklemişti ve seçim sonunda İttihad ve Terakki'nin başarılı olması aradaki gerginliği daha da artırmıştı.⁵⁹ Sonunda İttihad ve Terakki tarafından verilen gensoru önergesi ile 13 Şubat 1909 günü Kâmil Paşa hükümetten düşürülmüştü. Yerine Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi geçirilmişti. İttihad ve Terakki, Kâmil Paşa ile mücadelesi sırasında da pek çok düşman ve muhalif kazanmıştı.⁶⁰

Diğer taraftan bu dönemde II. Abdülhamid de İttihad ve Terakki için bir tehlike oluşturmuyordu. Çünkü II. Abdülhamid, bu süreç içerisinde bir kısım halk ve askerin arasında hâlâ itibarını devam ettirmekteydi. Meşrutiyet'i kutlamak amacı ile yapılan gösteri ve toplantılarda "Padişahım çok yaşa" sesleri yükselmişti.⁶¹

Sultan II. Abdülhamid, genç İttihad ve Terakki kadrosunun kısa zamanda dağılacağını düşünmekteydi. Fakat bu süre zarfında onlarla iyi geçinme yoluna gitmişti. Hatta mebuslara 1 Ocak 1909 tarihinde bir ziyafet vermişti. Bu yemek ile mebusların

⁵⁷ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 109-110.

⁵⁸ A.L. Macfie, **Osmanlı'nın Son Yılları**, (Çev. Damla Acar, Funda Soysal), İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003, s. 52-53.

⁵⁹ Kodaman, a.g.m., s. 175.

⁶⁰ Fahri Belen, **20. Yüzyıl Osmanlı Devleti**, İstanbul: Remzi kitapevi, 1973, s. 95.

⁶¹ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 98.

üzerinde olumlu bir etki bırakmıştı.⁶² İttihad ve Terakki ise II. Abdülhamid'in bu politikasından rahatsızlık duymaya başlamıştı. Bu doğrultuda İttihad ve Terakki öncelikle II. Abdülhamid'in çevresindekileri uzaklaştırarak onu yalnız bırakma politikası izlemişti. Kesin çözüm olarak da II. Abdülhamid'i tahttan indirme yoluna gitmişlerdi. Bu amacı da 31 Mart Olayı neticesinde gerçekleştirdiler.⁶³

2.1.2. II. Abdülhamid Dönemi Devlet Adamlarına ve Memurlarına Yapılan Baskılar

İttihad ve Terakki, Meşrutiyet'i ilan ettikten sonra sarayı ve hükümeti elinde tutmak için özellikle II. Abdülhamid'in dayandığı ve güvendiği güç kaynaklarını bastırma yoluna gitmişti. Öncelikle II. Abdülhamid'in Hafiyeye Teşkilatı dağıtılarak, Padişah'ın haber kaynakları ortadan kaldırılmıştı.⁶⁴ Daha sonra başta İstanbul olmak üzere taşradaki yöneticilere bir takım maddi ve manevi baskı uygulamaya başlanmıştı. İttihad ve Terakki bu şekilde yönetici ve memurları kontrol altına alarak II. Abdülhamid yönetimiyle hesaplaşmaktaydı.⁶⁵

Ayrıca Meşrutiyet ilan edildikten sonra Cemiyet'in ileri gelenlerinden Talat, Enver, Cavid ve Rahmi Beyler bazı arkadaşları ile Selanik'ten İstanbul'a gelmişlerdi. Amaçları hükümete ittihadçılardan birini sokmaktı. Önce Said Paşa ile görüşüldü; ancak bir uzlaşma sağlanamadı. Said Paşa baskılara dayanamadığı için istifa etmek zorunda kalmıştı. Daha öncede bahsettiğimiz gibi Said Paşa'dan sonra sadrazam Kâmil Paşa oldu.⁶⁶ Kâmil Paşa ile de bir uzlaşmaya varamayan İttihad ve Terakki, Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadrazamlığını beklemeye başlamıştı.

Diğer taraftan devlet adamlarından ve memurlardan "sadakat yemini" alınmaya başlandı. Bu yemin Kânun-i Esasi'nin hükümlerine uyma, İttihad ve Terakki Cemiyet'i aleyhinde çalışanlara karşı çıkma ve padişah, din, millet, vatana hizmet etme şartlarını

⁶² Hüseyin Câhid Yalçın, "Sultan Hamid'in İlk ve Son Ziyafeti", **Yakın Tarihimiz**, 1, İstanbul: Kuzey Yayınları 1962, s. 46-47.

⁶³ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 100.

⁶⁴ Kodaman, a.g.m., s. 172.

⁶⁵ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 61.

⁶⁶ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâp Tarihi**, 1, İstanbul: TTK Yayınları, 1940, s. 241-243.

içermekteydi.⁶⁷ Bundan başka İttihad ve Terakki memurları arasında “tensikat” uygulamasını yapmaya başlamıştı.⁶⁸ Yani II. Abdülhamid dönemi memurları jurnalci, rüşvetçi ve hırsızlık iddiasıyla tasfiye edilmekte ve görevden alınmaktaydı. Ancak binlerce kişiyi ilgilendiren ve çoğunu emeğinden eden bu iş itiraz ve şikâyetlerin çıkmasına neden olmuştu.

İttihad ve Terakki Cemiyet’i, böylece devlet yönetimini ele geçirmeye çalışmıştı. Bunu da devlet adamlarını kendisi seçerek, memur kadrolarına kendi taraflarını yerleştirerek yapmaktaydı. Memurların hiçbir hak ödemeksizin işlerinden uzaklaştırılması bir gayrimemnunlar zümresinin yaratılmasına sebep olmuştu. Toplumda oluşturulan bu huzursuzluk, birkaç ay sonra meydana gelecek olan 31 Mart Olayı’nın sebeplerinden biri olmuştur.⁶⁹

2.1.3. Muhalefet ve Yapılan Suikastlar

Meşrutiyet’ten önce farklı muhalif kişileri, grupları, cemiyetleri birleştiren ortak amaç II. Abdülhamid rejimine son vermektir. Bu muhalefeti genel olarak Jön Türkler temsil etmekteydi. Jön Türkler de bunu İttihad ve Terakki Cemiyet’i adı altında yapmaktaydı. Fakat II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra işler değişti. Artık İttihad ve Terakki’ye karşı muhalifler oluşmaya başlamıştı. Farklı gruplar ve cemiyetlerin amaçları İttihad ve Terakki’yi yönetimden uzak tutmak ve etkisiz hale getirmektir.⁷⁰

Bu muhalefetin en önemli kollarından biri Prens Sabahattin’in yakın arkadaşlarının kurduğu Ahrar Fırkası idi.⁷¹ Ahrar Fırkası, Mizancı Murad, Ali Kemal ve Arnavut İsmail Beyleri içine alarak giderek büyümekteydi.⁷² Daha sonra İbrahim Temo tarafından kurulan Osmanlı Demokrat Fırkası, İttihad ve Terakki aleyhine çalışan diğer bir muhalif grubu

⁶⁷ Alkan, *Selanik İstanbul’a Karşı*, s. 62.

⁶⁸ Bayur, a.g.e., s. 244.

⁶⁹ Alkan, *Selanik İstanbul’a Karşı*, s. 68-72.

⁷⁰ Kodaman, a.g.m., s. 176.

⁷¹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Gelişmeler*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 21.

⁷² İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 4, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1955, s. 368.

oluşturmaktaydı. Ahrar Fırkası'na da yardım eden ve islâmcı bir tavır alan Derviş Vahdeti de önemli bir muhalifti.⁷³

Derviş Vahdeti Kıbrıs'ta doğmuş ve büyümüşü. Fakir bir aileye mensup olan Vahdeti, medrese okumuş ve 14 yaşında hafız olmuştu. Sonradan İngilizce öğrenip Kıbrıs'ta İngiliz Yüksek Komiserliği'nde görev yapmıştı. 10 Kasım 1908'den itibaren Volkan gazetesini çıkarmaya başlayan Derviş Vahdeti, şeriat yanlısı yazılar yazmaktaydı.⁷⁴ Ayrıca Derviş Vahdeti, uygulanması gereken en önemli siyasetin “İngiliz Siyaseti” olduğunu savunmaktaydı. Daha sonra “İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti” çatısı altına giren Vahdeti, propagandalarına devam etmişti.⁷⁵

İttihad ve Terakki'ye karşı oluşan muhalefet basın hayatında da kendisini göstermeye başlamıştı. Çünkü Meşrutiyet ile beraber basın hayatında hareketlilik başlamıştı.⁷⁶ Önceden sınırlı olan gazete sayısı giderek artmaya başlamıştı. Farklı gruplar gazetelerini çıkarmış ve fikirlerini gündeme getirmişlerdi. Bunların arasında İttihad ve Terakki'ye karşı olanlar azımsanmayacak kadar çoktu. Kâmil Paşa ve oğlu Said Paşa tarafından desteklenen “Yeni Gazete”, Mizancı Murad tarafından çıkarılan “Mizan”, Ahrar Fırkası'nın yayın organı “Osmanlı”, Derviş Vahdeti'nin “Volkan”ı ve Hasan Fehmi'nin başyazarı olduğu “Serbestî” ilk akla gelenlerdi.⁷⁷

Bu siyasi mücadele içerisinde yaşananların en önemlilerinden biride yapılan suikastlardı. Bu suikastlar 1908 Jön Türk İhtilali ile başlamış ve 31 Mart Olayı'na kadar belli aralıklarla yapılmıştı. Öncelikle Selanik Merkez Komutanı Nazım Bey'e karşı ilk suikast girişimi olmuş, fakat bunda başarılı olunamamıştı. Bundan başka Manastır Müftüsü, Nizamiye Fırka Komutanı Ferik Şemsi Paşa, Selanik'te Yüzbaşı İbrahim, Süvari Yüzbaşı Ali ve ismi belli olmayan bir kişi öldürülmüştü. Ayrıca II. Abdülhamid'in yaverlerinden ve hafiyelerinden İsmail Mahir Paşa, Ahrar'dan Zeki Bey, ittihadçıların

⁷³ Kemal Karpat, “İttihat ve Terakki Cemiyeti 31 Mart 1909 Ayrım Noktası ve Cumhuriyet'e Mirası”, **Doğu Batı**, 2, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2008, s. 28-29.

⁷⁴ Karal, a.g.m., s. 75.

⁷⁵ Akşin, a.g.e., s. 33-34.

⁷⁶ Murat Çulcu, **İttihat ve Terakki**, İstanbul: E Yayınları, 2011, s. 319.

⁷⁷ Ali Birinci, “31 Mart Vak'ası'nın Bir Yorumu”, **Türkler**, 13, Ankara: YTY, 2005, s. 210.

muhalliflerinden Mehmed Samim Bey de katledilmişti. Bu cinayetlerin en ses getireni ise Serbesti gazetesi yazarı Hasan Fehmi'nin katledilmesiydi.⁷⁸

İttihad ve Terakki'yi yazılarında eleştiren Hasan Fehmi, Galata Köprüsü üzerinde 7 Nisan 1909 tarihinde öldürülmüştü.⁷⁹ Hasan Fehmi'nin katili bulunamadı. Fakat bunun ittihadçılar tarafından yapıldığı düşünülmekteydi. Toplumda bu cinayete büyük bir tepki oluşmuştu. Cenaze merasimine büyük bir katılım olmuştu. Cenazede İttihad ve Terakki'ye karşı büyük bir tepki gösterilmişti.⁸⁰ Bu cenaze törenine çok sayıda kişinin katılmış olması, hem toplumun bu tür durumlardan duyduğu rahatsızlığı hem de muhalefetin ne kadar güçlendiğini göstermekteydi. Yaşananlar gerilim ortamının geldiği son nokta olan 31 Mart Olayı'nın ayak sesleriydi.⁸¹

2.1.4. Ordunun Siyasete Girmesi

1908 Jön Türk İhtilali'nin başarılı olmasındaki en önemli faktör “mektepli” subaylardır. Jön Türk hareketine başlangıçta sempati ile bakan bu subaylar Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurulmasıyla Cemiyet'e büyük ilgi göstermişler ve pek çoğu Cemiyet'e katılmışlardı. Meşruti yönetime geçildikten sonra mektepli subaylar, kışlarına tekrar dönmemişler, aksine sokakta ve günlük hayatta İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin silahlı bir kolu olarak çeşitli işler yapmışlardı. Bazen iç siyasete müdahalede bulunmuşlardı. Böylece Osmanlı ordusu siyasallaşma sürecine girmişti. Askerin, askeri görevlerini bırakıp siyasi işlerle ilgilenmeye başlaması toplumda birçok sorunu da beraberinde getirmişti.⁸²

Yaşanan sorunlar neticesinde ordunun siyasetten uzak tutulması konusu Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa tarafından ele alınmak istenmişti. Bunun için Sadrazam, 21 Şubat 1909'da Harbiye Nezareti, subayların siyasetle uğraşmalarını, siyasal cemiyetlere girmelerini ve genel toplantılarda konuşmalarını yasaklamıştı. Bu durum İttihad ve Terakki

⁷⁸ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 82-85.

⁷⁹ Alpay Kabacalı, **Tanzimat'tan İkinci Meşrutiyet'e İmparatorluk ve Nesnel Tarihin Prizmasından Abdülhamid**, İstanbul: Deniz Kültür Yayınları, 2005, s. 210.

⁸⁰ Erik Jan Zürcher, **Savaş, Devrim ve Ulaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, (Çev. Ergun Aydınoglu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 107.

⁸¹ Kabacalı, a.g.e., s. 211

⁸² Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 116-122.

tarafтары bazı subayların tepkilerine neden olduğu gibi, bazı subaylar da tam bir umursamazlık göstererek yasağa karşı gelmişlerdi.⁸³

Diğer taraftan subaylar arasında alaylı subay – mektepli subay, ittihadçı subay – muhalif subay mücadelesi de oluşmuştu.⁸⁴ Memurlara yapılan “tensikat” uygulaması orduda da yapılmıştı. Fakat ordudaki “tensikat” alaylı subaylar hedef alınarak yapılmıştı. Birçok alaylı subay ordudan atılmıştı.⁸⁵ Bu durumdan rahatsız olan alaylı subaylar, mektepli subaylar hakkında acımasız propagandalara başlamışlardı. Onları dinsizlikle, ahlaksızlıkla suçlamışlardı. Mektepli subaylar ise genellikle siyasetle uğraşmaktaydılar. Talimle ve askerlerle ilgilenmemeye başlamışlardı. Eğlence ve zevke düşkünlük artmıştı.⁸⁶ Ordu içinde yaşanan bu siyasallaşma, subaylar arası mücadele disiplinsizliğe yol açmıştı. Ordudaki yapının bozulması çeşitli rahatsızlıklara neden olmuştu. Ordudaki bu durum da 31 Mart Olayı’nın nedenlerinden biri olmuştur.⁸⁷

2.1.5. Avusturya’nın Bosna-Hersek’i İlhakı, Bulgaristan’ın Bağımsızlığını İlan Etmesi ve Girit’in Yunanistan’a Bağlanması

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 1878 Berlin Antlaşması’na dayanarak, 1879 yılında Bosna-Hersek’i geçici olarak işgal etmişti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun asıl amacı ise hukuki yönden Osmanlı Devleti’ne bağlı olan bu bölgeyi doğrudan kendisine katmaktı. Diğer önemli amacı ise Belgrad üzerinden Selanik’e inmekti. Avusturya, bu amaçlarını gerçekleştirmek için 20. yüzyılın başlarına kadar fırsat bulamamıştı. Fakat II. Meşrutiyet’in ilanından sonra ise bu amacını gerçekleştirmek için çalışmalara başlamıştı.⁸⁸

Avusturya bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle Rusya ile işbirliğine yaklaşmıştı. Rusya ise bu işbirliğine sıcak bakmıştı. Çünkü Rusya, sıcak denizlere inmek için Boğazlara yönelmişti. Bunun sonucu olarak Avusturya ve Rusya arasında 15-16 Eylül

⁸³ Armaoğlu, a.g.e., s. 609.

⁸⁴ Ahmet Akgündüz ve Said Öztürk, **Bilinmeyen Osmanlı**, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1999, s. 283.

⁸⁵ Ziya Nur Aksun, **Osmanlı Tarihi**, 5, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994, s. 283.

⁸⁶ Kodaman, a.g.m., s. 176.

⁸⁷ Alkan, **Selanik İstanbul’a Karşı**, s. 132.

⁸⁸ Uçarol, a.g.e, s. 408.

1908'de Bohemya'da görüşme yapıldı. Bu görüşmede Rusya Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakını, Avusturya da boğazların Rus savaş gemilerine açılmasını kabul etmişti. Avusturya bundan sonra Almanya'nın rızasını alma yoluna gitmiş ve bunu da sağlamıştı.⁸⁹

Ayrıca bu tarihlerde Avusturya'nın Bosna-Hersek Müslümanları üzerindeki dini, ekonomik ve siyasi baskısı giderek artmaktaydı. Bu durum Müslümanlar arasında huzursuzluğa ve tepkilere yol açmıştı. Avusturya'nın desteklediği Katolik Hırvatlar ve Ortodoks Sırp'lar da Müslümanlara baskı etmekte ve onları göçe zorlamaktaydı. Bu durumdan bir an önce kurtulmak isteyen Bosna-Hersek Müslümanları ise bir taraftan Bosna-Hersek'i isteyen Avusturya'dan diğer taraftan ise bağlı olduğu Osmanlı Devleti'nden yardım istemişti. Osmanlı Devleti ise bölgedeki gelişmeleri konsolosları, Avusturya ve Avrupa'daki diğer elçileri aracılığıyla takip etmekteydi.⁹⁰

Bu gelişmeler sonrasında Avusturya 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'i topraklarına kattığını bir notayla önce 1878 Berlin Anlaşması'nda imzası olan devletlere, sonrada Osmanlı Devleti'ne bildirmişti. Osmanlı Devleti bu hareketi Berlin Antlaşması'na aykırı bulup protesto ettiyse de, bundan hiçbir sonuç alamamıştı. Neticede 26 Şubat 1909 tarihinde İstanbul'da Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmaya göre, Bosna-Hersek Avusturya'ya katılacak, bu devletin işgalinde bulunan Yenipazar sancağı Osmanlı Devleti'ne geri verilecek ve Bosna-Hersek'te kalan devlete ait mallar için de Avusturya 2,5 milyon Osmanlı altını tazminat vermeyi kabul edecekti. Böylece bu antlaşma ile Bosna-Hersek, Avusturya topraklarına katılmış oldu.⁹¹

Diğer taraftan yine 1878 yılında Ayastafanos ve Berlin Antlaşmaları ile Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Bulgaristan Prensiği kurulmuştu. Daha sonra Doğu Rumeli'de bu prensliğe katılmıştı. Fakat bundan sonra Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmeyi hedef almıştı. Bu amacına ulaşması için de Balkanlarda önemli rol oynayan ve Sırbistan'a karşı olan Avusturya'ya yaklaşmıştı. İki devlet arasındaki ilişkiler 1905'ten itibaren giderek artmıştı. Bosna- Hersek'i ilhak etmek isteyen Avusturya, amacına ulaşmak için Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesini de desteklemeye başlamıştı. Bu desteklemeden

⁸⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 612-613.

⁹⁰ Uçarol, a.g.e., s. 409.

⁹¹ Midhat Sertoğlu, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, 6, Ankara: TTK Yayınları, 2011, s. 3420.

faydalanan Bulgaristan, Avusturya'nın Bosna-Hersek'i topraklarına kattığı gün olan 5 Ekim 1908'de bağımsızlığını ilan ettiğini açıkladı.⁹²

Osmanlı Devleti ise Bulgaristan'ın bu hareketini tanımamıştı. 6 Ekim 1908'de Berlin Antlaşması'na katılan devletlere bir nota göndererek durumu protesto etmişti. Ayrıca bir konferansın toplanmasını da istemişti. Fakat bu konferans ile başka sorunların gündeme getirileceğini düşünen bazı devletler, konferansın toplanmasına sıcak bakmamışlardı.⁹³ Bu arada İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Bulgaristan ile bir tazminat karşılığında anlaşması önerisinde bulunmuştu.

Ancak iki devlet arasında tazminatın miktarı konusunda bir anlaşmazlık çıktı ve bu devletler neredeyse savaşın eşiğine gelmişlerdi. Nihayet Rusya, iki devlet arasındaki tazminat sorununu çözmek için Ocak 1909'da bir öneri sundu. Bu öneriye göre, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanınmasına karşılık, kendisinin de 1877-1878 savaşı tazminatından kalan 125 milyon frank alacağından vazgeçeceğini belirtmişti.⁹⁴

Sonuçta Osmanlı Devleti, diğer devletlerin baskısına karşı koyamadığından ve bir savaşı da göze alamadığından Bulgaristan ile antlaşmayı kabul etti. Böylece 16 Mart 1909 da Petersburg'da Osmanlı-Rus antlaşması imzalandı ve Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımış oldu.⁹⁵ Bulgaristan bunun karşılığında, Osmanlı Devleti'ne Bulgaristan sınırları içindeki Osmanlı demiryolları ve buradaki Osmanlı miri arazisi için belli bir miktar para ödeyecekti.⁹⁶ Fakat Bulgaristan'ın parası olmadığı için bu miktar Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya ödeyecek olduğu 125 milyon frank yerine sayıldı.⁹⁷

Son olarak Girit Adası ise, II. Meşrutiyet'in ilanından önce dört devletin yani Fransa, İtalya, İngiltere ve Rusya'nın askeri işgali altında Yunanlı bir komiser tarafından idare edilen bir eyaletti.⁹⁸ Meşrutiyet ilan edildikten sonra bu devletler Girit'ten askerlerini çekmeye başladılar. Bunun üzerine 5 Ekim 1908'de Girit Meclisi adanın Yunanistan'a

⁹² Uçarol, a.g.e., s. 413.

⁹³ Sertoğlu, a.g.e., s. 3421.

⁹⁴ Bayur, a.g.e., s. 281-282.

⁹⁵ Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, s. 367.

⁹⁶ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 132.

⁹⁷ Belen, a.g.e., s. 91.

⁹⁸ Bayur, a.g.e., s. 294.

katılması kararını verdi. Yunanistan da meclisin aldığı bu kararı kabul etti. Fakat Osmanlı Devleti hemen alınan bu kararı kabul etmedi ve bu durumu protesto etti.⁹⁹

Osmanlı Devleti diğer taraftan adadan askerlerini geri çeken dört devlete başvurarak, askerlerin adaya geri bırakılmasını istemişti. Fakat bu istek kabul edilmedi ve devletler 27 Temmuz 1909'a kadar Girit adasındaki askerlerini geri çektiler.¹⁰⁰ Buna karşılık, Suda limanında Osmanlı bayrağının bulunmasını ve Müslüman halkın korunması için dört küçük savaş gemisinin gönderilmesini kabul etmişlerdi. Bundan sonra Girit'te yeni bir dönem başlamıştı. Rumlar adada daha serbest hareket etmeye başlamışlardı. Resmi ve özel yerlere Yunan bayrağı asılmıştı. Osmanlı Devleti de bu gelişmelere karşı büyük bir tepki oluşmuş ve sorun Osmanlı-Yunan anlaşmazlığına dönüşmüştü.¹⁰¹

Bu olanlar neticesinde araya giren devletler sorunun daha çok büyümesini önlemeye çalışmıştı. Fakat Rumlar, Girit'in Yunanistan'a bağlama isteğiyle çalışmalarını sürdürmüşlerdi. Ayrıca bu dönemde Yunanistan'da iç karışıklıklar çıkmıştı ve Girit'in Yunanistan'a bağlanma isteği zamana yayılmıştı.¹⁰² Bu süre içinde Girit Adası'nın hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlılığı devam etmişti. Fakat bu durum 1912 yılında son buldu.¹⁰³

Sonuç olarak Bosna-Hersek'in, Bulgaristan'ın fiilen ve hukuken, Girit'in fiilen Osmanlı Devleti'nden ayrılması, Osmanlı toplumunda korku ve endişe yaratmıştı. Yaşanan kayıplar Osmanlı Devleti'nin dağılışı ve sonun başlangıcı gibi yorumlanmıştı.¹⁰⁴ Bunların yanında yönetimde yaşanan huzursuzluklar, çekişmeler, ordu ve toplumdaki kargaşa, ayrıca basın ve yayın organlarıyla yapılan propagandalar Osmanlı Devleti'nde gergin bir ortamın doğmasına neden olmuştu. Bütün bunlar 31 Mart Olayı'nın gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır.

⁹⁹ Sertoğlu, a.g.e., s. 3421.

¹⁰⁰ Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, s. 367.

¹⁰¹ Uçarol, a.g.e., s. 415.

¹⁰² Belen, a.g.e., s. 92.

¹⁰³ Bayur, a.g.e., s. 294.

¹⁰⁴ Kodaman, a.g.m., s. 177-178.

2.2. 31 Mart Olayı'nın Başlaması, Gelişmesi ve Sona Ermesi

31 Mart Olayı'na geçmeden önce şunu belirtelim ki, II. Meşrutiyet'ten 31 Mart Olayı'na kadar geçen süre içinde gerginleşen Osmanlı toplumunda birkaç küçük çaplı isyan da çıkmıştır. Bunların ilki 1 Ağustos 1908'te Edirne'de çıkan isyandır. Bu isyan Meşrutiyet ilan edildikten sonra Selanik'ten Edirne'ye gelen İttihad ve Terakki heyetinin arasında olan Ruşen Bey'in onlara yapılan karşılama merasimi sırasında "Padişahım çok yaşa" levhalarını kılıcıyla parçalamasından sonra çıkmıştır. Bu olay asker üzerinde olumsuz bir etki yaratmış ve 350 kişilik bir asker kafilesi Edirne'den İstanbul'a gelmişti. İstanbul'a gelen askerler ikna edilmiş ve isyan büyümeden son bulmuştu.¹⁰⁵

Diğer bir olay ise 7 Ekim 1908'de Fatih Camisi'nde Kör Ali ve İsmail Hakkı adlarında iki hocanın harekete geçerek, "Ey ümmeti Muhammet din elden gidiyor!" dedikten sonra Kanun-i Esasi ve Meclis-i Mebûsan'ı kötüleyerek camidekileri kışkırtarak oluşmuştu. Daha sonra bu iki hocanın arkasına takılan bir grup halk, Yıldız Sarayı'na kadar gidip Meşrutiyet'i kötüleyerek gösteri yapmışlardı. Kör Ali ve İsmail Hakkı bu olaydan sonra tutuklanmış ve idam edilmişlerdi.¹⁰⁶

Bundan sonraki ayaklanma da Ekim 1908'de İstanbul Taşkışla'da gerçekleşmiştir. Askerlik süresini doldurarak terhis olmayı bekleyen askerlerin askerlik süresinin uzatılması ve Hicaz'da görevlendirilmesi hoşnutsuzluğun artmasına neden olmuştu. Taşkışla'da ayaklanan erler, hükümet güçlerine karşı direnmişlerdi. Çıkan çatışmada ölen ve yaralananlar olmuştu. Bu isyan da Selanik'ten getirilmiş ve aynı kışlada kalan Avcı Taburları ile bastırılmıştı.¹⁰⁷

31 Mart Olayı öncesi bir diğer önemli gelişme ise II. Abdülhamid'e bağlı bulunan bazı Arnavut ve Arap kökenli askerlerin yerine Türk erlerinin getirilmesiydi. 29 Mart 1909'da gerçekleşen bu olayda Arnavut kökenli askerler Türkleri kabul etmeyerek kışladan şiddet yoluyla çıkarmak istemişlerdi. Taşkışla'da bulunan Avcı Taburları bu duruma müdahale etmiş ve olay büyümeden engellenmişti. Olaydan sonra Arnavutlar Selanik'e,

¹⁰⁵ Ahmet Turan Alkan, "Ordu Siyaset İlişkisinin Tarihine Bir Derkenar: 31 Mart Vakası ve Sonuçları", **Osmanlı**, 2, Ankara: YTY, 1999, s. 422-423.

¹⁰⁶ Kabacalı, a.g.e., s. 294.

¹⁰⁷ Alkan, a.g.m., s. 423.

Araplar da Şam'a gönderilmişlerdi. Böylece İttihad ve Terakki, II. Abdülhamid'in çevresinde bulunan askeri kuvveti uzaklaştırma imkânı bulmuştu. II. Abdülhamid askeri kuvvet açısından etkisiz hale getirilmiş ve askeri tehlike olmaktan çıkarılmıştı.¹⁰⁸ 31 Mart Olayı'na yaklaştıkça yaşanan bu küçük çaplı isyanlar da gerilimin artmasına neden olmuştu.

Nihayet ayaklanma, Taşkışla'daki Dördüncü Avcı Taburu askerlerinin subaylarından bazılarını ağaçlara bağlayarak, bazılarını ise hapsederek 13 Nisan 1909 (31 Mart 1325) da tahminen saat 02.45'te kışlalarını terk etmesiyle başlamıştı.¹⁰⁹ Bu ayaklanmanın önderliğini ise Hamdi Yaşar Çavuş, Bölük Yazıcısı Mehmet ve Tüfekçi Ustası Arif gibi bazı askerler yapmaktaydı.¹¹⁰ Askerler Divan Yolu'ndan geçerek Ayasofya Meydanı'na ilerlemeye başlamışlardı. Tabur harekete geçtiği zaman kışlanın önünde ellerinde yeşil bayraklar bulunan bir takım sarıklı hocalar, "Ey kahramanlar, şeriat elden gidiyor, ne duruyorsunuz?" diye pencerelere seslenerek isyanı teşvik etmişlerdi. Taşkışla'dan diğer kışlalara da yayılan isyan, kısa süre içinde büyümüşü. Askerler "Şeriat isteriz, Padişahım çok yaşa" sözleriyle Ayasofya Sultanahmet Meydanı'na toplanmıştı.¹¹¹

Sayıları 5-6 bini bulan askerlerin meydan da toplanmasıyla birlikte yüzlerce hoca ve medrese öğrencileri, sırtlarında cübbeleri başlarında sarıkları olduğu halde meydana gelmeye başladılar. Bu kişiler isyancılar tarafından tekbirlerle karşılanarak kendileri için ayrılan yerlere oturturulmuşlardı. Asker ve hocalar sandalyelerin üzerlerine çıkarak çeşitli konuşmalar yaptılar. Bu konuşmalarda daha çok dinin elden gittiğini ve şeriatın hâkim olması gerektiğini vurguladılar. Ayrıca mektepli subayların orduyu değiştirmeye çalıştıkları, bütün bunların İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin başının altından çıktığını ifade edilmişti.¹¹²

Ayasofya Meydanı'na yakın bir mesafede bulunan Meclis-i Mebûsan binası çevresindeki kalabalığın saatler ilerledikçe artması üzerine, isyancılar klasik yeniçeri ayaklanmalarında olduğu gibi, Şeyhülislam Ziyaettin Efendi'yi Ayasofya Meydanına getirerek, isteklerinin hükümete ulaştırılmasında aracılık yapmasını istemişlerdi. Meclis-i

¹⁰⁸ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 156-157.

¹⁰⁹ Akşin, a.g.e., s. 43.

¹¹⁰ Belen, a.g.e., s. 97.

¹¹¹ Aysal, a.g.m., s. 27.

¹¹² Aysal, a.g.m., s. 28.

Mebûsan binasını kuşatan isyancıların istekleri şunlardan ibaretti: Şeriat hükümlerinin kesin olarak yürütülmesi, Hüseyin Hilmi Paşa hükümetinin istifası; Meclis-i Mebûsan Reisi Ahmet Rıza, Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa, I. Ordu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa, Taşkışla Komutanı Esat Paşa, Talat Bey, Rahmi Bey ve Hüseyin Cahit Bey'in görevlerinden uzaklaştırılmaları, isyancıların affedilmesi, görevden alınan alaylı subayların geri dönmesi ve şeriat yolunda yapılan her ayaklanmanın toprak atılarak kutlanmasıydı.¹¹³

Şeyhülislam isyancıların isteklerini dinledikten sonra durumu kabinedeki milletvekillerine iletceğini ve sonucu bildireceğini söyleyerek olay yerinden ayrıldı. Bir süre sonra İstanbul'un bütün semtleri isyancı askerler tarafından kontrol altına alınmıştı. İsyancılar tarafından "Şura-yı Ümmet" ve "Tanin" gazetelerinin büroları yerle bir edildi.¹¹⁴ Bu sırada Osmanlı kabinesi aynı gün saat 08.00 de toplanmış ve Şeyhülislam isyancılarının isteklerini bildirmişti. Görüşmeler sonunda şu karara varıldı. Kuvvet kullanılmasına gidilmeyecek, isyancıların isteklerinin kabul edildiği kararı Şeyhülislam aracılığıyla onlara ulaştırılacak ve ulemadan birkaç kişi nasihat etmek üzere Ayasofya Meydanı'na gönderilecekti.

Hükümet, almış olduğu bu kararları uygulamaya çalışırken, isyancılar daha önce kuşatma altına aldıkları Meclis Binasını işgal etmeye başladılar. Bu arada milletvekili Sait Bey'in Meclisteki üyeler adına bir bildiri ile milletvekillerini toplantıya çağırması önemlidir. Bu çağrıya 60'a kadar milletvekili cevap vermiş, fakat milletvekillerinden bir kısmı meclise ulaşmayı başaramamıştı.¹¹⁵ Bunların arasında Adliye Nazır'ı Nazım Paşa, Ahmet Rıza Bey'e benzediği için; Lâskîye milletvekili Aslan Bey de Hüseyin Bey sanılarak öldürülmüştü.¹¹⁶ Bütün bu olaylar milletvekillerinin gözünü korkutmuş ve yapılması planlanan bu toplantıya 40'a yakın milletvekili katılmıştır.

Şeyhülislam, din adamlarının ve milletvekillerinin katıldığı bu toplantının sonucunda Hüseyin Hilmi Paşa kabinesine güvensizlik oyu vermişti. Meclisin verdiği bu karardan önce Hilmi Paşa kabinesi zaten çekilmişti. Bundan sonra isyancılar adına İsmail

¹¹³ Karal, a.g.e., s. 86.

¹¹⁴ Akşin, a.g.e., s. 65.

¹¹⁵ Karal, a.g.e., s. 87.

¹¹⁶ Turan, a.g.e., s. 65.

Kemal ve Saray arasında yeni kabinenin kuruluşu için görüşmeler başladı.¹¹⁷ Bu görüşmeler neticesinde de yeni Sadrazam Tevfik Paşa olmuştur. Yeni Heyet-i Vükelâ ise şu şekilde oluşturulmuştur: Harbiye Nâzırı Müşir Edhem Paşa, Hâriciye Nâzırı Rafet Paşa, Şurâ-yı Devlet Reisi Zihni Paşa, Mâliye Nâzırı Abdurrahman Şeref Bey, Ticâret ve Nâfiye Nâzırı Noradongyan Efendi, Orman ve Ma'âdin Nâzırı Mavro Kordato Bey, Evkâf Nâzırı Hamada Paşa, Dâhiliye Nâzırı Âdil Paşa, Bahriye Nâzırı Hâcî Emin Paşa.¹¹⁸

Diğer taraftan isyancılar tarafından öldürülen kişilere baktığımızda bunların arasında, Zabit İlyas Efendi ve Romilos İspatari Efendi, Emin Aslan Bey ve Adliye Nazırı Nazım Paşa yer almaktadır. İsyancıların subaylar arasında öldürdükleri kişiler arasında ise, Yüzbaşı Romilos İspatari, Binbaşı Ali Kabuli Bey, Süvari Mülazım Mümtaz, Süvari Mülazım-ı Evvel Yusuf, Süvari Mülazım-ı Evvel Nureddin, Süvari Mülazım Salahaddin Bey, Şerif Mahmud Sadık Paşa, Kâtip Esat Bey, Zâbit Muhtar Bey ve Zâbit İhsan Efendi bulunmaktadır.¹¹⁹ Bunların yanında İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerin oturdukları evler tespit edilmiş, fakat bunların pek çoğu saklanarak canlarını kurtarabilmişlerdi.¹²⁰

Bu süre içinde yaşanan üzücü olaylardan biri de Binbaşı Ali Kabuli Bey'in öldürülmesiydi. Ali Kabuli Bey, kendi gemisinin erleri tarafından sokaklarda sürüklenip, isyancıların çeşitli hakaretlerine uğrayarak Yıldız Sarayı'na kadar getirilmişti.¹²¹ Burada II. Abdülhamid isyancılara pencereden seslenmiş ve "O adamı bana teslim edin. Ben tahkik ederim demiştir". Fakat II. Abdülhamid pencereden ayrıldıktan sonra isyancılar Binbaşı Ali Kabuli Bey'i öldürdüler. Padişah bunu duyduğunda "artık bunlar asker değil, yeniçeri, asi olmuşlar" diyerek üzüntüsünü ve endişesini dile getirmişti.¹²²

31 Mart ayaklanmasıyla asker İstanbul'a hâkim olmuş ve kısa zamanda ayaklanma giderek büyümüştür. İsyancılar istediklerinin yerine getirilmesini beklemeye başlamışlardı. Bu süre içerisinde İttihat ve Terakki Cemiyeti de kısa zamanda bütün şubeleriyle harekete geçmişti. Cemiyet, bir taraftan Padişah'tan durumun düzeltilmesini isterken, diğer taraftan

¹¹⁷ Karal, a.g.e., s. 90

¹¹⁸ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 197.

¹¹⁹ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 183.

¹²⁰ Jean Paul Garnier, **Osmanlı İmparatorluğunun Sonu**, (Çev. Zeki Çelikkol), İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007, s. 102.

¹²¹ Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler**, İstanbul: Tan Matbaası, 1945, s. 66-69.

¹²² Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 185; Turan, a.g.e., s. 66-69.

da ikinci ve üçüncü ordunun alaya müdahalesi için taleplerde bulunmuştu. Bu çalışmalar yapılırken ittihatçı bir kişi olan jandarma yüzbaşı İsmail Canbolat ayaklanmayı ve İstanbul'daki olayları bir telgrafla “Meşrutiyet mahvoluyor” cümlesi kullanarak Selanik'e bildirmişti.¹²³

İstanbul'dan gelen bu haber Selanik'te büyük etki yaratmıştı. Subaylar, öfke ve endişe içinde olayların doğruluğunu öğrenmek için beklemeye başlamışlardı. Çünkü ayaklanma ile ilgili çeşitli söylentiler ortaya atılmaya başlanmıştı. Bu söylentiler, Makedonya'da İttihad ve Terakki'ye olan bağlılığı daha da pekiştirmişti. Bu sırada Selanik genel merkezi ayaklanmaya zaman yitirmeden müdahale etmek için ordunun yüksek komutanları ile görüşmüş ve üçüncü kolordu komutanı Mahmut Şevket Paşa Meşrutiyet'in korunması için ant içmiş olan ordunun ayaklanmayı bastırarak güçte ve harekete hazır olduğunu bildirmişti.¹²⁴

Bunun yanında ittihatçı örgütlerden İstanbul'a protesto telgrafları gitmeye başlamıştı. Bu telgraflar Padişah'a, Sadrazam Tevfik Paşa'ya ve Meclis-i Mebûsan'a gönderilmekteydi. Gönderilen ilk telgrafta istibdad kabinesi olan Tevfik Paşa hükümetinin değiştirilmesi istenmişti. Fakat bu telgrafa bir karşılık gelmeyince Padişah'a ikinci bir telgraf çekilmişti. Telgrafta bundan sonra millet ve ordunun İstanbul üzerine yürümekte olduğu, alçakların derhal darağacına çekileceği belirtilerek “Bizim için ölmek var dönmek yok” parolası açıkça vurgulanmıştı.¹²⁵

Kısa bir zaman sonra İstanbul'da patlak veren ayaklanmayı bastırmak için Selanik'ten İstanbul'a kuvvet gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Ordu hazırlanırken diğer taraftan da gönüllüler toplanmaktaydı.¹²⁶ Üçüncü ordu birlikleri İstanbul'a yürümeye hazırlanırken, bu birliklere Edirne'de bulunan ikinci ordu birlikleri ve Selanik çevresindeki sivil gönüllüler de katılmıştı. Özgürlük kahramanı olarak tanınan Resneli Niyazi Bey'de Resne'de bir araya getirdiği gönüllülerle birlikte bu hareketin içinde yer almıştı. Bu kuvvetlerin yüksek komutanlığını Mahmut Şevket Paşa, Komutanlığını Hüseyin Hüsnü Paşa, Kurmay Başkanlığını da Önyüzbaşı Mustafa Kemal (Atatürk) üzerine almıştı.

¹²³ Aysal, a.g.m., s. 33.

¹²⁴ Karal, a.g.e., s. 96-97.

¹²⁵ Karal, a.g.e., s. 97; İsmail Hami Danişmend, **31 Mart Vak'ası**, İstanbul: İstanbul Kitabevi, 1961, s. 38.

¹²⁶ Yılmaz Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, 1, İstanbul: Faisal Finans Kurumu Yayını, 1986, s. 618.

Selanik Redif Tümeni ise kuvvetin çekirdeğini oluşturmaktaydı. Oluşturulan bu kuvvete Mustafa Kemal'in uygun gördüğü "Hareket Ordusu" adı verilmişti.¹²⁷

Nihayet Hareket Ordusu'nun öncü birlikleri 14 Nisan akşamı trenle İstanbul'a hareket etmiş ve ordu kuvvetlerinin toplantı yeri olarak Yeşilköy gösterilmişti. 14-19 Nisan arasında Hareket Ordusu kuvvetleri İstanbul'u batıdan yarım çember şeklinde içine almıştı.¹²⁸ Hareket Ordusu'nun ilk kuvveti trenle 19 Nisan'da Yeşilköy'e geldi. Onu diğer kuvvetler de takip etti. 20 Nisan'da Hüsnü Paşa Hadımköy'e gelerek komutayı eline almıştı. 21 Nisan'da Selanik'ten yola çıkan Mahmut Şevket Paşa ise 22 Nisan'da ordunun komutasını Hüseyin Hüsnü Paşa'dan almıştı. Ordu Yeşilköy'de isyanı bastırmak ve İstanbul'u işgal etmek için hazırlıklar yaparken, İstanbul'dan kaçan mebuslar ve Ayan Meclisi üyeleri Yeşilköy'de 22 Nisan Perşembe günü Meclis-i Umumi-i Milli adı altında toplanmışlardı.¹²⁹ Sait Paşa Ayan Meclisi'ne, Ahmet Rıza Meclis-i Mebûsan'a başkan seçilmişti. Bu tarihte Selanik'ten gelen Mahmut Şevket Paşa da bu toplantıya katılmıştı.¹³⁰

Toplanan meclis ilk olarak Abdülhamid'in tahtan indirilmesi meselesini gündeme getirmişti. Toplantıda Padişah'ın hal'ine karar verildi. Fakat bu şimdilik gizli tutulacaktı. Çünkü ordu henüz İstanbul'a girmemişti ve İstanbul'a girdikten sonra da neler yaşanacağı belli değildi.¹³¹ Bu yüzden bir taraftan da çekilen telgrafla Padişah'a teminat verilmişti. Toplantıdan sonraki gün ise Hareket Ordusu'nun komutanı Mahmut Şevket Paşa sadarete bir telgraf çekerek, Padişah'ın hal edileceği hakkındaki dedikodularının yalan ve Hareket Ordusu'nun Padişah'a sadık olduğunu bildirmişti.¹³²

Nihayet Hareket Ordusu 23-24 Nisan gece yarısında İstanbul üzerine yürümeye başladı. Sabaha karşı şehre giren öncü kuvvetler bazı önemli yerleri tutarak fiili işgali başlatmışlardı.¹³³ Bu harekette öncü komutan olarak Binbaşı Fethi Bey, Enver Bey, Binbaşı Ali Hikmet Bey ve Binbaşı Muhtar Bey görevlendirilmişti. Bunların yanında Hafız

¹²⁷ Karal, a.g.e., s. 98.

¹²⁸ Karal, a.g.e., s. 101; Faik Reşit Unat, **İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi**, 2. Baskı, Ankara: TTK Basımevi, 1985, s. 70-73.

¹²⁹ Bayur, a.g.e., s. 300.

¹³⁰ Kodaman, a.g.m., s. 178.

¹³¹ Aysal, a.g.m., s. 40.

¹³² Unat, a.g.e., s. 68-69.

¹³³ Bayur, a.g.e., s. 300.

Hakkı Bey, ikinci ordudan İsmet Bey ve Kazım Bey gibi genç subaylar da bazı birliklere komuta etmekteydi.¹³⁴

Hareket Ordusu'nun Beyoğlu yönünden ilerleyen kuvvetleri, harp önünde karşılaştıkları direnmeyi kısa zamanda etkisiz hale getirdikten sonra, Taksim Kışlası'nı kuşatıp ateşe başlamışlardı. İsyancıların en yoğun direnme noktaları Taksim, Davutpaşa ve Taşkışla olmuştu. Kanlı çarpışmalar gün boyu sürmüştü. Bu bölgelerde birlikler kontrolü sağladıktan sonra yönlerini Yıldız Sarayı'na çevirmişlerdi. Birlikler burada şiddetli bir direnişle karşılaştı. O gün akşama kadar süren çatışma neticesinde Selimiye ve Yıldız Kışlaları dışında kalan direnme merkezleri ele geçirilmişti. Ertesi gün Selimiye ve daha sonra Yıldız Kışlalarındaki isyancılar teslim olmak zorunda kaldılar. Böylece 24 Nisan'da Hareket Ordusu İstanbul'a tamamen hâkim oldu.¹³⁵

Diğer taraftan 31 Mart Olayı'nın etkileri Anadolu'nun bazı yerlerinde de görülmüştür. Hükümet otoritesinin zayıflığı, ordu birliklerinin gericilerin ve yabancıların propagandalarına açık olması Anadolu'da da bazı olayların çıkmasına neden olmuştur. Bu olaylar Bursa, Erzurum, Erzincan, Adana'da çıkmıştır. Bursa, Erzincan ve Erzurum'da meydana gelen ayaklanmalar kolaylıkla etkisiz hale getirildi. Fakat Adana olayları daha kanlı bir bunalımdı.¹³⁶ Çünkü bu ayaklanma askeri bir ayaklanma olmayıp Ermeniler ile Müslümanlar arasında bir çatışma şeklinde olmuştu.¹³⁷ Yani bir iç savaştır. Bu çatışma neticesinde birçok Ermeni ve Müslüman ölmüştür. Adana'da bazı yerler yakılıp yıkılmıştı.¹³⁸ Bu ayaklanmaların yanı sıra Bergama, Karahisar, Diyarbakır, Van, Medine ve Şam'da da küçük çaplarda gerici hareketler düzenlenmişti.¹³⁹

2.3. II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi ve 31 Mart Olayı'nın Değerlendirilmesi

İstanbul'un Hareket Ordusu tarafından işgali tamamlandıktan sonra meclis, Yeşilköy'den 26 Nisan günü İstanbul'a gelerek, 27 Nisan'da Ayasofya'daki meclis

¹³⁴ Samih Nafiz Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, İstanbul: Pınar Yayınevi, 1964, s. 33-35.

¹³⁵ Karal, a.g.e., s. 102.

¹³⁶ Karal, a.g.e., s. 92.

¹³⁷ Talat Paşa, **Hatıralarım ve Müdafaam**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006, s. 26.

¹³⁸ Karal, a.g.e., s. 93.

¹³⁹ Aysal, a.g.m., s. 39.

binasında 240 mebus ve 34 ayan üyesi ile toplanmıştı. Toplantıya Ayan Meclisi başkanı Sait Paşa başkanlık etmekteydi.¹⁴⁰ Toplantıda II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi konusu yeniden gündeme getirilmişti. Mecliste, ilk sözü Hareket Ordusu Komutanı Gazi Ahmet Muhtar Paşa alarak millet ve memleketin selameti için II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin gerekli olduğunu söylemişti. Bu sözler diğer mebuslar tarafında da kabul edilmişti. Bu yüzden Şeyhülislam Mehmet Ziyaettin Efendi ile Fetva Emini Hacı Nuri Efendi meclise getirilerek fetvanın hazırlanmasına karar verilmişti.¹⁴¹

Alınan karardan sonra Şeyhülislam ve Hacı Nuri Efendi'nin meclise fetva ile gelmesi beklenirken, bazı ulema kökenli mebuslar ile Elmalı Hamdi Hoca bir hal fetvası hazırlamışlardı.¹⁴² Fakat bu fetvayı Hacı Nuri Efendi beğenmemiş ve buna muhalefet etmişti. Bunun yerine Nuri Efendi, Padişah'ın kendisinin tahttan vazgeçmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmasını önermişti. Meclisteki tartışmalar neticesinde iki türlü fetvanın hazırlanmasına karar verildi.¹⁴³ Hal ve istifa biçiminde iki türlü fetva hazırlanmıştı. Özellikle hazırlanan hal fetvasının içeriği önemliydi. Fetvada II. Abdülhamid'in yasalara uymadığı, devletin hazinesini gereksiz harcadığı, insanları sebepsiz sürgüne gönderdiği, öldürttüğü, Müslümanlar arasında kargaşa yarattığı ve iç savaşa neden olduğu iddia edilmekteydi.¹⁴⁴ II. Abdülhamid'in hilafet ve saltanattan hal'i ile ilgili olan fetva oy birliği ile kabul edilmişti. II. Abdülhamid'in yerine de V. Mehmet Reşad'ın Padişah olmasına karar verildi.

Meclis, aldığı bu kararı II. Abdülhamid'e bildirmek üzere dört kişilik bir kurul oluşturmuştu. Bu kurul Ayan Arif Hikmet Paşa, Ayan Aram Efendi, Drac Mebusu Esad Paşa ve Selanik Mebusu Emanuel Karasu Efendi'den oluşmaktaydı. Bu kurul Yıldız Sarayı'na gitmiş ve kararı II. Abdülhamid'e bildirmişti.¹⁴⁵ Alınan karardan sonra II. Abdülhamid, İstanbul'da kalmak ve Çırağan Sarayı'nda oturmak istemişti. Fakat II. Abdülhamid'in İstanbul'da kalması sakıncalı bulunmuş ve Selanik'e gönderilmesine karar

¹⁴⁰ Danişmend, **Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, s. 376.

¹⁴¹ Karal, a.g.e., s. 104.

¹⁴² Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 263.

¹⁴³ Danişmend, **Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, s. 376-377

¹⁴⁴ Aysal, a.g.m., s. 44.

¹⁴⁵ Karal, a.g.e., s. 106-107; Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 271.

verilmişti. Kısa bir hazırlıktan sonra II. Abdülhamid, saraydan alınıp önce Sirkeci'ye oradan da trene bindirilerek Selanik'e götürülmüştü.¹⁴⁶

Böylece Osmanlı Tarihi'nde önemli bir yere sahip olan II. Abdülhamid dönemi kapanmış oldu. İttihad ve Terakki isyanının ortaya koyduğu durumu çok iyi değerlendirerek daima bir sorun olarak gördükleri II. Abdülhamid'i tahttan indirip amaçlarına ulaşmışlardı.¹⁴⁷ Bunu da yukarıda bahsettiğimiz gibi ağır suçlamalar içeren bir hal fetvası ile gerçekleştirmişlerdi. II. Abdülhamid fetvada belirtilen suçları işlememişti, fakat bu durum sonucu değiştirmede.¹⁴⁸ Hazırlanan fetva metni dini bir metinden daha çok siyasi bir metin niteliğini taşımaktaydı. Siyasi bir amacı gerçekleştirmek için din araç olarak kullanılmıştı. Bu amaç, II. Abdülhamid'i tahttan indirmektir ve bu da gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁹

31 Mart Olayı'ndan sonra İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildi. İsyana karışanlar tespit edilmiş ve geniş çapta tutuklamalar başlamıştı. Suçluların yargılanarak cezalandırılması için üç Divan-ı Harp oluşturulmuştu. Tutuklananların ilk sorgulamalarını yapmak için Tahkik Heyetleri kurulmuştu. Bunların yanında halkın bu olaylara karışan kişiler hakkında bildiklerini haber vermesi için Tedkikat Heyetleri kurulmuştu.

Mahkemeler kurulduktan sonra yargılanan suçlular cezalandırılmaya başlanmıştı. Mahkemenin verdiği ilk idam kararı 3 Mayıs 1909'da çıkmış ve isyanda önemli rol oynayan çavuşlardan 13 kişi asılarak cezalandırılmıştı. Bundan başka mahkemenin değişik tarihlerde vermiş olduğu kararlara göre suçu sabit görülen 62 isyancı idama, 37 isyancı ömür boyu hapis, 390 isyancı hapis ve 139 isyancıda sürgün cezasına çarptırılmıştı.¹⁵⁰ İdam edilenler arasında yaverlerden Kabasakal Mehmet Paşa, Erzurum Garnizon Komutanı Yusuf Paşa, Taşkışla Taburları Komutanı İsmail Hakkı Bey ve Volkan Gazetesi sahibi Derviş Vahdeti de bulunmaktaydı.¹⁵¹

¹⁴⁶ Karal, a.g.e., s. 106-108.

¹⁴⁷ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 270.

¹⁴⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "II. Sultan Abdülhamid'in Hal'i ve Ölümüne Dair Bazı Vesikalar", **Bulleten**, 10, Ankara: TTK Basımevi, 1946, s. 716.

¹⁴⁹ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 271.

¹⁵⁰ Aysal, a.g.m., s. 46-47.

¹⁵¹ Birinci, a.g.m., s. 205.

31 Mart Olayı'ndan sonra İttihad ve Terakki Cemiyeti, iktidarını güçlendirmişti. İttihad ve Terakki, kendisine bir yol aramakla uğraşan bir Cemiyet olmaktan çıkmış, kendi değerlerini belli bir doğrultuda uygulayan ve bu uygulama sırasında da devleti bir araç olarak kullanan, ülke çapında bir örgüt olmuştu. İttihad ve Terakki Cemiyeti, ürkekliğini ve kararsızlığını tamamen terk etmiş ve daha kararlı hareket etmeye başlamıştı.¹⁵²

İlk zamanlarda tedirgin bakılan siyasi makamlara artık genç Cemiyet önderleri geçmeye başlamıştı. Cavit Bey Maliye, Talat Bey de Dahiliye Nazırı olarak kabineye girdiler. 31 Mart Olayı'ndan sonra iktidarını güçlendiren İttihad ve Terakki Cemiyeti, devlet teşkilatında da ıslahatlar yapmaya başlamıştı. Bu doğrultuda çeşitli kanunlar çıkarmıştı. İçtimaat-ı Umumiye Kanunu, Tensikat Kanunu, Matbuat Kanunu, Matbaalar Kanunu çıkarılan kanunlar arasındadır.¹⁵³

Genel itibarıyla 31 Mart Olayı'nın sonuçlarına değindikten sonra üzerinde kısaca durmak istediğimiz diğer bir konu ise olayın niteliği ve kimler tarafından çıkartıldığı meselesidir. Bu konu bugün hala günümüz tarihçiliğinin tartışma konularından birisidir. Olayın niteliği konusunda ortaya atılan genel görüş ise, "irticai" bir hareket olduğu şeklindeydi. İsyana katılan askerler, medrese öğrencileri ve hocaların "şeriat" hükümlerinin uygulanması için ortaya koydukları isteklerinden dolayı olayla ilgili bu sonuca ulaşılmıştır. "İrtica" kelimesi ise "geri dönme" anlamına gelmekteydi. Kelimenin bu anlamından dolayı olayı, "irticai" bir hareket olarak değerlendirenlerin bazıları, bunu dine dönüşten ziyade Meşrutiyet'i kaldırarak mutlaki yönetime geri dönme olarak da değerlendirmişlerdi.¹⁵⁴

31 Mart Olayı'nın kimler tarafından çıkartıldığı konusunda ise farklı görüşler ortaya atılmıştır. İlk görüş olarak bazı kesim olayın muhalefet tarafından çıkartıldığını ileri sürmekteydi. Muhalefet ise başta II. Abdülhamid, Ahrar Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nden oluşmaktaydı. Bunların yanında muhalefetin içinde medrese öğrencileri, hocalar ve askerler de yer almaktaydı.¹⁵⁵ Diğer bir görüşü savunanlar ise, bu isyanın İttihad

¹⁵² Karpat, a.g.m., s. 30.

¹⁵³ Birinci, a.g.m., s. 207.

¹⁵⁴ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 356-357.

¹⁵⁵ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 357.

ve Terakki Cemiyeti tarafından çıkartıldığını söylemekteydi.¹⁵⁶ Onlara göre İttihad ve Terakki bunu iktidarı ele almak ve II. Abdülhamid'i tahttan indirmek için yapmıştı.¹⁵⁷ Ayrıca bu görüşlerin yanında 31 Mart Olayı'nın İngilizler tarafından düzenlendiği inancıda yer almaktadır. Fakat bu düşünceyle ilgilide kesin bir kanıt bulunmamaktadır. Bütün bunlar gösteriyor ki 31 Mart Olayı ile ilgili tam ve kesin bir yorumun yapılması hiçbir zaman mümkün olamayacaktır.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Azmi zcan, "Otuzbir Mart Vak'ası", **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, 34, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, s. 11.

¹⁵⁷ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 357.

¹⁵⁸ Birinci, a.g.m., s. 204-207.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HÜSEYİN CÂHİD'İN TANİN'DEKİ MAKALELERİNE GÖRE 31 MART OLAYI

3.1. Hüseyin Câhid'e Göre II. Meşrutiyet'in İlanı

Hüseyin Câhid'e göre Meşrutiyet'in ilanı II. Abdülhamid'in 33 senelik saltanat dönemi içindeki en önemli olaydı.¹⁵⁹ Halk bu önemli olayı sevinç ve coşku içinde karşılamıştı. Câhid, Meşrutiyet'in ilanı sonrasında yaşanan bu sevinç gösterilerini şu şekilde anlatmaktadır:

...Sokaklardan akın akın alaylar geçiyor, genç, ihtiyâr, kadın, erkek herkes “yaşasın hürriyet” avâzeler ile insan saftına istihkâkını ilan ediyordu. Bütün bu millet bayramına bin kalp ve rûh ile iştirâk ederken kendi kendime “hürriyet acaba nasıl yaşar! Sade nümâyîşler, sâde temenniler ve hürriyeti yaşatmaya kifâyet eder mi?” diye düşünüyordum...¹⁶⁰

II. Meşrutiyet'in ilanını Hüseyin Câhid de diğer insanlar gibi sevinç ve şaşkınlık içinde karşılamıştı. Câhid, Meşrutiyet'in ilanının kendisinde hissettirdiği duyguları ise şöyle dile getirmiştir:

...İstanbul, Osmanlı padişâhlarının taht idâresinde asırlardan beri hiç şüphe yok ki pek çok şanlı günler görmüş, zafer alaylarında hazır bulunmuştur. Bu alaylarda altın tabaklar içinde mücevherler takdim edildiği de olmuştur. Fakat dün milletin padişâhına ve kendi kendisine verdiği takdime dünyanın bütün mücevherlerinden daha kıymetdâr idi. Bu takdime koca bir milletin kalbi ve o milleti kurtaracak bir berât-ı selâmet, meşrûtiyet idi...¹⁶¹

Meşrutiyet'in ilanının kendisinde bıraktığı etkiyi bu sözlerle ifade eden Hüseyin Câhid, diğer taraftan Meşrutiyet'in ilk günlerini biraz endişeli ve tereddüt içinde geçirmişti. Bu durumun ülke siyasetine ne gibi etki edeceği konusunda da merak içindeydi ve bu merakını şöyle dile getirmektedir: “...Memâlik-i Osmaniye'de Kanûn-ı Esâsî ilân

¹⁵⁹ Hüseyin Câhid, “Sultân Abdülhâmid Hân-ı Sâni Hazretleri”, **Tanin**, 19 Ağustos 1324, [1 Eylül 1908], no. 32, s. 1

¹⁶⁰ Hüseyin Câhid, “Vezâif-i Hükümete Müdâhale”, **Tanin**, 2 Ağustos 1324, [15 Ağustos 1908], no. 15, s. 1.

¹⁶¹ Hüseyin Câhid, “10 Temmuzda”, **Tanin**, 12 Temmuz 1325, [25 Temmuz 1909], no. 321, s. 1.

edilerek meşrûtiyet-i idâre te'sîs edince bunun siyâsat-ı âlem üzerinde aca ne tesiri olacaktır...”¹⁶² Câhid, Meşrutiyet ile beraber gelen “hürriyet” ile ilgili düşüncelerini de şu şekilde anlatmaktadır:

Daha dün “Hürriyet”in ilk verdiği sermestlik dakikaları içindeydik. Hatta lûgat kitaplarımızda böyle göremediğimiz bu kelime ahlâk ve vicdanın maneviyâtın gıdasıdır. Mahrûm olduğumuz bu gıdaya birden bire nâil olunca ihtihsâl ettiğimiz bu hakkın ciddiyetinden kendimizde şüphe ediyormuşuz gibi, kendi kendimizi iknâ edercesine mütesâil haykırıyordur: Yaşa hürriyet!..¹⁶³

Diğer taraftan Hüseyin Câhid, Meşrutiyet ile beraber gündeme gelen “hürriyet” kavramının toplum tarafından tam olarak anlaşılmadığını düşünmekteydi. Câhid’e göre insanlar bu yüzden toplum huzurunu bozacak davranışlarda bulunuyorlardı. Bu sebepten dolayı Hüseyin Câhid, topluma Meşrutiyet’in sınırlarının anlatılması gerektiğini vurgulamakta ve bu durum ile ilgili şu örnekleri vermektedir:

...Gözü önünde kavga oluyor da polis memûru kollarını kavuşturup duruyor; bir sarhoş nârâ atarak herkesi rahatsız ediyor da polis memûru buna ses çıkarmadığı hürriyete ta’arrûz zân ederek ses çıkarmıyor. Ses çıkaracak olsa bile “hürriyet var, ne karşıyorsun?” tarzında mukabele göreceği şüphesiz...¹⁶⁴

Hüseyin Câhid de diğer Osmanlı aydınları gibi Meşrutiyet’i Osmanlı Devleti’nin kurtuluşu olarak görmekte ve şu sözleri dile getirmektedir: “... 30 senelik istibdâdın yıdığı miskinlik gidiyor; Başka bir adam hür bir memleketin hür bir sâhibi oluyorduk. Kendi kendimiz mâlik oluyorduk...”¹⁶⁵ Câhid’e göre Meşrutiyet, Osmanlı Devleti’ni büyük devletlerin gözünde farklı bir yere taşımıştır. Bu düşüncesini de şu sözlerle desteklemektedir: “...Meşrutiyet’in ilânı hükümetimizin düşmanı olan devletlerin mesleğinde zarûrî ve tâbi bir tehvil vuku’a getirmiş, dünyânın efkâr-ı umûmîyesini lehimize çevirmişti...”¹⁶⁶ Câhid, Meşrutiyet ile beraber diğer batılı devletlerin Osmanlı Devleti’ni paylaşacağı düşüncesinin ortadan kalkacağını düşünmekteydi. Ayrıca Hüseyin Câhid’e göre, Meşrutiyet ile beraber Osmanlı toplumu içinde artık bir düzen oluşacaktı ve devletin birçok sorunu bu dönemde son bulacaktı. Devamında şu tespitleri yapmaktadır:

¹⁶² Hüseyin Câhid, “Kuvvetli Türkiye”, **Tanin**, 24 Temmuz 1324, [6 Ağustos 1908], no. 6, s. 1.

¹⁶³ Hüseyin Câhid, “Vezâif-i Hükümete Müdâhale”, **Tanin**, 2 Ağustos 1324, [15 Ağustos 1908], no. 15, s. 1.

¹⁶⁴ Hüseyin Câhid, “Vezâif-i Hükümete Müdâhale”, s. 1.

¹⁶⁵ Hüseyin Câhid, “Vezâif-i Hükümete Müdâhale”, s. 1.

¹⁶⁶ Hüseyin Câhid, “Yeni Kabine”, **Tanin**, 4 Şubat 1324, [17 Şubat 1909], no. 197, s. 1.

...Osmanlı Devleti'nin hariciyeye karşı en birinci za'afî anâsır-ı muhâlif memleket arasındaki rabitasızlık idi. Hürriyet ve meşrûtiyet-i idare bu anâsır-ı kuvve-i surette birbirine rabt edecektir...

...Meşrûtiyet-i idâre Osmanlılar için işte böyle mesûd bir devr-i huzûr ve sükûnun hâkimesi olacağı gibi Avrupa âfak-ı siyasiyesini saran harb bulutlarının da dağılmasını intâc edecekti...¹⁶⁷

Bu beklentiler Meşrutiyet ile beraber karşılanabilirdi. Fakat bazı aydınlar Meşrutiyet sistemini uygulamadan önce bir geçiş döneminin yaşanmasından yanaydı. Bu dönemde yeniliklere hazır olmayan halk hazırlanmalıydı ve yeni düşüncelere alıştırılmalıydı. Hüseyin Câhid de bu düşünceyi desteklemekteydi. Fakat Câhid'e göre Osmanlı Devleti bu süreci yaşayamazdı. Çünkü bu geçiş döneminde yaşanabilecek bir kargaşa, daha kötü sonuçlar doğurabilirdi. Bundan dolayı hemen Meşrutiyet sistemi uygulanmaya başlanmalı ve Kanun-ı Esâsi yürürlüğe konmalıydı. Câhid, bu düşüncesini şöyle izâh etmektedir:

...Memleketin temini, selâmet ve istikbâlini düşünen erbâb-ı hâmiyet Kânûn-ı Esâsi'den başka bir çâre-i necât bulunamayacağını anlayarak asırlardan beri bozuk bir idâre dağılmağa müheyyâ bulunan eczâ-i vatanı ancak bu râbîta ile birleştirmek azmine düşmüşlerdi...¹⁶⁸

Neticede de II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve yeni bir süreç başlamıştı. Bundan sonra ülkede yenilikler yapılacaktı. Hüseyin Câhid, yapılacak olan bu yeniliklerin aceleye gelmemesi gerektiğini düşünmekteydi. Câhid, bu konuda hükümeti uyarılmış ve hükümete şu tavsiyelerde bulunmuştur:

İdâre-i meşrûtiyete muvâfık suretle heyet-i vükelâ teşekkül ettikten sonra memleketimiz için ıslahât ve tecdidât devresi başladı. Her gün gazeteler muhtelif nezâretlerdeki icraâtın, tasvirâtın bahs ediyorlar.(...)Şimdilik ihtiyâr sekûn ve sükût etmezsek ıslahât ve tecdidâta dair atacağımız adımları müşkülâta uğratar, hep olduğumuz yerde kımıldar dururuz. Onun için her gün biraz daha ileri gidebilmek üzere teferruâta ait cihetlerden bahs etmeyi menfaât-ı memleket icâbatından görmüyoruz...¹⁶⁹

Osmanlı Devleti'nde daha önce de Meşrutiyet ilan edilmişti, ancak Meşrutiyet, devlet içinde tam olarak anlaşılammış ve korunammıştı. Câhid, bu durumun sorumlusunun halk olduğunu belirtmekte ve halkın meşruti yönetime sahip çıkmadığını

¹⁶⁷ Hüseyin Cahid, "Kuvvetli Türkiye", **Tanin**, 24 Temmuz 1324, [6 Ağustos 1908], no. 6, s. 1.

¹⁶⁸ Hüseyin Câhid, "Sultân Abdülhâmid Hân-ı Sâni Hazretleri", **Tanin**, 19 Ağustos 1324, [1 Eylül 1908], no. 32, s. 1; Sancaktar, a.g.e, s. 233.

¹⁶⁹ Hüseyin Câhid, "Islahata Nereden Başlamalı", **Tanin**, 1 Ağustos 1324, [14 Ağustos 1908], no. 14, s. 1.

savunmaktadır. Ayrıca Câhid, halkın sahip çıkmadığı yeniliğin yok olacağını iddia ederek şunları yazmaktadır:

...Kânûn-ı Esâsî hükümden sakat kalarak otuz senenin karanlık bir devir içinde, hukûk-ı beşerîden mahrûm bir halde yaşamak, Kânûn-ı Esâsî'nin hükümden iskâtını falan filan kimselerin entrikalarına, su-i niyetlerine hâmil etmek hakikât halde zâhire kapılarak binâ-i hüküm etmesek demek olur. Çünkü millet Kânûn-ı Esâsî'ye sarılarak hakkını müdâfa ve muhâfaza etmek yolunu bilse idi yapılan tertiplerin, entrikaların hiç hükmü olmazdı. Millet üzülmeydi, milleti ezme isteyenler ezilirdi...¹⁷⁰

Hüseyin Câhid'e göre devletin toplumun Meşrutiyet'i anlayıp sahip çıkması için bir takım faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. Örneğin, okullarda öğrencilere Meşrutiyet sistemini anlatmak için dersler verilmeliydi. Câhid, bu önerisini şöyle anlatmaktadır:

...İdâdî mekteplerinin üçüncü ve dördüncü sınıflarında "kavânîn" nâmiyle bir ders okutulurdu. Bu şimdi kaldırılmış. Tabi böyle olacak. Çünkü pek çok yeri deyişecek kânûnları çocuklara bilmedeki hacet yok. Fakat bunun yerine muhtasâr bir hukûk-ı esâsîye veya idâre dersi ikâme edip münthehi sınıfta bulunanlara meşrutiyet-i idâre hakkında mücmel bir fikir vermeli. Gelecek sene çıkacak olanlar tabi bu hukûk derslerinden müstefid olacaklar. Bu senekiler mahrum kalsınlar...¹⁷¹

Bu tavsiyelerde bulunan Hüseyin Câhid, Meşrutiyet'i fazlasıyla önemsemekteydi. Câhid'e göre Meşrutiyet, diğer yönetim sistemlerinden birçok yönden farklıydı. Meşrutiyet'te halk tek bir güce bağlı değildi. Câhid, bu sistemde insanların özgür olduğunu ve kanunlarını kendilerinin yaptığını ifade ederek şunları belirtmektedir:

...Meşrutiyet-i idâreye mâlik olan milletler hükümet-i mutalâkade olduğu gibi bir kuvve-i mecburiyede esir değildir; Tâbî olacakları kânûnları kendileri yapan icâbını kendileri bozan her, âkil bir insan cemiyetidir; Âdeta mukâvele üzerine muis bir şirket-i siyâsiyedir...¹⁷²

Meşrutiyet'in önemini bu şekilde vurgulayan Hüseyin Câhid, yapılacak olan kanunların hazırlanmasıyla ilgili de tavsiyelerde bulunmaktadır. Ona göre kanunlar acele bir şekilde düzenlenmemeliydi ve kanunlar, memleketin ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlanmalıydı. Aksi takdirde hazırlanan kanunun memleket için hiçbir yararı olamazdı. Hüseyin Câhid, kanunlara verdiği önemi de şu sözlerle anlatmaktadır:

¹⁷⁰ Hüseyin Câhid, "Sultân Abdülhâmid Hân-ı Sâni Hazretleri", **Tanin**, 19 Ağustos 1324, [1 Eylül 1908], no. 32, s. 1

¹⁷¹ Hüseyin Câhid, "Ma'arif Islahatı", **Tanin**, 4 Eylül 1324, [17 Eylül 1908], no. 48, s.1; Sancaktar, a.g.e, s. 236.

¹⁷² Hüseyin Câhid, "İntihabat", **Tanin**, 26 Temmuz 1324, [8 Ağustos 1908], no. 8, s. 1.

Bir memleket kânûn ile idâre olunur. Şu hâlde kânûnlar memleketin ihtiyâcına ne kadar iyi tavavfûk eder, ne kadar iyi tatbik ve icrâ edilirse memleket sa'âdeti selâmete doğru o kadar emniyetle yürüyor demektir.

Bizde kânûn yok değil. Eskiden su-i idâreden şikâyet edildiği zamanlarda “eldeki kânûnlar hakkıyla tatbik edilse memleket nispetle pek mes'ûd olurdu” deniliyordu. Şimdi idâre-i meşrûtiyete nâil olduğumuz cihetle bu kadar kanaâtkâr davranamayacağız...¹⁷³

Hüseyin Câhid, Meşrutiyet'in ilanı ile başlayacak olan bu yeni dönemden daha önce de bahsettiğimiz gibi devlet adına ümitliydi ve bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin birçok sorununun çözüleceğine inanmaktaydı. Fakat buna rağmen endişe duyduğu bazı durumlar da vardı. Bunlardan biri yapılacak olan seçimlerdi. Hüseyin Câhid'e göre Meşrutiyet sisteminin gereği olan seçimler yapılmalıydı. Fakat yapılacak seçimlerde Müslümanların mecliste diğer unsurlara göre az olması durumunda Meşrutiyet'in tehlikeye düşebileceğine inanmaktaydı. Mecliste çoğunluğun Müslümanlardan oluşması gerektiğini savunan Câhid, aksi takdirde yeniden istibdad idaresine dönülebileceğini düşünmekteydi. Bu doğrultuda da şu görüşleri belirtmektedir:

...Eğer hüküm ve nüfûzu bugün anâsır-ı gayrimüslimeye tevdi edecek olursak hiç şüphe yok ki bunların icraât ve harekâtında yegâne menfaât-i Osmâniye endişesi olmayacaktır.

Demek oluyor ki, biz Müslim unsur memleketin şu hâlinde hayatımızı kurtarmak istersek, hüküm ve nüfûzu kendi elimizde tutmalıyız ve anâsır-ı sâireye kaptırmamalıyız.

...Fihakîka parlemontada gayrimüslim unsurlar gerek adeden, gerek adeden olmayıp tâ bizim aramızda tefrikaya nisbeten bize fâik zuhûr edecek olurlarsa ne yapacağız? Yapacakları kânûnlar kabil değil, millet-i hâkimenin menfaâtine olmayacaktır. Bun akarşî ne yapacağız? Gelecek Meclis-i Mebûsan'ı mı dağıtacağız? Gelecek Meclis-i Mebûsan'da temini galebe edeceğimize nereden emin olabiliriz?

Gayrimüslimler de Müslimler kadar hukûka nâil olacaktır demek acaba bu memleket Rum memleketi yahut Ermeni memleketi yahut Bulgar memleketi olacak demek midir? Hayır, bu memleket Türk memleketi olacaktır. Osmanlı nâmı altında hep birleşeceğiz.

...Bu memleketi Türkler zapt etti. Fethetmek için yaptıkları fedakârlıklar tarihin en hayretbahş sayfalarını, en parlak menfahirini teşkil eder... Ne denirse densin memlekette millet-i hâkime Türklerdir ve Türkler olacaktır.¹⁷⁴

Görüldüğü gibi yapılacak olan seçimin sonuçlarından endişe duyan Hüseyin Câhid, diğer taraftan da Müslüman halkın bu seçime hazır olmadığını vurgulamaktaydı. Ayrıca Müslüman halkın seçimin önemini kavrayamadığına inanmaktaydı. Ermeniler ve Rumlar ise bu seçime çoktan hazırды. Örneğin Rumlar, Patrikhaneye bağlı olarak tam bir düzen

¹⁷³ Hüseyin Câhid, “Yapılacak Kanunlar”, **Tanin**, 3 Eylül 1324, [16 Eylül 1908], no. 47, s. 1.

¹⁷⁴ Hüseyin Câhid, “Millet-i Hâkime”, **Tanin**, 25 Teşrin-i Evvel 1324, [7 Kasım 1908], no. 97, s. 1.

içinde seçime hazırlık yapmaktaydı. Rumlar önceden beri cemaat içinde seçim yapmaya alışmışlardı. Müslüman halk ise seçim konusunda acemiydi. Bundan dolayı Hüseyin Câhid, gereken önlemler alınmazsa İstanbul'dan bile tek bir mebus çıkaramama endişesi taşımaktaydı.¹⁷⁵

Hüseyin Câhid'in tereddüt içinde baktığı diğer bir konu ise Müslüman olmayan diğer unsurların seçim için kendi programlarını sunmaya başlamalarıydı. Ermeniler, Rumlar ve diğerleri kendi milletleri için çeşitli isteklerde bulunmaktaydı. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Selânik merkezine Rumlar, kendi isteklerini belirten bir program vermişti. Câhid ise, böyle bir programa gerek olmadığını vurgulayarak şunları yazmaktadır:

İttihâd ve Terakki Cemiyeti'nin Selânik merkezi umûmîyesine Rumlar tarafından verilen programın esâsı, noktaları matbuât ile neşr ediliyor. Meşrûtiyet-i idâreye mâlik olan memleketlerin kafesinde memleket muhtelif fırkalara ayrılmıştır. Hepsinin bir mesleği, ameli vardır. Kânûnun müsaâde ettiği şekil ve suretle bu ameli istihsale çalışırlar. Binâenaleyh Rumlar'ın kendilerine bir program tayin ederek bu programı ilan etmelerinde esas itibârıyla söylenecek hiçbir şey yoktur...¹⁷⁶

Bu isteklerin arasında Rumların, ülkedeki bütün unsurların nüfusları dikkate alınarak mebus çıkarma önerileri önemliydi. Bu isteği bir tehlike olarak gören Hüseyin Câhid, böyle bir durum gerçekleşirse mecliste Müslümanların daha az olacağını belirtmektedir. Ayrıca bu programda Rumlar, Patrikhane'ye tanınan imtiyazların gelecek dönemde de sürmesini istemekteydiler. Câhid'e göre Rumların bu isteği de gereksizdi. Çünkü Gayrimüslimlere tanınan haklar meselesi Kanun-ı Esâsi'de yer almaktaydı. Bunun tekrar gündeme getirilmesinin doğru bir davranış olmadığını vurgulayan Hüseyin Câhid, devamında şunları belirtmektedir:

...Yok, Rum vatandaşlarımız diğer anâsır-ı Osmâniyenin hukûkundan fazla şeyler, ayrı imtiyâzlar isteyiverirlerse bunu hangi kânûn adâlet ve vicdân ile telif edebildiklerini sormaya hakkımız vardır. ...Hiçbir ferd diğerine ispâtıyla kânûn nazârında fazla imtiyâzına mâlik olmamalıdır...¹⁷⁷

¹⁷⁵ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 42.

¹⁷⁶ Hüseyin Câhid, "Rumların Programı", **Tanin**, 21 Ağustos 1324, [3 Eylül 1908], no. 34, s. 1

¹⁷⁷ Hüseyin Câhid, "Rumların Programı", s. 1.

Bu doğrultuda Rum basını da bu istekleri duyurmak ve Rumları teşkilatlandırmak adına elinden geleni yapmaktaydı.¹⁷⁸ Hüseyin Câhid, Rum basınının, Jön Türklerin bütün Anâsır-ı Osmâniyeyi birleştirerek hepsini Türk yapmak istediği konusunda fikirler beslediğine dâir iddialar ortaya attığını belirtmektedir. Aynı zamanda Rum gazeteleri Jön Türklerin bu fikirlerine karşı çıkararak kendi milliyetlerini unutmayacaklarını da yazmaktadır. Rum gazetelerinde çıkan bu yazılara tepki gösteren Hüseyin Câhid, Jön Türklerin böyle düşünmediğini savunarak, şunları yazmaktadır:

...Bu teminât ve beyânâta hiçbir lüzûm yoktu. Çünkü Genç Türklerin hiçbirinde Rum'u, Ermeni'yi, Bulgar'ı Türk yapmak fikri mevcut değildir. Artık 20. asırda bir kavme cebren milletini unutturmak gayr-ı kabul icra bir keyfiyet olduğunu ahvâl-i târihiye ile azıcık meşgûl olanlar bilebilir...¹⁷⁹

Bu süreç içerisinde diğer bir önemli azınlık grup ise Ermeniler idi. Özellikle Daşnaksutyun Fırkası Ermenilerin önemli derecede savunuculuğunu yapmaktaydı. Onlar da seçim öncesi kendi isteklerini belirtmişlerdi. Ermeniler vilayetlerin yönetimi, askerlik, eğitim gibi konularda yeni düzenlemelerin yapılmasını istemekteydiler. Ayrıca adem-i merkeziyet anlayışının yeniden düzenlenmesini önermişlerdi. Bu istekleri eleştiren Hüseyin Câhid, devamında fikrini şöyle açıklamaktadır:

...Maksadı adem-i merkeziyet nâmı altında taşralara bir nevi muhtâriyet-i idâre teşkil etmek ise – birkaç kere söylediğimiz vechle – menâfi-i vatâniyeye mugâyir gördüğümüz bu fikri red etmekte devam edeceğiz...¹⁸⁰

Hüseyin Câhid, azınlık grupların bu çalışmaları doğrultusunda Müslüman halkı seçim öncesi uyarmış ve halka tavsiyelerde bulunmuştu. Bunun neticesinde ise Câhid, diğer unsurların tepkisini çekmiş, hatta Rum basını Hüseyin Câhid'i “Şovenizm” ile suçlamıştı.¹⁸¹

Diğer taraftan bu dönemde Hüseyin Câhid, 1908'de yapılacak olan seçimler için İstanbul'dan bağımsız aday olmuştu. Câhid, adaylığı ile beraber gazetesi Tanin'de bir beyannâme yayınlamıştı. Bu beyannâmede şu maddeler yer almıştır:

¹⁷⁸ Hüseyin Câhid, “Rum Matbuâtı”, **Tanin**, 14 Teşrin-i Evvel 1324, [27 Ekim 1908], no. 88, s. 1.

¹⁷⁹ Hüseyin Câhid, “Anâsır-ı Osmaniye'nin Birleşmesi”, **Tanin**, 2 Teşrin-i Sâni 1324, [15 Kasım 1908], no. 105, s. 1.

¹⁸⁰ Hüseyin Câhid, “Daşnaksutyun Fırkasının Programı”, **Tanin**, 22 Teşrin-i Evvel 1324, [4 Kasım 1908], no. 94, s. 1

¹⁸¹ Azman, a.g.t, s. 44.

1. Hükümdarın Kanun-i Esâsi'ye riayet edeceklerine dair yemin etmeleri zorunluluğunun kanuna ilave edilmesi.
2. Sadrazamın Meclis-i Mebûsan azaları arasından seçilmesi.
3. Kabinenin Meclis-i Mebûsan'a karşı sorumlu olması.
4. Meclis bir sebepten dolayı dağıtılsa, iki ay sonra bir davete gerek görmeden mebus seçiminin yapılmasının Kanun-i Esâsi'ye dâhil edilmesi.
5. Ayân ve Meclis-i Mebûsan azalarına kanun teklifi sunma hakkının verilmesi.
6. Memurların aleyhinde gerek görüldüğü zaman her Osmanlıya dava açma yetkisinin verilmesi.
7. Ayân Meclisi'nin kısmen seçim, kısmen de tayin ile kurulması ve hizmet sürelerinin sınırlandırılması.
8. Padişaha sürgün hakkı veren Kanûn-i Esâsi'nin 113. maddesinin kaldırılması.
9. Mülkiye rütbelerinin kaldırılması
10. Osmanlı Devleti'nin iç işlerinde "barış"ı göz önünde bulundurması.
11. Osmanlı Devleti'nin dış işlerinde ıslahat yapması.
12. İntihâb-ı Mebûsan Kararnamesi'nde çeşitli değişiklikler yapılması.¹⁸²

Bunların yanında Hüseyin Câhid, Meşrutiyet'in ilanı sonrası Meclis-i Mebûsan'a gönderilecek vekiller konusunda da önerilerde bulunmaktaydı. Bu vekillerin doğru ve uygun kişiler olması gerektiğini vurgulayan Câhid, bu durum için Rusya ve İran'ı örnek vererek sözlerine şöyle devam etmektedir:

...Bu bâbda gözümüzün önünde iki kanlı numûne var. Biri Rusya'nın birinci Duması, diğeri İran'ın zavallı parlamentosu.

Rusya'nın birinci Duması'nda pek münevverü'-ı fikir, ma'lumâtlı, değerli zâtlar vardı. İran'ın Meclis-i Milliyesi de memleketin akıl ve dirayetçe en ileri gelen zâtlarına ictimâ agâh olmuştu. Böyle olduğu halde Rusya'nın birinci Duması kuvve-i cebriye ile dağıtıldı. Haklarını müdafaa için Vyborg'da toplanan azaları birer birer toplatarak hapislere tıkkıldı. İran Meclis-i Milliyesi ise topa tutuldu...¹⁸³

¹⁸² Sancaktar, a.g.e, s. 315; Hüseyin Câhid, "Beyannâme", **Tanin**, 13 Eylül 1324, [26 Eylül 1908], no. 57, s. 1-2.

¹⁸³ Hüseyin Câhid, "İntihabatın Suret-i İcrası Hakkında Tahkikat", **Tanin**, 27 Temmuz 1324, [9 Ağustos 1908], no. 9, s. 1.

Nihayet Hüseyin Câhid'in de aday olmasıyla 11 Aralık 1908'de seçim yapıldı. Bu seçimde İttihad ve Terakki Cemiyeti mebusların büyük çoğunluğunu alarak başarı kazanmıştı. Hüseyin Câhid ise 354 oy alarak İstanbul mebusu seçilmişti.¹⁸⁴

3.2. 31 Mart Olayı Öncesi Oluşan Gerilimli Atmosfer

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra 6 Ağustos 1908'de Kâmil Paşa sadrazamlığa getirilmişti. İttihad ve Terakki Cemiyeti ile Hüseyin Câhid, Kâmil Paşa'nın sadrazam olmasından memnundu ve bu memnuniyetini gazetesinde de açık bir şekilde dile getirmiştir. Câhid'e göre artık huzur dönemi başlamıştı. Ayrıca bu dönemle beraber Osmanlı Devleti adına yeni işler yapılacaktı.¹⁸⁵ Câhid, devamında şunları da dile getirmiştir:

Kânûn-ı Esâsî'nin mevkî tatbika-i vazifeden sonra usûl-i idâre-i meşrûtiyete doğru dün ikinci adamı atadık. Kanûn dâiresinde teşkil etmiş bir heyet-i vükelâya mâlik olduk. Şimdi artık yapacağımız şey Meclis-i Mebûsân'ı hazırlamaktır. Biz ahali Meclis-i Mebusan'ı hazırlamakla meşgul olduğumuz sırada hükümette Meclis-i Mebusan'a islâhî memleket için lâzım gelen kanunların lâhiyalarını tertip ile meşgûl olacaktı...¹⁸⁶

Fakat bir süre sonra Hüseyin Câhid'in Kâmil Paşa ile ilgili düşünceleri değişmişti. Bunun en önemli sebeplerinin arasında Bulgaristan'ın 5 Ekim 1908 de bağımsızlığını ilan etmesi, 6 Ekim 1908 de Girit'in Yunanistan'a katılması ve Avusturya- Macaristan'ın ise Bosna-Hersek'i işgal etmesi yer almaktaydı.¹⁸⁷ Diğer taraftan Hüseyin Câhid, gelinen bu durumu II. Abdülhamid yönetiminin bir sonucu olarak görmekteydi.

...İşte biz bugün eski zulüm ve istibdâdın cezasını çekiyoruz. Otuz sene o istibdâda boyun eğerek mûti ve münkât durmamızın cezâsını çekiyoruz. Bulgaristan'ı, Bosna-Hersek'i, Girit'i hep idâre-i sâbika vermişti. Fakat heyhat ki matemini tutmak vâzife-i elimesi bugün genç Türkiye'ye düşüyor...¹⁸⁸

Câhid'e göre eski yönetim arkasında durumu çok kötü olan bir devlet bırakmıştı. Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde bozulmalar olduğunu iddia ederek şunları dile getirmektedir:

¹⁸⁴ Bengi, a.g.e, s. 113.

¹⁸⁵ Hüseyin Câhid, "Yeni Heyeti Vükelâ", **Tanin**, 25 Temmuz 1324, [7 Ağustos 1908], no. 7, s. 1.

¹⁸⁶ Hüseyin Câhid, "İntihabat", **Tanin**, 26 Temmuz 1324, [8 Ağustos 1908], no. 8, s. 1.

¹⁸⁷ Hüseyin Câhid, "Milletin Nazar-ı İbretine", **Tanin**, 25 Mart 1325, [7 Nisan 1909], no. 246, s.1; Sancaktar, a.g.e, s. 58-59.

¹⁸⁸ Hüseyin Câhid, "Neyin Cezasını Çekiyoruz", **Tanin**, 27 Eylül 1324, [10 Ekim 1908], no. 71, s. 1.

Siyaset-ı hâriciyeden vakit buldukça nazâr-ı dikkatimizi dâhili işlerimize çevirmek lazımdır. Çünkü birkaç vesile ile söylediğimiz vechle bizim için en ziyade ehemmiyetle telakki edilecek meseleler dâhildedir. İnkılâb-ı idâre elimize öyle bir memleket teslim etti ki ne tarafına dokunsanız kül gibi dağılıyor. Hiçbir şey yok, her taraf bozuk memleketi mahvetmek için ne lâzım ise hepsini yapmışlar. Yer yer harâbeler, taraf taraf sû'-i istimâller. Bu karanlık ahvâl içinde ümit bahş olacak nokta yalnız millette görülen eser-i cemiyet ve iştibâk-ı adalet ve hürriyet idi...¹⁸⁹

Osmanlı Devleti'nin durumunu bu şekilde anlatan Hüseyin Câhid, Kâmil Paşa hükümetini içerde yaptığı bazı faaliyetler açısından eleştirmeye başlamıştı. Bu eleştirilen konuların başında da “tensikât” uygulaması gelmekteydi. Câhid, “tensikât” işlerini desteklemekteydi. Fakat Hüseyin Câhid, bu tür uygulamaların aceleye getirilmemesi gerektiğini vurgulayarak sözlerine şöyle devam etmiştir: “...Teşrin-i Sâni ibtidâsında açılacağını farz etsek bile bütçe gürültüsünden belki de Kânûn-ı Esâsî tadilâtı müzâkeresinden kurtularak ma'arif tensikât ve ıslahâtı ile uğraşmaya vakit buluncaya kadar Mart gelecek...”¹⁹⁰

Hüseyin Câhid'e göre “tensikât” meselesi artık devletin gündemine oturmuştu, fakat devletin bundan önce yapması gereken daha önemli işleri vardı. Diğer taraftan Hüseyin Câhid, zamanla “tensikât” uygulamalarının ilk başta düşünülen amacın dışına çıkarılarak yapıldığını ve kötüye kullanıldığını vurgulamaktaydı. Bu işin gerektiği gibi yapılmadığını iddia ederek şunları yazmaktadır:

...Bu lakırdı ortaya çıktıktan sonra kalemlerde eski görülen işlerde görülmez oldu. Çünkü kamudan çıkarılıp çıkarılmayacağından emin olmayan kâtipler kalemleri, kendileri bırakarak bekleşmeye başladılar. Öyle ki tensikât yapmak devletin en mühim vazifesi haline geldi...¹⁹¹

Bununla birlikte Hüseyin Câhid'in Kâmil Paşa'yı eleştirdiği diğer bir nokta ise, Paşa'nın Osmanlı Devleti'ni ileriye götürecektir yeniliklerde bulunmamasıydı. Hüseyin Câhid'e göre, Meşrutiyet yeniden ilan edildiğinden beri üç ay geçmişti, fakat hükümet ıslahat adına önemli bir iş yapmamıştı. Yine Câhid'e göre, belki bu kısa zamanda bir devlet tamamen ıslah edilemezdi, fakat ıslahatların temelleri atılabilir ve devletin geleceği kurtarılabilirdi. Bu durum ile ilgili tespitlerine şöyle devam etmektedir:

¹⁸⁹ Hüseyin Câhid, “Memleketin Ahvâl-i Umûmiyesi”, **Tanin**, 5 Teşrin-i Evvel 1324, [18 Ekim 1908], no. 79, s. 1.

¹⁹⁰ Hüseyin Câhid, “Ma'arif Salâhatı”, **Tanin**, 4 Eylül 1324, [17 Eylül 1908], no. 48, s. 1.

¹⁹¹ Hüseyin Câhid, “Vükelâ ve Matbuât”, **Tanin**, 25 Ağustos 1324, [7 Eylül 1908], no. 38, s. 1.

...Fakat mâ'atteessüf ki hâlâ yeni makinenin bu maksadı temin edecek yolda işlemediğini görüyoruz, tâkip edilen istikametini bizi istediğimiz tarafa götürmeyeceğini anlıyoruz...

...Üç aylık şu tecrübe bu hakikati bir daha ispat etmiştir. Tecrübe edilmiş hakikatlerin mükerreren tecrübesi neticesinde her halde pişmanlık hâsıl olacağı yolundaki kavli-i meşhurun hükmü de doğru çıkmıştır...

...Herhâlde istikbâldeki, dâhili politikamız için bu üç aylık tecrübe bizim gözümüzü açmalıdır. İstikbâl-i vatan bu meselenin hâline bağlıdır.¹⁹²

Hüseyin Câhid'in bu dönemde üstünde durduğu ve Kâmil Paşa'yı eleştirdiği konular arasında matbuatin durumu da yer almaktaydı. Önceleri Meşrutiyet ile artık matbuatin da hürriyete kavuştuğunu ve giderek önemli bir güç olacağına inanan Câhid, "...Memleketimiz bugün serbest-i matbuâta mâlikdir. Dünyânın en hür memleketlerinde matbuât için bundan fazla bir hürriyet tasvir edemeyiz..."¹⁹³ sözlerini söylemiştir. Câhid'e göre basın hürriyetinin olması önemliydi. Fakat Câhid, bu hürriyetin yanlış kullanılırsa zamanı geldiğinde tehlikeli bir silaha dönüşebileceğini iddia etmekte ve bu durumu da şu şekilde açıklamaktadır:

...Bu silâh ya hüsn-i niyetten yanlış ya malumât-ı lâzımeden mahrûm ellerde bulunacak olursa büyük büyük zararlarda ifâ edebilir.

Bu zararlara bir numûne bulmak için işte üç beş aydan beri efkârımıza gelen teştî ve ihtilâfata atf-ı nazâr etmek kâfidir. Çünkü ihtilâfatın hemen buna sebebi matbuâttır...¹⁹⁴

Nihayet Hüseyin Câhid'in söylediği gibi de olmuş ve hürriyet matbuata farklı yansımaya başlamıştı. Gün geçtikçe basında hava giderek değişmekte ve yaşanan gerginlikler matbuatta da kendisini göstermekteydi. Hüseyin Câhid ise gerginleşen bu siyasi ortamın gazetelere sert bir şekilde yansımından yine Kâmil Paşa'yı sorumlu tutmakta ve şunları yazmaktadır:

Gazetelerin neden dolayı birbirine saldırdıkları, matbuatta niçin şahsî ihtirasların bu kadar arttığını merak edenler birkaç aydan beri yayınlanan gazetelerin nüshalarını tedkik edecek olurlarsa buna en birinci sebep Kâmil Paşa'nın olduğunu görürler.

¹⁹² Hüseyin Câhid, "Memleketin Ahval-i Umumiyesi", **Tanin**, 5 Teşrin-i Evvel 1324, [18 Ekim 1908], no. 79, s. 1.

¹⁹³ Hüseyin Câhid, "Serbest-i Matbuât", **Tanin**, 20 Temmuz 1324, [2 Ağustos 1908], no. 33, s. 1.

¹⁹⁴ Hüseyin Câhid, "Meclis-i Mebûsân ve Matbuât", **Tanin**, 24 Mart 1325, [6 Nisan 1909], no. 245, s. 1.

Kâmil Paşa'nın sadareti döneminde memleketin ıslâhat-ı dâhiye nâmına hiçbir harekette bulunmamasından dolayı neden olduğu huzursuzluklar arasında gazeteleri böyle birbirine tutuşturmasını da unutmamalıdır. Kâmil Paşa matbuanın nüfûz ve ehemmiyetini pek güzel takdir etmiş...¹⁹⁵

Hüseyin Câhid'in Kâmil Paşa ile ilgili eleştirileri devam ederken bu süre içerisinde Paşa ile İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin de arası bozulmaya başlamıştı. Bunun da en önemli sebebi Cemiyet'in Kâmil Paşa hükümetine müdahalelerde bulunmasıydı. Paşa ise, bu durumdan rahatsızlık duymaktaydı. İttihad ve Terakki'yi bu konuda destekleyen Hüseyin Câhid, bunun gerekli olduğunu söyleyerek şunları yazmaktadır:

İttihâd ve Terakkî Cemiyeti Meclis-i Mebûsân'daki azalarını hiçbir zaman Cemiyet-i Merkeziye'nin mukarreratına tâbi bulundurmamak mesleğini takip etmedi. Meclis-i Mebûsân açılınca azaların Meclis'te görecekları vazife itibarıyla Cemiyet ile alakaları kalmamış olduğunu kendilerine tebliğ eyledi. Cemiyet şu inkılâbı vücuda getirmiş olmaktan mütevellid bir hak ile o ana kadar elinde tutmakta olduğu nüfûz ve hâkimiyeti artık milletin kuvve-i meşruâ-i kânûniyesine tevdi ediyor...¹⁹⁶

Kâmil Paşa ile İttihad ve Terakki'nin arası açılırken diğer taraftan da toplumdaki bazı kesimler indinde de İttihad ve Terakki'ye karşı muhalefet oluşmaya başlamıştı. Hüseyin Câhid'e göre genel olarak muhalif grup Meşrutiyet'in ilanı ile oluşmaya başlamıştı. Fakat ilk dönemler bu durum çok açık değildi. Çünkü Meşrutiyet yeni ilan edilmişti. Toplumda şaşkınlık ve sevinç ön plandaydı. Bu dönemde muhalefetin kendini göstermesi toplum tarafından iyi karşılanmayabilirdi. Hüseyin Câhid bu durumu şöyle anlatmıştır:

Siyaset-i dâhiliyemizi pek de büyük bir dikkâte hâcet olmadan nazardan devr tutmayanlar son zamanlarda bir muhtelif cereyanın gittikçe kuvvet kesp etmeye başladığını elbette fark etmişlerdir.

Bu cereyân daha meşrûtiyet-i idârenin akâbinde başlamıştı. Fakat ibtidaları o muhteris, o kadar kethûm nazâr-ı güriz idi ki sur-i hürriyet arasında göze çarpmıyor idi. Zaten cereyân da kendisini meydana çıkarmaktan korkuyordu. Bahs ettiğimiz bu cereyân İttihâd ve Terakkî Cemiyeti aleyhine husule getirilmek istenilen bir ittihâd-ı efkârdan ibaret idi...¹⁹⁷

Zaman geçtikçe Kâmil Paşa ile İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin arası daha çok açılmış, Kâmil Paşa hükümeti düşürülmüştü ve yerine Hüseyin Hilmi Paşa getirilmişti. Bu hükümet değişikliği, Osmanlı iç siyasetinde bölünmeyi ve çatışmayı iyice tetiklemiştir. Bir

¹⁹⁵ Hüseyin Câhid, "Kâmil Paşa ve Gazeteler", **Tanin**, 23 Mart 1325, [5 Nisan 1909], no. 244, s. 1; Akyüz, a.g.t., s. 28.

¹⁹⁶ Hüseyin Câhid, "İttihâd ve Terakkî Fırkası", **Tanin**, 31 Mart 1325, [13 Nisan 1909], no. 252, s. 1.

¹⁹⁷ Hüseyin Câhid, "Cemiyet", **Tanin**, 7 Kânûn-ı Evvel 1324, [20 Aralık 1908], no. 140, s. 1.

süre sonra bazı muhalifler Kâmil Paşa'ya destek vermeye başlamışlardı. Hüseyin Câhid'e göre bu muhalifler arasında istibdad döneminde önemli yerlere geldikten sonra Meşrutiyet ile bunu kaybeden bazı kişiler de vardı. Kendisi, bu insanların İttihad ve Terakki'ye karşı büyük bir nefretlerinin olduğunu düşünmekteydi.

Hüseyin Câhid, Cemiyet'e karşı muhalif olanların bir kısmının önceleri Meşrutiyet'in ilanını isteyen ve bunun için çalışanlar olduğunu iddia etmektedir. Fakat Meşrutiyet ilan edildikten sonra bazı konularda İttihad ve Terakki ile görüş ayrılığına düşen bu kesimler muhalif tarafa geçmişti. Böylece İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne karşı olan muhalifler giderek artmıştır. Câhid bu durumu, "...Cemiyet aleyhindeki hisler, ameller birdenbire meydana çıkamamıştı. Fakat yavaş yavaş bunu her vesile ile ashardan, mümkün olduğu kadar takviyeden geri kalmadılar..."¹⁹⁸ sözleriyle izâh etmektedir.

İttihad ve Terakki'ye muhalif olan kişilerin en önemlilerinden biri Prens Sabahattin idi. Prens Sabahattin, II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra İstanbul'a dönmüştü. Sabahattin Bey siyasi görüş olarak adem-i merkeziyet, teşebbüs-i şahsî ve Meşrutiyet çerçevesi içinde bir anlayışa sahipti. Hüseyin Câhid'e göre, Prens Sabahattin'in "adem-i merkeziyet" ile anlatmak isteği "tevsî-i mezûniyet" yani "izinlerin genişletilmesi" idi. "Tevsî-i Mezûniyet" düşüncesini zaten anayasa kabul etmişti. Bunun tekrar "adem-i merkeziyet" adı altında ayrı bir program dâhilinde ileri sürmek doğru değildi; bu düşünce toplum içinde kuşku ve huzursuzluğa neden olabilirdi.¹⁹⁹ Bunu şu şekilde izâh etmektedir:

...Uzun münâkaşalar ekseriye bir tabirin yanlış anlaşılmasından tevliid eder. Birçok su'-i tefhimden sonra tarafın birden maksadda, fikirde şahid olduklarını anlıyorlar. "adem-i merkeziyet" tâbiri de işte böyle su'-i tefsire uğrayabilecek cümlelerden biridir...²⁰⁰

Bu düşüncelere sahip olan Prens Sabahattin ile İttihad ve Terakki'nin arası bir süre sonra bozulmuştu. Sabahattin Bey bundan sonra yakın arkadaşlarının kurduğu Ahrar Fırkası'nı destekledi. Ayrıca bunda Ahrar'ın "adem-i merkeziyet" görüşünü desteklemesinin de payı büyüktü. Diğer taraftan Ahrar Fırkası ve Sabahattin Bey, azınlık unsurlar tarafından da desteklenmekteydi. Bazı azınlık unsurlar da "adem-i merkeziyet"

¹⁹⁸ Hüseyin Câhid, "Cemiyet", **Tanin**, 7 Kânûn-ı Evvel 1324, [20 Aralık 1908], no.140, s. 1; Sancaktar, a.g.e., s. 379-381.

¹⁹⁹ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s.44-45; Hüseyin Cahid, "Adem-i Merkeziyet", **Tanin**, 6 Eylül 1324, [19 Eylül 1908], no. 50, s. 1; Sancaktar, a.g.e., s. 191-202.

²⁰⁰ Hüseyin Câhid, "Âdem-i Merkeziyet", s. 1.

fikrini kendi seçim programlarında vermişlerdi. Hüseyin Câhid ise, bunların Sabahattin Bey ve Ahrar Fırkası'na yaklaşmasının Müslüman halk için bir tehdit teşkil ettiğine inanmakta ve şunları yazmaktadır:

...Bugün Müslümân müntehib-i sanîleri ığraz-ı şahsiye uğrunda hareket eden kimselere kapılacak olurlarsa bütün İstânbül mebûsları Rûm Patrikhânesi'nin bendegânendân ibaret bulunacaklardır. Ta taşralara varıncaya kadar intihabâtta talimât vererek temin-i maksada çalışan Rûm Patrikhânesi İstânbül'da da Müslümânlar arasında menfaât-i şahsiye mülâhâzasını menfaât-i vatân endişe-i mukaddesine fedâ edecek kimseler bulmuş, İttihâd ve Terakkî Cemiyeti aleyhine bu suretle şayan-ı nefret bir mübâreze açılmıştır...²⁰¹

Azınlık unsurların Ahrar Fırkası'na ve Sabahattin Bey'e yaklaşmalarını İttihad ve Terakki için bir tehdit olarak gören Hüseyin Câhid, diğer taraftan da Ahrar Fırkası'nı yetersiz görmekteydi. Ona göre Ahrar Fırkası, yapılacak olan hiçbir işi yürütemezdi. Ayrıca seçimlerde de İttihad ve Terakki'nin karşısında başarı gösteremeyeceğini belirten Hüseyin Câhid, bu fırka ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır:

...Bir de Fırka-i Ahrâr'dan bahs olunuyor. Fırka-i Ahrâr esâsen pek yeni teşekkül ettiği, İstânbül intihabâtında muvaffak olamadığı cihetle Meclis-i Mebûsân'da kendisini temsil ettiremeyecek zan olunuyor. Taşra mebûslarından bir kaçının intihâbdan sonra bu fırkaya intisâb ettikleri söyleniyorsa da her hâlde miktarları pek az olduğu cihetle bu mebûsânda Fırka-i Ahrâr'ın hiçbir vazife ifa edemeyeceği âşikârdır...²⁰²

Hüseyin Câhid'in de belirttiği gibi Ahrar Fırkası yapılan 1908 seçimlerinde iyi bir başarı sağlayamamıştı. Fakat zamanla İttihad ve Terakki'nin önemli bir muhalifi durumuna gelmişti. Ahrar Fırkası, İttihad ve Terakki'ye karşı olan birçok önemli şahsın ve gazetenin desteğini almıştı. Bu muhalif kişiler arasında "Serbestî" gazetesi yazarı Hasan Fehmi, "Sabah" gazetesi yazarı Ali Kemal Bey, "Sada-yı Millet" yazarı Ahmet Samim ve hem yazar hem de mebus olan Rıza Nur gibi önemli insanlar vardı.²⁰³

Hüseyin Câhid ise artan bu muhalifler karşısında İttihad ve Terakki'yi savunan sözler söylemiştir: "...Biz cereyân-ı ahvâle uzaktan nigeran olan hüsni niyet sâhibi erbâb-ı nâmusûn tenvir-i fikrî vicdanına madar olur emniyetiyle Cemiyet aleyhindeki isnadâtı

²⁰¹ Hüseyin Câhid, "İntihabat Entrikaları", **Tanin**, 26 Teşrin-i Sâni 1324, [9 Aralık 1908], no. 129, s. 1.

²⁰² Hüseyin Câhid, "Fırkalar, Meseleler", **Tanin**, 1 Kânûn-ı Evvel 1324, [14 Aralık 1908], no. 134, s. 1

²⁰³ Hüseyin Câhid, "İş Fena mı Gidiyor?", **Tanin**, 4 Mart 1325, [17 Mart 1909], no. 220, s. 1; Sancaktar, a.g.e, s. 348-349.

arada sırada mevzu bahs ederek yanlış olduklarını isbata çalışıyoruz...²⁰⁴ Câhid, yine başka bir yazısında da İttihad ve Terakki Cemiyeti'ni savunmaya çalışmıştır:

Şurası gözden uzak tutulmamalıdır ki şimdiye kadar hücumlar, taarruzlar hep İttihâd ve Terakkî Cemiyet'i aleyhinde bulunanlardan ileri geliyordu. İttihâd ve Terakki Cemiyeti'ni memleket için nafi ve lazım görenler de müdafaa ediyorlar... İttihâd ve Terakkî Cemiyet'i şimdiye kadar hiçbir zaman tecâvüzü bir meslek almamıştır. Ahrar Fırkası peyda olmuş mevcûdiyetini İttihâd ve Terakkî Cemiyeti'ne taarruzât ile meydana çıkarmış, gazetelerin lisanı giderek kızışmış, nihayet bugünkü hale gelmiştir...²⁰⁵

İttihad ve Terakki'ye karşı muhalif olan bir diğer önemli şahsiyet ise Derviş Vahdeti idi. Vahdeti muhalif grubun muhafazakâr temsilcilerindendi. Volkan gazetesinde fikirlerini yazan Vahdeti, İttihad-ı Muhammediye Cemiyeti'ni kurmasıyla da İttihad ve Terakki'ye karşı şiddetli bir muhalif haline gelmişti. Bu muhalif kesimi ve Derviş Vahdeti'yi eleştiren Hüseyin Câhid, onları halkın dini duygularını istismar etmekle suçlamıştı.

...İttihât-ı Muhammedî nâmı altında bir cemiyet teşkil edilince hiçbir Muhammedî tasavvur olunamaz ki buna girmek istemesin. Hareket-i irticaiyeyi sevk ve idare edenler halkın dini duygularını kullanarak maksatlarını böyle meşru suretler altında gizlemişlerdir...²⁰⁶

Bu eleştirilere kendi gazetesi Volkan'da cevap veren Derviş Vahdeti, Hüseyin Câhid'e ağır sözlerde bulunmuştu.²⁰⁷ Bunun yanında İttihad ve Terakki'yi de eleştiren Vahdeti, bu dönemlerde ordu içinde bir sorun haline gelen mektepli-alaylı ayırımına da değinmişti. Vahdeti'ye göre, ordu millete karşı, millet ise orduya karşı sorumluydu.²⁰⁸ Hüseyin Câhid de Vahdeti'nin bu ifadesini desteklemekteydi, fakat Câhid, daha çok bu dönemde fazlasıyla gündeme gelen ordunun siyasete girmesi meselesine değinmekteydi.

II. Meşrutiyet sonrası ordu içinde, görülen siyasîleşme süresi Hüseyin Câhid'in de dikkatini çekmişti. Ona göre devlet içinde ordunun siyasî işlerle uğraşması bir ülkeyi kötüleştirmeye götürebilecek önemli bir etkendi. Bir devletin ordusunun siyasetle uğraşması demek hem ülke içinde hem de ülke dışında huzursuzlukların meydana gelmesi demekti. Câhid, sözlerine şöyle devam etmektedir:

²⁰⁴ Hüseyin Câhid, "Hükümet ve Cemiyet", **Tanin**, 10 Mart 1325, [23 Mart 1909], no. 231, s. 1.

²⁰⁵ Hüseyin Câhid, "Mütareke ve İtilâf", **Tanin**, 29 Mart 1325, [11 Nisan 1909], no. 250, s. 1.

²⁰⁶ Hüseyin Câhid, "Meşrutiyet'in Düşmanı", **Tanin**, 7 Mayıs 1325, [20 Mayıs 1909], no. 256, s. 1; Akyüz, a.g.t., s. 31.

²⁰⁷ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 54.

²⁰⁸ Azman, a.g.t., s. 51.

...Afetlerin en fenâsı ordunun siyasiyât ile meşgûl olmasıdır. Asıl idaresi askerî ihtilâller üzerine isnâd eden bir memleket dâhilde hiçbir zaman rahat bulamaz. Bittabi bunun itibariyle siyâsiyet hâriciyesi de mütezil olur. İspanya tarihi böyleydi.(...)Ordu kendi vazifesiyle meşgûl olmalı, siyasiyâtı erbabına bırakmalıdır...²⁰⁹

Osmanlı Devleti de böyle bir durumun oluşmaması için önlem almaya çalışmış ve bir beyanname hazırlamıştı. Bu beyanname ile ilgili Hüseyin Câhid, "...Bu beyannâme hükümet-i meşrûtanın ordudan beklediği vazifeyi pek güzel ihtiva ediyor..." sözlerini söylemektedir. Ayrıca beyannamede ordunun siyasetten uzak durduğu ve eğer ordu siyasetten uzak durmazsa bu durumun ordunun bozulmasına neden olacağı anlatılmıştı.²¹⁰

Bunun yanında Hüseyin Câhid, Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesinde askerinin büyük rol oynamasını kabul etmekle birlikte, bunu askerinin siyasete karışması olarak görmemekteydi. Câhid'e göre, Meşrutiyet'e geçilmesi gerekliydi. Çünkü halka zulüm yapılmaktaydı ve adaletsiz bir yapı vardı. Ordu üstüne düşeni yaptı ve ihtilâli gerçekleştirdi. Bu ihtilâl diğerlerinden farklıydı. Bu zulme yapılan bir isyandı. Osmanlı Devleti içinde de zulme son verecek tek yapı ordu idi.

...Osmanlı ordusu krallığı kaldırıp imparatorluğu, imparatorluğu kaldırıp cumhuriyeti, cumhuriyeti kaldırıp krallığı, bir hanedanı kaldırıp diğer hanedanı getirmek için isyân etmedi. Osmanlı ordusu zulüm ve teâdiye karşı isyan etti. Zulmün yerine adalet, esaretin yerine hürriyet getirdi...²¹¹

Câhid, bir başka yazısında ise aynı konuda şunları yazmaktadır:

...Osmanlı ordusu istibdâd ile boğuştu. Zelil ve maddî bir amel takip etmedi. Enzâr-ı ameli yükselere matuf idi, adalet ve hürriyet arıyordu. Mahkûm-ı memât gibi görünen bir millete hayat-ı câvidanı bahş eden bu iki iksir izâmı temin etmekle o ulvi nasiye-i necibi bir hâle abdi ile parlamasıdır. Bu hürriyet ordusu bu gün vatan ve millet muhabbetiyle meşhûn her Osmanlı kalbinde muazzez ve mukaddes mevki-i ihtirâm tutmuştur. Osmanlılar askerdi. Millet ordu idi. Fakat bu ordu hürriyet ve Meşrûtiyet'in ordusu olunca bizi için bütün bütün mübeccel ve muhterem bir mevki kazanmıştır...²¹²

Bu dönemde gündeme gelen ve neticesinde de İttihad ve Terakki'ye karşı muhalefetin artmasına neden olan bir diğer meselede memurların durumuydu. Bu konuyu da gündemine taşıyan Hüseyin Câhid, öncelikle "memûr" kavramını tanımlama yoluna gitmiştir. O, memurlar için "...Bazı akli ermez kimselerin zan ettiği gibi aylıklı

²⁰⁹ Hüseyin Câhid, "Ordu ve Siyaset", **Tanin**, 16 Şubat 1324, [1 Mart 1909], no. 209, s. 1.

²¹⁰ Hüseyin Câhid, "Ordu ve Siyaset", s. 1; Sancaktar, a.g.e., s. 275-276.

²¹¹ Hüseyin Câhid, "Ordu ve Siyaset", **Tanin**, 16 Şubat 1324, [1 Mart 1909], no. 209, s. 1

²¹² Hüseyin Câhid, "Osmanlı Ordusu", **Tanin**, 17 Mart 1325, [30 Mart 1909], no. 238, s. 1.

hizmetkârlarımız değildir...” sözlerini söylemiştir. Ona göre Osmanlı Devleti'nin memurları ülkenin farklı bölgelerinde görev yapan devlet temsilcileriydi. Hüseyin Câhid, memurları devletin kanunlarını uygulamasına yardımcı olan bir yetkili olarak da görmekteydi. Dolayısıyla memur küçük görülemezdi ve memura saygısızlık yapılamazdı. Halk memura karşı sorumluydu. Devletin temsilcileri olan memurlara halk tarafından saygısızlık yapılırsa bu devlete yapılan bir saygısızlık olarak görülmeliydi.²¹³

Halkın memurlara karşı sorumluluğunu belirten Hüseyin Câhid, aynı şekilde memurun da halka karşı sorumluluğu olduğunu altını çizmiştir. Ona göre öncelikle memur görev ve yetkilerini kullanarak halka baskı yapmamalıydı. Memur kanunlara uymak zorundaydı. Eğer memur halka baskı yapıyor ve kanunlara uymuyor ise onlara gereken ceza verilmeliydi. Eğer hükümet kendi halkına baskı yapmak isterse bunu memurları aracılığıyla da yapabileceğini belirten Câhid, bunu şöyle izâh etmektedir:

...Hükümet, bildiğimiz mevcudât gibi canlı, maddî bir şey değildir, bir şahs-ı mânevîdir. Bu şahs-ı mânevî nasıl, ne suretle zulm edebilir? Evvel bir şahs-ı vâhid umûma tegallüb eder, sonra memûr nâmını verdiği türlü türlü adamlarla amalini ihtisâl eyler. Hükümet-i müstebide olmasa bile kuvve-i icrâiyeyi hâiz olan nâzırlar ahaliye ancak memûr denilen vasıta ile taaddî ve zulm edebilirler...

Şu halde zulm ve istibdâtın, mugayyer kânûn-ı harekâtın önünü almak önünü kesmek için en birinci çâre zulm etmek isteyen büyük kimselere alet olmamaktır...²¹⁴

Memurlar ile ilgili Hüseyin Câhid, Meşrutiyet'in ilanı sonrası yapılan “tensikât” uygulamasının Kâmil Paşa hükümeti döneminde lâyıkıyla yapılamadığını düşünse de “tenkisât” uygulamasını gerekli görmekteydi.²¹⁵ Câhid'e göre memurluklarda önemli derecede bozulmalar olmuştu ve bu durum ortadan kaldırılmıyordu. Bu düşüncelerini şöyle izâh etmekteydi:

...Eski idârede kalemler, meclisler o kadar su'-i istimalâta uğramış, bir tarafa intisâbı olanlar yüksek maaş ve mevkilere geçtiği halde kimsesizler o kadar madur kalmış her taraf o kadar dolmuş idi ki hürriyete kavuşunca bütün bu dâireler önünde bir “paydos!” borusu çalınması ameli kalplerde uyanmıştı...

Tensikât yapılıyor denildi ve her dâirede bazı icraât başladı. Artık tensikât dedikoduları da nihâyet tükenmemek üzere başlamış oluyordu...²¹⁶

²¹³ Hüseyin Câhid, “Vezâif-i Hükümete Müdâhale”, **Tanin**, 2 Ağustos 1324, [15 Ağustos 1908], no. 15, s. 1.

²¹⁴ Hüseyin Câhid, “Memûrlar ve Ahali”, **Tanin**, 21 Eylül 1324, [4 Ekim 1908], no. 65, s. 1.

²¹⁵ Hüseyin Câhid, “Da'irelerde Tensikât”, **Tanin**, 5 Ağustos 1324, [18 Ağustos 1908], no. 18, s. 1.

²¹⁶ Hüseyin Câhid, “Tensikâta Dair”, **Tanin**, 18 Mart 1325, [31 Mart 1909], no. 239, s. 1.

Hüseyin Câhid'e göre memuriyetlerde yenilik yoluna gidilmeliydi. Görevini kötüye kullanan memurlar görevden uzaklaştırılmalıydı. Ayrıca kadrolara gereğinden fazla memur alınmıştı. Bu memurlar görevden alınmalı ve onlar farklı işlere yönlendirilmeliydi. Memurların bu durumuyla ilgili ayrıca şunları yazmaktaydı:

...Memleketimizde heyet-i tebâyanın hüsn-i ceryânıyla ticaret ve sanayiye gelecek feyz ve keremi içinde erbâb-ı iktidâra ihtiyaç görüleceğinden bugün kadro hâricinde bırakılan zatlar kendilerine hizmet-i devletten daha faydalı işler bulacaklardır...²¹⁷

Diğer taraftan Hüseyin Câhid, yapılmaya çalışılan bu “tensikât” uygulamalarının birtakım insanların tepkisine neden olabileceğini de iddia etmektedir. Nitekim ifadesine göre, “...Nâzırlıklarda tensikât meselesi çıktı. ...İstanbul'da gayrimemnunlar takımı peydâ etmek hatasında bulunuldu. Şimdi bunun sebebi de gazetelermiş. Gazeteler iş görmek için vükelâyı sıkıştırmışlar imiş!..” sözlerini yazmıştır. Aynı zamanda Câhid, bu gayrimemnunlar grubunun oluşmasına hükümetin, gazetelerin sebep olduğunu söylediğini belirtmektedir. Hükümetin bu düşüncesine katılmayan Hüseyin Câhid, gazetelerin bu durumun oluşmasıyla bir ilgisinin olmadığını ve gazetelerin hükümete sadece iş yapmaları konusunda isteklerde bulunduğunu savunmaktadır.²¹⁸

Memur düzenlemeleriyle ilgili bu açıklamalarda bulunan Hüseyin Câhid, ayrıca bu dönemde vilayetlerden “...Karışıklık var, asayiş yok, hükümet yok, ortalık bozuk...” gibi haberlerin de geldiğini söylemekteydi. Câhid, bu sözlerin söylentiden ibaret olduğunu söylerken, diğer taraftan da şüpheye düşmekten kendini alamamaktaydı. Ona göre bu söylentiler toplumda hiçbir karışıklık yok ise neden çıkmaktaydı? Câhid, bu durumun doğru olup olmadığının öğrenilmesi gerektiğini söyleyerek, sözlerini şöyle sürdürmektedir:

...Ahvâli hakkında vicdâna kanaât-ı tamme verecek malumât-ı kafiye almak için bizzât seyahâte çıkmaktan başka yapacak bir tedbir kalmıyor. Mebûslarımız, gazetecilerimiz tatil zamanlarında böyle bir teşebbüste bulunacak olsalar eminiz ki memleket için pek faydalı olur...²¹⁹

İttihad ve Terakki'nin memurlarla ilgili düzenleme yapma yoluna gitmesi bir bakıma II. Abdülhamid döneminden gelen düzenin değiştirilmek istenmesi olarak da

²¹⁷ Hüseyin Câhid, “Aks-ül Amel Sözler”, **Tanin**, 11 Teşrin-i Evvel 1324, [24 Ekim 1908], no. 85, s. 1; Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 69; Sancaktar, a.g.e., s. 217-218.

²¹⁸ Hüseyin Câhid, “Vükelâ ve Matbuât”, **Tanin**, 25 Ağustos 1324, [7 Eylül 1908], no. 38, s. 1.

²¹⁹ Hüseyin Câhid, “Uzak Vilayetler”, **Tanin**, 19 Mart 1325, [1 Nisan 1909], no. 24, s. 1.

yorumlanabilir. Böylece İttihad ve Terakki devlet içinde hâlâ devam eden II. Abdülhamid düzenine son vermek ve kendi hâkimiyetini tam olarak oluşturmak istemekteydi. Çünkü II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da kısmen etkinliğini sürdüren II. Abdülhamid, Cemiyet için hâlâ bir tehdit oluşturmaktaydı.²²⁰ Hüseyin Câhid ise II. Abdülhamid'in II. Meşrutiyet'in ilanının hemen sonrasında ortaya koyduğu davranışlar nedeniyle, Padişah'a karşı olumlu düşünceler beslemekteydi.

Hüseyin Câhid, özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'nda verdiği yemekte Padişah'ın mebuslar üzerinde olumlu etki bıraktığını belirtmektedir. Bu yemek sırasında II. Abdülhamid, mebuslarla yemek yemenin kendisine verdiği memnuniyeti ve bunun Osmanlı Devleti'nin tarihinde ilk kez görülmüş kutlu bir olay olduğunu söylemişti. Hüseyin Câhid, şöyle devam etmiştir:

...Zatı hazret-i padişahı garb ve şarkdan, şimal ve cenubdan şu vasi Osmanlı vatanının ırk ve mezhep itibariyle türlü türlü başkalklar arz eden ülkelerinden gelen mebuslarıkarşılarında görmekten mütevellid mahzuzâtları arasında bu ictima-i mesudun siyaset-i dâhiliye ve hariciyemiz üzerindeki tesirini de teslim buyurarak:

“Bu gece ki şu hal zan edersem devlet-i aliyemizin tarihinde ilk defa görülmüş bir vaka müteyeminedir...” diyorlar.²²¹

II. Abdülhamid ise Yıldız Sarayı'nda verdiği yemekte mebuslara şöyle seslenmişti:

...Saltanatın, devletin ve ülkenin haklarının koruyucusu önce Allah, sonra ulus ve Mebuslar Meclisidir.

Anayasamız hükümlerinin Tanrı'nın yardımıyla korunmasına nefsimi adadığımı ve buna karşıt bulunacak her kim olursa olsun, en birinci düşman ve en birinci karşıtı halifeniz ve padişahınız sıfatıyla ben olacağımı güvence verir ve doğrularım...

Hüseyin Câhid'e göre, bu sözlerin ardından II. Abdülhamid mebusların gösterdiği alkış ve sevgiden mutlu olmuş gibiydi. Hatta gözleri yaşarmıştı. II. Abdülhamid ile görüşen Avrupalılar, onun çok çekici ve bağlayıcı bir kişiliği olduğunu önceden beri yazmışlardı. Câhid ise önceleri Avrupalıların bu ifadelerini dalkavukluk ve çıkarıcılık olarak görüp onlara inanmadığını söylemektedir. Fakat Hüseyin Câhid, bu ziyafette II. Abdülhamid'deki çekiciliği yakından görmüş ve Avrupalılara hak vermişti.

²²⁰ Alkan, *Selanik İstanbul'a Karşı*, s. 100.

²²¹ Hüseyin Câhid, “Nutuk-u Hümayun ve Hâkimiyet-i Milliye”, *Tanin*, 19 Kanun-ı Evvel 1324, [1 Ocak 1909], no. 152, s. 1; Yalçın, *Siyasal Anılar*, s. 62.

Câhid'e göre II. Abdülhamid, yıllarca boş yere baskı yönetimini uygulamış ve Meclis-i Mebûsan'dan korkmuştu. Ona göre II. Abdülhamid gibi kurnaz bir Padişah, Meşrutiyet yönetiminde de ülkeyi gene elinde tutabilirdi. Bu karışık ortamda ve çıkardan başka bir şey düşünmeyen politikacılar arasında II. Abdülhamid, en büyük düzenleyici ve egemen güç olarak her zaman yerini koruyabilirdi.²²² Çünkü bu yemekte de görüldüğü gibi II. Abdülhamid'in saygınlığı hâlâ devam etmekteydi. II. Meşrutiyet ilan edildikten sonraki süreçte de bu durumun devam etmesi İttihad ve Terakki'yi endişeye düşürmeye başlamıştı ve bundan sonraki dönemlerde II. Abdülhamid'in bu konumu Cemiyet adına olumsuz sonuçlar doğurabilirdi.²²³

II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı Devleti'nde yaşanan bu siyasi çalkantılı dönemde 31 Mart Olayı'na gelmeden önce eyleme geçmiş önemli olaylar da yaşanmıştı. Bu olaylardan en önemlilerinden biri daha önceden de bahsettiğimiz Meşrutiyet aleyhine yapılan "Kör Ali Olayı" idi. Kör Ali Olayı'na endişeli bir tutum içerisinde bakan Hüseyin Câhid, bu olayı kınamakta ve gelecekte yaşanabilecek olan hadiselerin bir habercisi olarak hükümeti uyarmaktadır.

Milletimiz 6-7 aydır cidden mühim bir hayat geçiriyor. Biz işin içinde olduğumuz için bir taraftan seyircisi bir taraftan oyuncusu olduğumuz vak'ayı bütün tafsilâtıyla, hakikâtiyle göremiyoruz. Bir sel-i şu'ûn akıp gidiyor. Bir taraftan buna bir cereyân muvaffak vermeye çalışırken diğer taraftan kendimiz de bu sel-i mukadderata kapılıp gidiyoruz...

...Kör Ali, "Şeriât isteriz" diye etrafında kalabalık toplamıştır. Din ve ahret ile zerre kadar alakası olmadıklarından şüphe olmayan bir takım gizli ağızlar "Şeriât isteriz" kelimelerini fısıldayınca bu söz derhal birçok saf müminlerin kalbinde tesir yaptı.

Ahkâm-ı Şer'iyeye, malûm olduğu üzere ahkâm-ı uhreviye ve ahkâm-ı dünyeviye nâmıyla ikiye ayrılır. Bugün kimsenin namaz kılmasına mâni olunuyor mu? Dinî vazifesini yerine getirilmesine ses çıkarılıyor mu? Hayır. Demek ki şeriâtın ahkâm-ı uhreviyesi tamamıyla mevcuttur.

Ahkâm-ı dünyeviyye cihetini takdim edelim. Ahkâm-ı dünyeviyye iki ciheti şâmindir. Biri mu'amelât, diğeri ukûbât. Hukûk ve mu'amelât ciheti bugün Mecelle ile tayin etmiştir. Mecelle'nin esâsı da şer'i şeriftir. Binâenaleyh mu'amelât ciheti de mucib-i itirâz hiçbir nokta yoktur...²²⁴

Halkın dini duygularının bu olay ile istismar edildiğini vurgulayan Hüseyin Câhid, bu olayı bir bakıma 31 Mart'ın bir provası olarak da görmüştür. Câhid, bu olay sırasında

²²² Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 61-63.

²²³ Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 100.

²²⁴ Hüseyin Câhid, "Şeriât İsteriz!", **Tanin**, 17 Şubat 1324, [2 Mart 1909], no. 210, s. 1

güvenlik kuvvetlerinin zayıflığından da şikâyet etmiştir. Ona göre olay başlamış ve ayaklananlar İstanbul sokaklarında karşılarına güvenlik kuvvetleri çıkmadan rahatça dolaşmışlardı. Câhid, bunu kabul edilemez bir durum olarak görüp hükümeti eleştirmiştir. Hüseyin Câhid'in bu olayda dikkatini çeken diğer bir husus da olayın çıktığı gün gazetelerde şöyle bir haber verilmesiydi:

...Bazı vatan hainlerinin memlekette istibdât idâresini iâde fikrinde olduklarına dâir bir takım şaiyâlar duyulmakta olduğundan derin tetkikât ve tarafsız icraâtla hakikâtin meydana çıkarılması ve müşevviklerin her kim olursa olsun cezalandırılmaları tarafı Hazret-i Padişâhiden Sadrazam Paşa'ya emir ve fermân buyrulduğu müstahberdir...

Cahid, II. Abdülhamid'in bu buyruğunun gazetelerde verilmesiyle Kôr Ali Olayı'nın aynı gün olmasından kuşkulandı. Ona göre Padişah, bir şeylerin planlandığını haber almakta ya da kendisi bir şeyler planlamaktaydı. II. Abdülhamid ile ilgili bunları düşünen Hüseyin Câhid, hükümeti tekrar eleştirmekteydi. Câhid'e göre, Padişah ülke içinde olup bitenleri hükümetten daha iyi takip etmekteydi.²²⁵

Bu olaydan sonra gerçekleşen bir diğer olay da Beşiktaş'ta meydana gelmişti. Genç bir Müslüman kadın, sevdiği Rum bir bahçıvana kaçmıştı. Bunun üzerine kadının babası polise haber vermiş, kadın ve sevgilisi Beşiktaş karakoluna getirilmişlerdi. Bir Müslüman kadının bir Hristiyanla ilişki kurmasına kızan halk, Rum genci karakoldan çıkartarak öldürmüşlerdi. Kadını da öldüresiye dövmüşlerdi.

Hüseyin Câhid, yaşanan bu olayda da güvenlik güçlerinin ağır hareket etmesinden şikâyet etmekteydi. Câhid, Müslümanlarla Hristiyanlar arasında hiçbir ayrılık olmadığını, hepsinin Osmanlılık bayrağı altında kardeş sayıldığını devamlı duyurmaya çalıştığını belirtmiştir. Fakat Câhid'e göre bu olayda güvenlik güçlerinin tutumu bütün çevrede çok kötü bir etki bırakmıştı. Câhid, güvenlik güçlerinin bu durumuyla ilgili şunları da belirtmektedir:

Polis nerede? Zorbalık yönetimi sırasında Beşiktaş'tan geçenler hızlı söz söylemeye korkarlardı. Baskı yönetiminden korkanlar, yasadan niçin korkmayacaklar? Herkese özgürlüğün yasak olduğu düşüncesini mi vereceğiz.²²⁶

²²⁵ Hüseyin Câhid Yalçın, "31 Mart'ın Provası ve Kendisi", **Yakın Tarihimiz**, 1, İstanbul: Kuzey Yayınları, 1962, s. 136; Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 36-37.

²²⁶ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 45-46.

Gerçekleşen önemli olaylardan biride Taşkışla'daki askerlerin direnişiydi. İstanbul'da İkinci Fırkadaki erlerin Cidde'ye gitmek istememesinden dolayı bu olay gerçekleşmişti. Hüseyin Câhid'e göre bu Fırkadaki erler doğrudan doğruya II. Abdülhamid'in kişiliğine bağlı sanılmaktaydı. Meşrutiyet'e karşı herhangi bir hareketin bu güç aracılığıyla yapılacağı üzerine de söylentiler vardı. Bundan dolayı İttihad ve Terakki bu duruma karşı önceden önlem almak istemiş ve Rumeli'den İstanbul'a Meşrutiyet'e bağlı olduklarını düşündükleri Avcı Taburu göndermişti. İstanbul'da bulunan erler de Cidde'ye gönderilecekti. Fakat erler Cidde'ye gitmek istememiş ve bu arada bir çatışma çıkmıştı.²²⁷

Taşkışla'da gerçekleşen bu olaydan birkaç ay sonra yine Yıldız Sarayı'nda II. Abdülhamid'in çevresindeki askerlerin yerine Türk erlerin yerleştirilmek istenmesi sonucu bir gerginlik yaşanmış ve bu duruma Avcı Taburları müdahale ederek olay büyümeden sona ermişti. Hüseyin Câhid'e göre bu olayda olduğu gibi askerler arasında itaatsizlik sonucu olayların çıkması doğaldı. Orduda böyle durumlar zaman zaman yaşanabilirdi. Ona göre bu tür olaylar Avrupa ordularında da görülmekteydi. Avcı Taburlarının bu olayı sonlandırmasındaki başarısına da değinerek şunları yazmaktadır:

...İşte bu asker bugün hürriyet ve meşrutiyet taraftarlarının kendilerine karşı gösterdikleri emniyet ve hürmetin pek becâ olduğunu ispat ediyor. Selânik'ten gelen Avcı Taburları yerinde hangi Osmanlı askeri olsa idi âmirden aldığı emre itaât ederek serkeşler üzerine ateş edeceği şüphesiz idi...²²⁸

Bundan yine birkaç ay sonra 31 Mart Olayı'nın çıkmasına yol açan Avcı Taburları, olay daha gerçekleşmeden özellikle muhalif kesimin tepkisini çekmeye başlamıştı. Bu durum karşısında Hüseyin Câhid ise Avcı Taburları'nı desteklediğini şu ifadelerle izâh etmektedir:

...Avcı Taburları meşrûtiyetin ilk aylarından itibâren bir hareket-i irticâiye vuku'undan endişe edildiği zamanlarda kalplere bir hiss-i emniyet vermek ve icâbında meşrutiyeti müdâfaa üzere Rumeli'den getirilmiş kahramanlardır. Bunlar irade-i cedidenin timsâl-i küvvet ve azameti gibi duruyor. Avcı Taburları efradı bugün İstanbul'un neresinde isbât-ı vücûd etseler derhal kalplere bir hiss-i inşirâh ve itimât geliyor. Avcı Taburları ise şu

²²⁷ Yalçın, "31 Mart'ın Provası ve Kendisi", **Yakın Tarihimiz**, s. 136; Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 36-37.

²²⁸ Hüseyin Câhid, "Taşkışla Vak'ası", **Tanin**, 19 Teşrin-i Evvel 1324, [1 Kasım 1908], no. 91, s. 1; Alkan, **Selanik İstanbul'a Karşı**, s. 156.

hürriyeti istirdâd eden Rumeli Ordusu'nun bir cüz'ü olmak itibariyle şehrimiz ahâlisi nazârında bütün hürmet ve muhabbetle kabul edilmektedir...²²⁹

Bu yaşananlardan sonra 31 Mart öncesi yaşanan önemli olayların sonuncusu ise Serbesti gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi'nin öldürülmesiydi. Yaşanan bu olay sertleşen siyasi ortamı daha da germişti. Bu cinayetin siyasi bir özelliği olduğu düşünülmüştü. Hüseyin Cahid'e göre bazı gazeteciler Hasan Fehmi'nin öldürülmesini bir propaganda aracı olarak görüp muhalif fikirlerini şiddetli bir şekilde yazmaya başlamışlardı. Câhid, bu durum ile ilgili şunları yazmıştır:

...Muhalif gazetelerin, fırkaların böyle acemi, böyle esfnâk bir kuvve-i vahşiyânedan kendileri için ne maharetle bir hisse-i istifâde çıkardıklarını şimdiden tedkik edebiliriz. Halet-i rûhiye-i amme hakkında bu bizim için kıymetkâr bir tecrübe hükmüne geçer...²³⁰

Hasan Fehmi'nin öldürülmesinden büyük üzüntü duyan Hüseyin Câhid, toplumu kıskırtmak için bu cinayeti kullanan muhalefeti kınamış ve herkese düşünceli davranmaları konusunda da tavsiyelerde bulunmuştur. Diğer taraftan bir cinayetin hiçbir haklı tarafı olamayacağını belirterek şu tespitleri yapmaktadır:

Bir cinâyet her ne maksadla irtikâb edilirse edilsin dâima mûcib-i nefret ve müstehâk-ı lânettir. Hele siyâsî olan cinâyetler bütün bütün dua-i muahezedir. Çünkü bir kere cinâyet olduğu için fenadır, diğer taraftan hiçbir şeye yaramadığı için fenadır. Bu yoldaki cinâyetler bilakis irtikâb edenin aleyhine döner...²³¹

26 Martta Hasan Fehmi'nin cenazesi büyük bir kalabalık eşliğinde kaldırılmıştı. Cenazeden birkaç gün sonra İttihad ve Terakki'ye muhalif olanlar bu yaşanan sorunları gidermek amacıyla yeni bir hükümet kurma önerisini getirmişlerdi. Böylece yaşanan anlaşmazlıklar ortadan kalkacaktı. Fakat Hüseyin Câhid, muhaliflerin bu öneriyi sadece siyasi çıkar elde etmek için öne sürdüklerini düşünmekteydi. Ona göre gazetelere yansıyan bu siyasi sert tartışmaların sorumlusu Ahrar Fırkası ve bu fırkayı destekleyen gazetelerdi. Bu iddiasını şöyle izâh etmektedir:

²²⁹ Hüseyin Câhid, "Tebdil-i Vükelâ", **Tanin**, 30 Kânûn-ı Sâni 1324, [12 Şubat 1909], no. 192, s. 1; Muhammet Emin Çaycı, **Osmanlı Basınında 31 Mart Olayı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 100.

²³⁰ Hüseyin Câhid, "Fırsattan İstifade", **Tanin**, 27 Mart 1325, [9 Nisan 1909], no. 248, s. 1.

²³¹ Hüseyin Câhid, "Fırsattan İstifade", s. 1.

Şurası gözden uzak tutulmamalıdır ki şimdiye kadar hücumlar, taarruzlar hep İttihâd ve Terakkî Cemiyet'i aleyhinde bulunanlardan ileri geliyordu, İttihâd ve Terakkî Cemiyeti'ni memleket için nâfi ve lâzım görenlerde müdafaa ediyorlar.(...)İttihâd ve Terakkî Cemiyet'i hiçbir zaman tecâvüzü bir meslek almamıştır. Ahrâr Fırkası peyda olmuş mevcudiyetini İttihâd ve Terakkî Cemiyeti'ne taarruzâd ile meydana çıkarmış, gazetelerin lisânı gittikçe kızışmış, nihâyet bugünkü hâle gelmiştir...²³²

Bunların yanı sıra Hüseyin Câhid, Hasan Fehmi ile düşünce açısından çatışmayı sevdiğini, fakat çatışma, düşünce ve yazı alanından dışarı çıkmamalıydı. Ayrıca çatışma kanlı bir öldürme biçiminde olamazdı. Siyasal hayatta ilk hayal kırıklığını bu cinayetin meydana gelmesiyle yaşadığını belirten Câhid, ülkenin giderek bir kargaşaya doğru sürüklenmesinden de endişe duyduğunu ifade etmekten geri kalmamıştır.²³³

3.3. Olay Günü Hüseyin Câhid ve Yurt Dışına Kaçış

31 Mart 1325 Salı (13 Nisan 1909) sabahı Tanin'e gitmek üzere evden çıkan Hüseyin Câhid, Aksaray'da tramvay bulamayınca bu durumdan kuşkulmuş, fakat buna bir anlamda verememişti. Vâlîde Camisi'ne doğru yürüyen Hüseyin Câhid, arabaya binmeyi düşünmüş, ancak hiçbir yerde araba bulamamıştı. Yoluna devam ederek Koska'ya doğru yaklaşan Câhid, burada Süleyman Fehmi ve Hakkı Behiç ile karşılaşmıştı. Onlar Câhid'e ortalığın karıştığını ve isyan çıktığını söyleyerek, onu Tanin'e gitmemesi konusunda uyarılmışlardı. Bunun üzerine hep beraber eve dönmeye karar vermişlerdi.

Eve geldiklerinde Süleyman Fehmi ve Hakkı Behiç, Hüseyin Câhid'e Sultanahmet ve Ayasofya'da toplanan kalabalığın hükümete ve İttihad ve Terakki'ye karşı isyan ettiklerini söylemişti. Ayrıca isyan sırasında da isyancıların “Şeriat isteriz!” diye bağırdıklarını belirtmişlerdi. Câhid'e göre önceden beri savunduğu Avcı Taburları, bu isyana müdahale eder ve ortalığı yatıştırırdı. Fakat arkadaşlarından bu isyana Avcı Taburları'nın da katıldığını öğrenince buna inanmamıştı. Kısa bir süre sonra eve Cavit Bey'in de gelmesiyle isyana Avcı Taburları'nın da katıldığı bilgisi doğrulanmıştı. Hüseyin Câhid bunun sıradan bir miting ve gösteri olmadığını anlamıştı. Bu Meşrutiyet'e yapılan bir isyandı.²³⁴ Hüseyin Câhid, isyana karışanlar ile ilgili “...31 Mart hâdisesinde bir kurt

²³² Hüseyin Câhid, “Mütareke ve İtilaf”, **Tanin**, 29 Mart 1325, [11 Nisan 1909], no. 250, s. 1; Azman, a.g.t., s. 52.

²³³ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 70-71.

²³⁴ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 72-74.

sürüsü gibi müthiş ve gayz-ı ifşân olan kalabalık 10 Temmuzda bir çocuk kadar münis ve mazlûm idi...”²³⁵ sözlerini söylemiştir.

Cavit Bey’in eve gelmesiyle çıkan isyanın ciddiyetini biraz daha anlayan Hüseyin Câhid, ne yapmaları gerektiği konusunda Cavit Bey ile düşünmeye başlamışlardı. Cavit Bey’in ilk önce meclise gitme fikrini doğru bulmayan Hüseyin Câhid, evde kalmayı da güvenli görmediği için Cavit Bey’e Beyoğlu’na gitmeleri gerektiğini söylemişti.²³⁶ Beyoğlu’na doğru yola çıkan Hüseyin Câhid ve Cavit Bey Perapalas’a gitmişler ve otelin kapalı olduğunu görmüşlerdi. Bunun üzerine Beyoğlu’nda Suriyeli Arap Mebus Reşit Murat’ın evine gitmişlerdi.

Mebus Reşit Matran’ın evinde bir müddet kalan Hüseyin Câhid, isyanla ilgili daha fazla bilgi edinebilmek için “La Türkî” gazetesine gitmişti. Burada Câhid ve Cavit Beyler muhabir Seon’dan Tanin’in isyancılar tarafından yağmalandığı haberini almışlardı. Hüseyin Câhid’e göre Tanin’in yağmalanması için İstanbul’da zâbıta kuvvetlerinin kalmamış olması gerekirdi. Bu duruma anlam veremeyen Câhid, alınacak olan tedbirlerle bu saldırılara son verilebileceği ümidinden de giderek uzaklaşmaktaydı.

Hüseyin Câhid, biraz daha “La Türkî” gazetesinde kaldıktan sonra tekrar Reşit Matran’ın evine geri dönmüştü. Eve bazı ziyaretçiler gelmekteydi. Bir süre sonra Lazkiye Mebusu Mehmet Aslan Bey de gelmişti. Aslan Bey evde biraz kaldıktan sonra Hüseyin Câhid’e Serkl Doryan’a davetli olduklarını hatırlatmıştı. Aslan Bey, kendisinin meclise gidip olup bitenleri öğrenmek istediğini, Hüseyin Câhid’e de yapılacak olan yemeğe katılmasını söylemişti. Fakat Hüseyin Câhid ve yanındakiler Aslan Bey’in meclise gitme fikrini doğru bulmamışlardı ve ona gitmemesi konusunda ısrar etmişlerdi. Ancak Aslan Bey meclise gitmemek için hiçbir neden olmadığını düşünerek evden ayrılmıştı.

Aslan Bey, Reşit Matran’ın evinden ayrıldıktan sonra Hüseyin Câhid de Serkl Doryan’da ki yemeğe katılmak üzere evden ayrılmıştı. Bu davete katıldıktan sonra eve dönmek için oradan ayrılan Hüseyin Câhid, yolda Sivas Mebusu Doğaveryan Efendi’yi görmüştü. Doğaveryan Efendi, Câhid’e bir beyannâme yayımlandığını ve bütün mebusların

²³⁵ Hüseyin Câhid, “10 Temmuzda”, **Tanin**, 12 Temmuz 1325, [25 Temmuz 1909], no. 321, s. 1.

²³⁶ Azman, a.g.t., s. 53.

meclise çağrıldığını söylemişti. Bunun üzerine Hüseyin Câhid de Doğaveryan Efendi'ye kendisinin meclise sonra geleceğini söylemişti.²³⁷

Hüseyin Câhid, Reşit Matran'ın evine geldikten sonra eve Suriyeli ziyaretçiler gelmişti. Yaşananları öğrenmek için bir süre dışarı çıkan Beyrutlu Alfrede Sursak tekrar Matran'ın evine gelmişti. Galata'dan geri dönmek zorunda kaldığını söyleyen Sursak, Tophane'den Galata'ya doğru yürüyen başsız, disiplinsiz birtakım genç öğrencinin "Nerede Câhid? Nerede Câhid?" diye bağırdıklarını anlatmıştı. Bunun üzerine Reşit Matran'ın eşi Nadra Matran, Hüseyin Câhid'e eve birçok ziyaretçinin geldiğini ve bunların arasında güvenilmemesi gereken kişilerinde olduğunu söylemişti. Bayan Matran bu güvenilmez kişilerin Câhid'in bu evde olduğunu söyleyebilecekleri ihtimaline karşı, Hüseyin Câhid'e görünmemesi gerektiğini söyleyerek onu yemek salonuna götürmüştü.²³⁸

Yemek salonunda Mehmet Arslan Bey'in olaylar ile ilgili bilgi getirmesini bekleyen Hüseyin Câhid'e "La Türki" gazetesinin muhabiri Seon son haberi bir kâğıda yazarak göndermişti. Kâğıtta Lazkiye Mebusu Mehmet Arslan Bey'in, Ayasofya meydanında Hüseyin Câhid sanılarak âsiler tarafından öldürüldüğü yazılmıştı. Bu haber neticesinde Matranlar'ın evi hemen bir sessizliğe bürünmüş ve sonrasında ise insanlar ağlamaya başlamıştı. Bu olay karşısında Hüseyin Câhid de üzülmüştü ve kendisini bu duruma sebebiyet vermiş gibi hissetmekteydi. Belli bir zaman geçtikten sonra ise Hüseyin Câhid'in aklına ailesi gelmişti. Yanlışlıkla Mehmet Arslan'ı öldürdüklerini anlayan âsiler, Câhid'in evine gidebilir onu bulamayınca da eşi ve çocuğuna zarar verebilirlerdi. Bunun üzerine Hüseyin Câhid, Matran ailesinin Suriyeli bir hizmetçisi ile ailesine bir mektup göndererek durumunu anlatmıştı.

Akşama doğru Tanin'in idare müdürü Hamdi Bey, Matranlar'ın evine gelmişti. Hamdi Bey, sokakların çok kötü durumda olduğunu, insanların vahşice saldırdıklarını ve gençlerin taşla başı ezilerek öldürüldüğünü anlatmaktaydı. Kısa bir süre sonra da Cavit Bey, Reşit Matran'ın evine gelmişti. Matran ailesi o gece orada kalınması konusunda ısrar etseler de Hüseyin Câhid, hem Matran ailesine bir zarar geleceği konusunda endişeli hem de artık bu evde kalmanın güvenli olmayacağını düşünmekteydi. Bunun üzerine Cavit Bey,

²³⁷ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 75-79.

²³⁸ Bengi, a.g.e., s. 125.

Avusturya elçiliğine sığınmayı teklif etmişti. Cavit Bey'in tanıdığı Frankfurter Zeitung muhabiri Weitz'in aracılığıyla Avusturya Sefiri'ne haber gönderilmişti. Sefir bu teklifi açık olarak reddetmemişti, fakat kabul de etmemişti. Avusturya elçiliğinden olumlu bir cevap alınamayınca Hüseyin Câhid de Rusya elçiliğine gitmeyi teklif etmişti. Câhid, Tanin gazetesinde Türkler ile Ruslar arasında dostluk kurulmasına dair yazılar yazmış ve Boğazlar meselesinde de Ruslar'ın tarafını tutmuştu. Bu sebepten dolayı Hüseyin Câhid, taleplerinin Rusya elçiliği tarafından kabul edileceğini düşünmekteydi.²³⁹

Rusya elçiliğine gitme kararı alındıktan sonra elçiliğe gitmek üzere Reşit Matran'ın evinden Hüseyin Câhid, Cavit Bey ve Nadra Matran çıktılar. Hüseyin Câhid tanınmamak için Nadra Matran'ın şapkasını takmıştı. Hep beraber Rusya elçiliğine kadar yürümüşlerdi. Elçiliğin önüne gelince Hüseyin Câhid yanındakilerle vedalaşıp içeri girdi ve elçi M. Zinoviçev'i görmek istediğini söyledi. Bunun üzerine aşağıya inen Rus elçisine Câhid, olanları anlatmış ve elçiliğe sığınmak istediğini söylemişti. Rus elçisi M. Zinoviçev Hüseyin Câhid'in bu isteğini iyi bir şekilde karşılamış ve onu sefaretin üst katında Tophane'ye bakan bir odaya yerleştirmişti.

Yerleştirdiği odada dışarıdan gelen tüfek seslerini duyan Hüseyin Câhid, şiddetin giderek arttığını düşünmüştü. Bu kadar yoğun silah sesini Tekirdağ'ndaki sâdik kuvvetlerin gelerek olayı bastırmaya çalışması olarak yorumlamıştı. Fakat Câhid'in yanlış yorumladığı bu durum isyan eden askerlerin kabinenin değişmesiyle elde ettikleri zaferlerinin kutlamasıydı. Bu sırada Hüseyin Câhid odada otururken, Tophane tarafından atılan bir kurşun odanın açık olan penceresinden içeri girerek tavana saplanmış ve tavandan sıva parçalarını düşürmüştü. Câhid, kurşunun camları kırmadan açık kanattan içeri girerek kendisini bulmasını "tuhaf bir tesadüf" olarak yorumlamıştı.²⁴⁰

Çarşamba günü öğle üzeri elçilik kâtiplerinden biri, Rus Elçisi M. Ziyoviçev'den Hüseyin Câhid'e bir mesaj getirmişti. Bu mesajda memlekette asayişin kalmadığı, âsi kuvvetlerin bazı yerlere hâkim olduğu ve özellikle Rumların Hüseyin Câhid'i aradıkları belirtilmekteydi. Ayrıca elçilikte yerli ve Rum hizmetçiler vardı. Bunların bazıları Hüseyin Câhid'in elçilikte olduğuna dair dışarıda konuşabilirlerdi. Bunu öğrenen asilerde elçiliğe

²³⁹ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 81-90.

²⁴⁰ Bengi, a.g.e., s. 126-127.

saldırabilirdi. Kâtip bunları da söyledikten sonra Hüseyin Câhid'e Kolkida Vapuru'na geçmesinin daha güvenli olacağını söylemişti. Kolkida bir harp gemisi olduğu için asiler ona saldıramazdı. Hüseyin Câhid de elçilikte zaten uzun süre kalamayacağını ve Avrupa'ya gitmek istediğini söylemişti.

Çarşamba akşamı Hüseyin Câhid, Rus deniz kuvvetlerine ait birkaç asker ile Kolkida Vapuru'na götürüldü. Câhid, Cuma günü ise başka bir Rus vapuruyla Odesa'ya gidecekti. Perşembe akşamı Kolkida Vapuru'na Cavit Bey'de gelmişti. Hüseyin Câhid, bilmediği bir Avrupa şehrinde yapayalnız kalmak yerine Viyana'da bulunan Hafız Hakkı'nın yanına gitmek istemekteydi. Hafız Hakkı, Tanin'e askeri makaleler yazmaktaydı. Câhid, bu fikrini Cavit Bey'e de söyledi ve Cavit Bey'de bunu uygun bulmuştu. Cuma akşamı Hüseyin Câhid ve Cavit Bey, Kolkida Vapuru'ndan biraz uzakta bulunan "Kraliçe Olga" isimindeki Rus ticaret vapuruna götürülmüşlerdi ve ellerinde Odesa Valiliği'ne hitaben yazılmış bir referans mektubu vardı. Aynı gece gemi İstanbul'dan ayrıldı.²⁴¹ Hüseyin Câhid, vapurda neler düşündüğünü ve hissettiklerini şu sözlerle anlatmaktadır:

Güverteye çıktığımız zaman vapurumuz Kuruçeşme önlerinde Boğaz'ın sâkin sularını yırtarak İstanbul'dan uzaklaşmaya başlıyordu. Gâliba semâda parlak bir bahar güneşi vardı. Gâliba sema temiz ve mavi idi. İki sahilin çiçeklerinden, yeşilliklerinden birer buse olarak geçen rüzgâr ihtimal ki taze bir hayat kokusuyla yüzümüze çarpıyordu. Fakat bizim için şarkın bu güzel mavi seması karanlık, güneşi sönük, rüzgârı soğuk idi. Vapurun reh-güzarında açılan sular siyah bir uçurum hissi veriyordu. Her taraf sanki bir duman içindeydi. Ağır bir penç-i hüznün ve kalbimizi sıkıyor, zihne acı bir dalgınlık veriyordu. Hiçbir şey düşünmüyor gibiydik. Fakat bütün hissimizle, ruhumuzla bir mahiyet-i yeis ve fitûr içinde müstağrak idik...²⁴²

Hüseyin Câhid ve Cavit Bey 18 Nisan Pazar günü öğleden sonra Odesa limanına ulaşmışlardı. Daha sonra Odesa Valisi General Renenkamf ile görüşen Câhid ve Cavit Bey, valiye buradan Peşte'ye gitmek istediklerini söylemişlerdi. Bunun için gereken işlemleri hemen başlatan vali, bu sırada Hüseyin Câhid ve Cavit Bey'e ayaklanmanın gidişatıyla ilgili bilgiler de vermeye başlamıştı. Onlara ayaklanmayı bastırmak üzere Selanik'ten bir kuvvetin İstanbul'a doğru yola çıktığını söylemişti. Aldıkları bu ümit verici haberden sonra Hüseyin Câhid ve Cavit Bey, Odesa'dan ayrılmışlardı. Önce tren ile Peşte'ye daha sonra da Selanik'e gitmek için yola çıkmışlardı.²⁴³

²⁴¹ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 97-109.

²⁴² Hüseyin Câhid, "On Beş Günde", **Tanin**, 17 Mayıs 1325, [30 Mayıs 1909], no. 253, s. 1.

²⁴³ Bengi, a.g.e., s. 129.

Zibefçe'den Osmanlı sınırına girdikten sonra Hüseyin Câhid ve Cavit Bey uğradıkları her istasyonda alkışlarla karşılanmıştı. Akşam saatlerine doğru da bu iki arkadaş Selanik'e ulaşmışlardı ve istasyonda kalabalık bir topluluk tarafından karşılanmışlardı. Hüseyin Câhid, Selanik'te kendilerini karşılayan topluluğun duygu ve düşüncelerini şu şekilde anlatmaktadır:

...İslâm, Hristiyan bütün Anasır-ı Osmâniye bir kalp ile, bir ses ile hürriyet istiyordu, Meşrûtiyet istiyordu, İstanbul cinayetinin mürtekbilerine lanet ediyor, onlara ceza istiyordu. Bu ihtiyaç-ı adaleti, bu arzu-i hürriyeti yalnız zâbitalarda, yalnız orduda değil, istasyonlara yığılan köylülerde, çiftçilerde, çobanlarda, esnaflarda, fakir zengin herkeste görüyorduk...²⁴⁴

Daha sonra Hüseyin Câhid ve Cavit Bey Selanik'te ilk geceyi geçirmek için Kanuni Hafız Efendi'nin evine gitmişlerdi. Sabah olunca eve birtakım ziyaretçiler gelmeye başlamıştı. Gelen ziyaretçiler önemli haberler de getirmişlerdi. Ziyaretçiler İstanbul'a doğru giden Hareket Ordusu'nun başında Mahmut Şevket Paşa'nın olduğunu söylemişlerdi.²⁴⁵ Hüseyin Câhid, bu orduyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: "...31 Mart'ta İstanbul sokaklarını kan içinde bırakanlar asker değildi, teşvikât ve tahrikât ile insaniyet saffet-i nazi edilmiş yırtıcı hayvanlar idi. Osmanlı ordusu o fedakâr, o namuslu hürriyet ordusu burada, Rumeli'de idi..."²⁴⁶

Hüseyin Câhid, daha sonra Cavit Bey'e İstanbul'a dönüp şehre Hareket Ordusu ile birlikte girmeyi önermişti. Fakat bu sırada orada bulunan bir kişi Hareket Ordusu'nun sivilleri istemediğini söylemişti. Ayrıca Cemiyet'in sivil üyeleri ve mebuslarının Selanik'te kalmaları, daha sonra gelmeleri gerektiği ve Cemiyet'in Hüseyin Câhid ve Cavit Bey'in Selanik'e gelişleri sırasında halkın gösteri yapmaması konusunda genelge yayınlandığı söylenmekteydi.

Bu söylenenler karşısında şaşırان Hüseyin Câhid, bu yapılanlarda bir entrika, çekememezlik ve samimiyetsizlik olduğunu düşünmüştü. Câhid, 31 Mart öncesi Rumca gazetelerin Türk ordusuna "yamyam" dediklerini ve orduyu Türk basınından sadece Tanin'in savunduğunu da belirtmekteydi. Bu sebepten dolayı ordunun onları istememesine ve Cemiyet'in böyle bir tutum sergilemesine bir anlam verememişti. Bu durum Hüseyin

²⁴⁴ Hüseyin Câhid, "On Beş Günde", **Tanin**, 17 Mayıs 1325, [30 Mayıs 1909], no. 253, s. 1.

²⁴⁵ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 110-115.

²⁴⁶ Hüseyin Câhid, "On Beş Günde", s. 1.

Câhid üzerinde olumsuz bir etki bırakmıştı. Bu etki zamanla artmış ve Hüseyin Câhid'in zaman zaman İttihad ve Terakki Cemiyeti'ni eleştirmesine neden olmuştu. Câhid, Selanik'te kaldığı süre içinde Cavit Bey'in teşvikiyle mason cemiyetine de katılmış, fakat bu duruma fazla önem vermemiştir.

Bu arada Selanik'ten Mahmut Şevket komutasında yola çıkan "Hareket Ordusu" da 23-24 Nisanda İstanbul'a ulaşmıştı.²⁴⁷ Câhid, Hareket Ordusu'nun olaya son vermesiyle ilgili duygularını şu şekilde anlatmaktadır:

...Nihayet 31 Mart hâdise-i irticâiyesi bir inkilâf-ı naahs avar ile ortalığı mezâlîm bir irtica bulutu içinde bıraktı. Fakat düşmanların bir devre-i isnâd ve iftira zarfında yere serdik zân ettikleri muhterem Cemiyet yine varlığını gösterdi. Bir Hürriyet Ordusu tekrar bu millete hayat bahş oldu...²⁴⁸

Bu neticeden sonra Hüseyin Câhid ve arkadaşları, tren ile yola çıkmış ve 27 Nisan Salı sabahı Sirkeci garına ulaşmıştı. Burada Hüseyin Câhid ve Cavit Bey sevgi ve coşkuyla karşılanmıştı.²⁴⁹ Daha sonra evine giden Câhid burada biraz vakit geçirdikten sonra meclise gitmişti. Mecliste diğer mebuslar Hüseyin Câhid'e tebriklerini ve onun kurtuluşundan dolayı duydukları memnuniyetlerini bildirmişlerdi. Câhid'e göre onun 31 Mart Olayı sırasında ölmesini isteyenler bile, mecliste ona dost gibi yaklaşarak tebrik etmişlerdi.²⁵⁰

3.4. II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi

31 Mart Olayı sonrasında toplanan mecliste Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi kararı alınmış ve neticesinde tahttan indirilmişti. Hüseyin Câhid ise alınan bu kararı doğru bularak şunları söylemektedir:

Dest-i hürriyet, o dest-i halâskâr bu istibdadı kırdı, müstebidleri ezdi, vatani kurtardı. Bütün bu vukûat asırlarca bir mübareze sonucu zân olunabilecek bu harika ise onbeş gün içinde oldubitti. Salı günü Abdülhamid her şey idi, iki hafta sonra Salı günü Abdülhamid hiç oldu. Çünkü millet böyle istiyordu. Çünkü artık Osmanlılar kardeş ve hür olarak yaşamak lüzumunu anlamışlardı...²⁵¹

²⁴⁷ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 110-115.

²⁴⁸ Hüseyin Câhid, "10 Temmuz", **Tanin**, 10 Temmuz 1325, [23 Temmuz 1909], no. 221, s. 1.

²⁴⁹ Azman, a.g.t, s. 54.

²⁵⁰ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 118.

²⁵¹ Hüseyin Câhid, "On Beş Günde", **Tanin**, 17 Mayıs 1325, [30 Mayıs 1909], no. 253, s. 1.

Hüseyin Câhid'in II. Abdülhamid ile ilgili olumlu düşünceleri 31 Mart sonrası tamamen değişmişti. Çünkü Câhid'e göre 31 Mart Olayı'nın sorumluları arasında II. Abdülhamid de vardı ve Meşrutiyet'e karşı olan Padişah, 31 Mart Olayı'nın çıkmasına olanak sağlamıştı. Ayrıca II. Abdülhamid'e bu olay ile ilgili destek verenlerin de olduğunu iddia eden Câhid, şunları da yazmaktadır:

...Hürriyet ve Meşrûtiyet düşmanı denilince memlekette en evvel akla gelecek şey Abdülhamid'dir. Fakat düşünmeli ki Abdülhamid kendi başına bir şey yapamazdı. 31 Mart hadisesinde Abdülhamid'e bütün İstanbul efrâd-ı askeriyesi zâhir oldu. İstanbul'da ahâlden birçok kişi bu hareketi alkışladı...²⁵²

II. Abdülhamid'den sonra Sultan V. Mehmed Reşad (1909-1918) hükümdar olmuş ve Bâb-ı Seraskeri'de tahta çıkma töreni yapılmıştı. Hüseyin Câhid'in tören sırasında gözlemlemesine göre yeni Sultan, büyük bir zekâyâ işaret olmayan ablak yüzlü, ışıksız gözleri, sarkık dudakları ve anlamsız gülümsemesiyle, kalabalığın ortasında ayakta durmaktaydı. Mebuslar önünde selam verirken Sultan Reşad, Câhid'i tanımış ve onunla çok kısa bir sohbet etmişti.²⁵³

Hüseyin Câhid'e göre II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle 31 Mart Olayı da siyasal bakımdan kapanmıştı. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde entrikasından korkulacak bir Padişah da yoktu. Sarayın etkisinin bundan sonra görülmeyeceğine inanmaktadır. Câhid, Sultan Reşad'ın hükümdarlığı döneminde böyle bir durumun yaşanılmayacağını düşünmekteydi.²⁵⁴

3.5. 31 Mart Olayı'nın Değerlendirilmesi

Hüseyin Câhid, 31 Mart Olayı'nı değerlendirirken bunun Osmanlı Tarihi'nde ilk defa cereyan etmediğini, öncesinde de Osmanlı toplumu içinde yenilik karşıtı ya da farklı isteklerden dolayı bazı hareketlerin meydana geldiğini belirtmektedir. Ona göre zaman içinde olayları düzenleyenler, olaylara karışanlar ya da olaylara seyirci kalanlar değişmişti, fakat yürütülen amaç ve görevler değişmemişti. Câhid, devamında şu tespitleri yapmaktadır:

²⁵² Hüseyin Câhid, "Meşrûtiyetin Düşmanı", **Tanin**, 7 Mayıs 1325, [20 Mayıs 1909], no. 256, s. 1

²⁵³ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 119.

²⁵⁴ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 119-120.

...“İstemezük” avaze-i bâgyanesiyle ortaya atılarak neyi istemediklerini kendileri de bilmedikleri halde üfürükçü hocaların, Kabakçı Mustafaların münkad sevk ve idâresi olan Yeniçerilerle “şunu bunu istemeyiz!” feryâdıyla Meclis-i Mebûsân meydanına toplanan Avcıların rûhu arasında bir fark yoktu.(...) Yalnız esvablar değişmiş, yalnız aldatanlar ve aldananlar değişmiş, fakat aynı esas, aynı meslek...²⁵⁵

Hüseyin Câhid, 31 Mart Olayı’ını bir irtica hareketi olarak görürken özellikle bunu Meşrutiyet’e karşı yapılmış bir eylem olarak değerlendirmektedir. Meşrutiyet ve hürriyete karşı olan fikirler bu olayda açıkça söylenmediğini, fakat şeriatın uygulanması isteğinin ise açık bir şekilde ifade edildiğini belirten Hüseyin Câhid, şunları yazmaktadır:

...Hareket-i irticâiye zâhiren “Şeri’at isteriz” şekli altında meydana çıktı. Meşrûtiyet ve hürriyet aleyhinde açıktan açığa bir şey söylenmiyordu. Yalnız ahkâm-ı şeri’atın tatbiki talep ediliyordu ve bunu da İttihad-ı Muhammedî adı altında ki Cemiyet alevliyordu. Meşrûtiyet aleyhindeki hareketin bu nâmeler altında gizlendiğine bakarak delâlet ettikleri mânâyı Meşrûtiyet düşmanları ad edersek gayr-i kâbil afv bir hataya düşmüş oluruz...²⁵⁶

Hüseyin Câhid, Meşrutiyet ve hürriyet rejimine karşı şeriat isteyenlerin bu isteklerinde samimi olmadıklarını da iddia etmektedir. Ona göre Müslümanlığın ve şeriatın ne olduğunu kimse bilmiyordu. Bu iddiasını ise şöyle izâh etmektedir:

...Müslüman dini üzerine okullarda öğretmenler bir parçacık ne öğretmişlerse, ondan başka kimsede temelli bir bilgi yoktu. Kur’an’daki yargılara dayanan gerçek Müslümanlıkla din bilginlerinin yaydıkları Müslümanlık arasında ki derin uçurumun kimse ayırımında değildi.

...Oysa Muhammed’in yaydığı Müslümanlıkla meşrutiyet ya da herhangi bir hürriyet rejimi arasında hiçbir uzlaşmazlık yoktur. Kur’an’da din ve dünya işleri kesinlikle birbirine karıştırılmamıştır. Kur’an’da Müslümanlık yalnız tek bir Tanrıya ve bir ahiret gününe inanmak sayılmıştır. Kur’an’da dünya işlerine ait hükümler bulunması, Muhammed’in aynı zamanda bir hükümet başkanı görevini yapmaya, olayların gidişiyile zorunlu olmasından ileri gelmiştir. Dünyaya ve hükümet işlerine bağlı bu hükümlerin, Müslüman dininin temellerinden bir parçayı oluşturduğu konusunda Kur’an’da hiçbir sava rastlanmaz...²⁵⁷

Diğer taraftan Hüseyin Câhid, bu olayda halkın dini duygularının da kullanıldığına inanmaktaydı. Ona göre özellikle bazı din adamları halkın dini duygularını kullanarak halkı kışkırtma yoluna gitmişti. Câhid, olayda bazı din adamlarının halkı kışkırttıkları görülse de bu durumu genel olarak din adamlarının tamamına yüklemenin doğru olmadığını düşünmekteydi. Bu şekilde davranan din adamlarının ulemadan olmadığını,

²⁵⁵ Hüseyin Câhid, “On Beş Günde”, **Tanin**, 17 Mayıs 1325, [30 Mayıs 1909], no. 253, s. 1; Sancaktar, a.g.e., s. 75.

²⁵⁶ Hüseyin Câhid, “Meşrûtiyetin Düşmanı”, **Tanin**, 7 Mayıs 1325, [20 Mayıs 1909], no. 256, s. 1.

²⁵⁷ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 121-122.

çünkü Meşrutiyet'in düşmanının ulema olamayacağını ve Meşrutiyet düşmanlığının asıl nedeninin ise cehalet olduğunu iddia ederek şunları yazmaktadır:

...Binâenaleyh meşrûtiyetin düşmanını ararsak bilâ terdid tasdik edelim ki bu düşman cehaletten ibarettir, gerek Abdülhamid gerek siz hâinler işte bu düşmanın maûnetiden istifade ettiler. O düşmanı tahrik ettiler, kudurttular, başımıza bu kanlı faciayı çıkardılar. Onun için bu gün biz cehaleti öldürelim.²⁵⁸

31 Mart Olayı'nı çıkmasına neden asker grubu hakkında da fikirlerini belirten Hüseyin Câhid, öncelikle askerliğin bir devlet için önemini vurgulamaktadır. Câhid'e göre Osmanlı Devleti'nin iki temel unsuru vardır. Bunlardan biri din, diğeri ise askerliktir. Yapılacak olan yeniliklerde bu iki unsurun göz önünde bulundurulması gerektiğine inanmaktadır. Eğer bunlar göz ardı edilirse de Meşrutiyet'in ve hürriyetin tehlikeye gireceğini belirtmektedir. 31 Mart Olayı'nın çıkmasında da bu önemli unsurlardan olan din, askeri etkilemek için kullanılmıştır. Askerin dini duygular üzerinden kandırıldığını iddia eden Hüseyin Câhid, bu konuyla ilgili şunları yazmaktadır:

...Rumeli'nin Avcı Taburlarını dünyanın en büyük müfsidleri hiçbir vech ile Meşrûtiyet aleyhinde harekete tahrik ve sevk edemezlerdi. Fakat onları zayıf tarafları cehâlet idi. İşte bu taraftan hücum ederek hissiyât dünyalarını tahrik ettiler. Dini uğrunda fedâ-i hayatta bir dakika terdid etmeyen bu Osmanlılar o zaman derhal ayaklandı...²⁵⁹

Câhid, başka bir makalesinde de bu durum ile ilgili şunları yazmaktadır:

...Bunlar câhil idi. Bunlar bilmeyerek vatanlarına, dinlerine hıyanet ediyorlardı. Yoksa hepsinde çarpan kalp Osmanlı kalbi idi. Osmanlı kalbi ise en çok dini, vatani, padişahı için çarpar.

Şu halde en büyük vazife bize terdib ediyordu. Elimizde asırlardan beri kıymeti, kabiliyeti tarihi tecrübelerle tahkik olunmuş öyle mübarek, öyle kusursuz bir hamiyet vardı ki biz ona terbiye-i dünya ve terbiye-i vataniye ile istediğimiz şekli verebilirdik...²⁶⁰

Hüseyin Câhid'e göre II. Meşrutiyet ilan edilmeden önce II. Abdülhamid idaresi dünyanın en zalim hükümeti olarak görülürken 10 Temmuz günü birden Meşrutiyet'i çok isteyen bir idare haline dönüşmüş ve bu durum herkesi şaşırtmıştı. Fakat birkaç ay geçtikten sonra ise Meşrutiyet'e karşı 31 Mart Olayı meydana gelmişti. Bu durumu

²⁵⁸ Hüseyin Câhid, "Meşrûtiyetin Düşmanı", **Tanin**, 7 Mayıs 1325, [20 Mayıs 1909], no. 256, s. 1.

²⁵⁹ Hüseyin Câhid, "Din", **Tanin**, 11 Haziran 1325, [24 Haziran 1909], no. 291, s. 1.

²⁶⁰ Hüseyin Câhid, "Asker", **Tanin**, 10 Haziran 1325, [23 Haziran 1909], no. 290, s. 1.

çelişkili gören Hüseyin Câhid, hadiselerin bu şekilde gelişmesinin herkesi şaşırttığını da yazmaktadır:

Abdülhamid idare-i keyfyesi gayet sağlam kuvve-i zan olunurken bir gün içinde dünyanın en zalim en mütaallik bir hükümeti dünyanın en meşrûtiyet perver bir idâresi haline geçiyordu. Bu hâl bütün dünya için beht ve hayret teşkil etti. 31 Mart tarihi ise yine bütün alêmi bu derece kuvvetli bir hayret karşısında bulundurdu.²⁶¹

Câhid, bu durumdan istibdad yanlılarının kendilerini çok iyi gizleyerek, 31 Mart Olayı'nın gerçekleşmesine neden oldukları sonucunu da çıkarmaktadır. Bu iddiası hakkında şunları ifade etmektedir:

...31 Mart'tan evvel efkâr-ı umûmiyeyi zehirleyenler, Meşrûtiyet'i mahv ile istibdâdı geri getirmek için çalışanlar hiçbir zamân açıktan açığa meydana çıkmamışlardır. Bilâkis maksatlarını saklamışlar, hakikî vatanperveraneden, Meşrûtiyet taraftarlarından daha vatanperver, daha hamiyetli görünmüşlerdir...²⁶²

Hüseyin Câhid'in üzerinde durduğu diğer bir konu ise, 31 Mart Olayı'nın çıkacağından kimsenin haberinin olmamasıydı; Daha doğrusu, kimsenin bu olayın çıkacağından haberdar değilmiş gibi davranmasıydı. Bu durumu şüpheli bulan Câhid, tespitlerini şöyle sürdürmektedir:

...İstanbul'da aylardan beri gâyet sıkı tertibât-ı irticâiyeye teşebbüs edildiği hâlde hiç kimsenin haberi olmuyordu. Hükümet bi haber, Cemiyet bi haber, kışlalarda zâbitlar bi haber! Ecnebi rical-i mühimme-i siyâsiyesinden birinin: "Bu memlekette sır muhafaza etmesini pekiyi biliyorlar!" diye beyân hayret ettiği sahidir...²⁶³

Câhid'e göre olayı sadece Avcı Taburları'nın içinde kendiliğinden patlamış bir bomba ya da birtakım yobazların kışkırtma ürünü olarak da kabul etmek doğru değildi. 31 Mart Olayı birileri tarafından düzenlenmişti. Hüseyin Câhid, bu olayın uzun süre düşünülüp planlandığını düşünmekle birlikte, olayda plan ve hazırlığa uyuşmayan bazı eksikliklerin varlığına da inanmaktaydı. Bu sebepten dolayı Câhid, olay ile ilgili kesin yargılardan da kaçınmaya gayret ederek şu kanaatini dile getirmiştir:²⁶⁴

²⁶¹ Hüseyin Câhid, "Meşrûtiyetin Düşmanı", **Tanin**, 7 Mayıs 1325, [20 Mayıs 1909], no. 256, s. 1

²⁶² Hüseyin Câhid, "Bir Hisse-i İbret", **Tanin**, 14 Mayıs 1325, [27 Mayıs 1909], no. 263, s. 1.

²⁶³ Hüseyin Câhid, "Meşrûtiyetin Düşmanı", s. 1.

²⁶⁴ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 120.

İsyanı tertip edenler kimlerdir?

Şimdiye kadar İttihat ve Terakki'ye düşman olarak mevki alan zahirde Ahrar Fırkası namı altında toplanmışlardı. Ayrıca Türk'ün gayri unsurları da vardı. Bir de saraydan her zaman korkulabilirdi. 31 Mart'taki bu isyan ve kıtali tertip edenler bunların içinden hangileri idi? Hep birden birleşmişler miydi? Bir ecnebi parmağı da bunda rol oynamış olamaz mıydı?²⁶⁵

İstanbul'da 31 Mart Olayı patlak verdikten sonra olayın yankıları diğer bölgelerde de hissedilmiş ve bazı yerlerde de karışıklıklar çıkmıştı. Olayın sorumlularıyla ilgili daha öncede belirttiğimiz gibi özellikle II. Abdülhamid'i suçlayan Hüseyin Câhid, İstanbul dışında çıkan bu karışıklıkların sorumlusu olarak da II. Abdülhamid'i görmekteydi. Ona göre bu yaşananlar II. Abdülhamid'e istibdad yönetimine dönmesi hususunda imkân sağlayacaktı. Hüseyin Câhid bu konuyla ilgili sözlerine şöyle devam etmekteydi:

Abdülhamid'in korkutucu karanlık devr-i saltanâtı zamân zamân kan selleri içinde yükselen yangın alevleri bir şalâ-i menhûs ve meşûm ile tenvir ederdi. Abdülhamid 33 senelik devr-i mezâliminin bütün cinayetlerini unutturacak umûmî bir kıtâl tertip ederek hürriyet fikirlerini kan tufanı içinde boğmak istemişti.(...)İstanbul'da ifsâd ve tahrik ettiği âsi askerlerin kurşunu Meclis-i Mebûsân'ı delik deşik ederken taşralarda muhtelif merkezlerde umumi kıtâller hazırlanmıştı. Adana, Trabzon, Sivas, Erzurum, Ankara ila ahirihi gibi merkezlerde karışıklık çıkacak, herkes birbirini kesmeye başlayacak, Memâlik-i Osmâniye baştanbaşa bir mezbâha hâline gelince bittâbi Avrupa devletleri müdâhale edecek, Abdülhamid o zaman bütün dünyaya bu memleketin meşrûtiyet-i idareyi hazm edemeyeceğini ispat etmiş olacaktı...²⁶⁶

Daha önce de üzerinde durduğumuz gibi karışıklık çıkan yerlerin en önemlilerinden biri Adana'ydı. Hüseyin Câhid de Adana'da yaşananları o günlerde gündemine taşımıştı. Câhid, bu olayın yaşanmasından büyük üzüntü duymuş ve yaşanan vahşet ile ilgili şunları söylemişti:

...Yalnız Adana vilayeti baştanbaşa bir mezbahaya döndü. Hırs ve vahşet o kadar gözleri yordu ki kadınlar, çocuklar bile parçalandı.

Bütün kalbimizle temenni edelim ki Adana katli idare-i hamidiyi müebbeden talin eden bir haim-i hevanın cinayetten ibaret kalsın, bundan sonra bir daha böyle facialar görmeyelim...²⁶⁷

Hüseyin Câhid'in üzerinde durduğu diğer bir konu ise 31 Mart Olayı'na karışanların tutuklanması ve cezalandırılmasıydı. Harp Divanı tarafından alınan ölüm kararları uygulanmaya başlanmıştı. Hüseyin Câhid'e göre 31 Mart Olayı'na karışanlar

²⁶⁵ Azman, a.g.t, s. 54.

²⁶⁶ Hüseyin Câhid, "Adana Hadisesi", **Tanin**, 10 Mayıs 1325, [23 Mayıs 1909], no. 259, s. 1.

²⁶⁷ Hüseyin Câhid, "Adana Hadisesi", s. 1.

böylece cezalarını çekeceklerdi. Diğer taraftan Hüseyin Câhid, idam kararları yerine getirilirken bunlara şahit olmuş ve bu durumdan çok etkilenmişti. Meşrutiyet'in ilanından sonra gelinen bu noktadan üzüntü duymuş ve bir hayal kırıklığı yaşamıştı. Câhid, kendisinin bile daha sonra siyaset uğruna idam edilebileceğini düşünmüş ve şunları yazmıştır:

...Siyasal hayat ve meşrutiyet, yalnız sokaklarda adalet, özgürlük, eşitlik ilkelerini taşıyan kırmızı bayraklarla dolaşarak “yaşasın” diye bağırmaktan, kürsülerde hürriyet ve adalet konuları üzerine kolay söylevler vererek alkış toplamaktan oluşmuyordu. Onda parti çekişmeleri vardı; bu çatışmaların çirkin biçimleri, kana ve öldürmeye kadar ileri giden yolları vardı ve sonunda işte böyle darağaçları vardı.(...)Oysa ben bu hayatı böyle mi düşlemiştim? Hürriyet dönemi gelir gelmez işler düzelecek, hak ve adalet hüküm sürecek ve bütün insanlar kardeş olacak değil miydi?²⁶⁸

3.6. 31 Mart Sonrası Yeni Dönem

Câhid'e göre 10 Temmuzda Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı Devleti için yeni bir dönemin başladığını göstermekteydi. Ona göre 31 Mart Olayı sebebiyle Hürriyet Ordusu'nun İstanbul'u fethetmesi ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi de yeni bir dönemin başlangıcını göstermekteydi.²⁶⁹ Bu yeni dönemden umutlu olan Câhid, yaşananlardan da ders alınması gerektiğini belirterek, şunları söylemiştir:

Bunca senelik gayret ve zahmet neticesi olarak ilan ettiğimiz Meşrûtiyet 31 Martta büyük bir zorbaya uğradı. Erbâb-ı hamiyetin himmetiyle tehlikeden kurtuldu. Fakat bu cereyân eden vakayiden biz bir hisse-i ibret çıkarmalıyız. Çünkü vak'anın sûret-i tahaddüsünü, sûret-i intişârını, mahiyetini gözden kaçırarak olursak ileride aynı hatalara, binaenaleyh aynı felaketlere düşmemiz ihtimali hâsıl olur...²⁷⁰

Diğer taraftan ülkede yeniden bir karışıklık, huzursuzluk çıkmaması adına Hüseyin Câhid, 31 Mart sonrası başlayan bu yeni dönem için tavsiyelerine devam etmektedir. Ona göre 10 Temmuz sonrası yapılan hatalar artık yapılmamalıydı. Bu hataların en büyüğü ise, geçmişin ve inkılâbın neden yapıldığının unutulmasıydı. Eski tecrübelerden dersler alınmazsa bu ülke daha büyük bir felakete sürüklenebilirdi. Hüseyin Câhid sözlerine şöyle devam etmektedir:

²⁶⁸ Hüseyin Câhid Yalçın, “31 Mart'tan Sonra İdamlar Karşısında”, **Yakın Tarihimiz**, 1, İstanbul: Kuzey Yayınları, 1962, s. 170; Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 142-144.

²⁶⁹ Hüseyin Câhid, “Yeni Devir”, **Tanin**, 5 Mayıs 1325, [18 Mayıs 1909], no. 254, s. 1.

²⁷⁰ Hüseyin Câhid, “Bir Hisse-i İbret”, **Tanin**, 14 Mayıs 1325, [27 Mayıs 1909], no. 263, s. 1.

...İnkılâbdan istikbâl için adeta hiçbir netice beklemedik. Bütün maksat mâziyi bir kere yıkmak imiş gibi davrandık. Hâlbuki asıl maksat mâzi yıkıldıktan sonra istikbâlin hazırlanması idi. Biz istikbâli hazırlamadık. İşte bunun için Abdülhamid mâziyi iâdeye hazırlandı ve bir müddet muvakkate için iâde etti...²⁷¹

Aynı zamanda Hüseyin Câhid'e göre 10 Temmuzda ilan edilen Meşrutiyet, bütün eksikliklerimize ve hatalarımıza rağmen ülkeyi daha da kötüleşmekten kurtarmış ve Meşrutiyet, insanlara ümit vermiştir. Câhid aynı zamanda Meşrutiyet'i ülkeye daha çok yerleştirmek için insanların anlayabileceği dilde anlatılması gerektiğini vurgulamaktadır.

...Merûtiyet-i idârenin memleketimize on aylık bir zaman zarfında temin ettiği menâfin pek büyük ve pek çok olduğunu biliyoruz. Bütün eksikleri, bütün hataları ile birebir meşrûtiyet-i idâre memleketimizi mahv ve inkârımızdan kurtarmış, bize istikbal için ümit vermiştir.²⁷²

Diğer taraftan Hüseyin Câhid'e göre İttihad ve Terakki, 31 Mart Olayı'nı fırsat bilmiş; II. Abdülhamid'i tahttan indirerek Sultan V. Mehmed Reşad'ı tahta geçirmiştir. Cemiyet, yeni Padişah'a istedikleri şeyleri yaptırabilirdi. Ancak Câhid'e göre 31 Mart Olayı'ndan sonra da İttihad ve Terakki iktidarı tek eline alma cesaretini de göstermemekteydi. Bu yüzden Cemiyet, mevcut güçlerle anlaşmak ve uzlaşmak zorunda kalmıştı. Bu yeni ve en önemli güçlerden biri de Mahmut Şevket Paşa idi.

Mahmut Şevket Paşa 31 Mart Olayı'ndan sonra Osmanlı siyaset sahnesine çıkmıştı. Hüseyin Câhid'e göre bu durum da yeni bir karmaşık ortam doğurmuştu. İttihad ve Terakki Cemiyeti, bu askeri güç karşısında bir bakıma "süt dökmüş kedi" gibi görünmekteydi. Çünkü Cemiyet, kendisini yaptıkları uygulamalardan dolayı ülkeyi felakete sürüklemiş sayıyordu. Bu durum Mahmut Şevket Paşa ile İttihad ve Terakki arasında içten içe bir soğukluk doğmasına neden olmuştu. Bu iki güç arasında birbirleri üzerinde üstünlük kurma mücadelesi baş göstermişti.²⁷³

Cemiyet, Mahmut Şevket Paşa karşısında gücünü koruyabilmek adına öncelikli olarak yukarıda bahsettiğimiz müsteşarlık konusunu gündeme getirmişti. Böylece Cemiyet, hükümet içine kendi adamlarını yerleştirecek ve askeri güç karşısında kendi otoritesini koruyabilecekti. Câhid, müsteşarlık meselesinin gündeme gelmesini şu şekilde yazmıştır:

²⁷¹ Hüseyin Câhid, "Yeni Devir", **Tanin**, 5 Mayıs 1325, [18 Mayıs 1909], no. 254, s. 1.

²⁷² Hüseyin Câhid, "Meşrûtiyetten Ne Anlaşıldı?", **Tanin**, 26 Mayıs 1325, [8 Haziran 1909], no. 275, s. 1.

²⁷³ Yalçın, **Siyasal Anılar**, s. 127-128.

...“Eski” ile “yeni”nin çarpışması neticesinde galiba “eski”de kaldı. Fakat gerek Avrupa’ya gerek dâhildeki efkâr-ı menure eshabına, hürriyetperverane bir his itimad ve teselli vermek üzere başka bir tedbir bulundu. İşte “müsteşarlık” lakırdısı böyle bir tedbir olarak ortaya çıktı...²⁷⁴

Hüseyin Câhid’e göre müsteşarlıklar kurulmalıydı ve buralarda tecrübesiz olan ve yeni yönetim anlayışını destekleyen gençlere tecrübe kazandırılmalıydı. Diğer taraftan buralarda eski anlayışa sahip, ancak tecrübeli kişilerde çalışacaktı. Böylece iki farklı anlayışa sahip taraflar bir arada çalışacak ve birbirlerinin eksikliğini tamamlayacaklardı. Oluşacak olan bu yeni ortamlar sayesinde birlik ve beraberlik sağlanabilir ve 31 Mart Olayı gibi karışıklıkların çıkması da engellenebilirdi. Hüseyin Câhid, devamında şunları belirtmektedir:

...Memleketin muhtaç olduğu ıslahâtı şiddet ve süratle, katiyetle icrâya sâik bir kuvvet olmak üzere heyet-i vükelâda yeni zamanların ihtiyaç-ı medeniyesiyle fikirleri tenvir etmiş gençler, mebûslar da bulunacak ve her iki kuvvet arasında bir tevazen husûle gelerek tecrübe ile fikir teşebbüs-ü ittihâd edecek ve memleket itidâli muhafaza ile beraber terakkiperver olmaktan geri kalmayan bir düstur-ı idâre altında nâil-i sükûn ve saâdet olacaktı...²⁷⁵

Müsteşarlık konusuna bu şekilde değinen ve gerekliliğini savunan Hüseyin Câhid, görüldüğü gibi 31 Mart Olayı sonrasında yeni başlayacak olan dönemden umutluydu. Câhid’e göre 10 Temmuz sonrası yapılan hatalar neticesinde meydana gelen 31 Mart Olayı’ndan ders alınması halinde, Osmanlı Devleti adına daha iyi bir dönem başlayacaktı.

²⁷⁴ Hüseyin Câhid, “Müsteşarlar Meselesi”, **Tanin**, 6 Mayıs 1325, [19 Mayıs 1909], no. 255, s. 1

²⁷⁵ Hüseyin Câhid, “Müsteşarlar Meselesi”, s. 1.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin çözüme sürecini durdurmak için ortaya çıkan ilk muhalif gençlik hareketi Genç Osmanlıların faaliyetleri neticesinde Osmanlı yönetimine karşı ilk modern askeri darbe yapılmış ve 1876 yılında meşruti yönetime geçilmişti. Fakat Meşrutiyet sistemi Osmanlı yönetiminde uzun sürmemiş, 1878 de II. Abdülhamid tarafından Meclis-i Mebûsan kapatılmış ve Kanun-ı Esâsi rafa kaldırılmıştı. Bu dönemden sonra Genç Osmanlıların takipçileri olan “Jön Türkler” ortaya çıkmış ve benzer amaç doğrultusunda çalışmalarına devam etmişlerdi. Neticede de 1908’de Resne’de Kolağası Niyazi Bey, yanındaki subaylarla dağa çıkmış ve bir hareket başlatmıştı. Bu olanlardan sonra II. Abdülhamid baskılara dayanamamış ve yeniden Meşrutiyet’i ilan etmişti.

Meşruti yönetime yeniden geçilmesi, mevcut sorunları çözemediği gibi, daha başka sıkıntıları da ortaya çıkarmıştı. Osmanlı Devleti; siyasî, sosyal, ekonomik birçok soruna maruz kalmıştı. Bu sorunlar ise, 31 Mart Olayı’nın patlak vermesine neden olmuştu.

31 Mart gerek nedenleri ve gerekse sonuçları açısından önemliydi. Sebepleri ve sonuçları birçok kişi tarafından değerlendirilmiş ve yorumlanmıştı. Bunlar birçok kişi tarafından araştırılmış ve tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunlardan biri de olayla muasır Hüseyin Câhid’dir. Hüseyin Câhid, İttihad ve Terakki Fırkası adına çıkardığı Tanin’de bu hadise hakkında birçok yorumlarda ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Kendisinin 31 Mart Olayı hakkındaki yazılarına geçmeden önce, 1908 Jön Türk İhtilâli ve meşruti yönetime geçilmesi hakkındaki fikirlerini tespit etmek istiyorum.

Hüseyin Câhid de diğer birçok insan gibi Meşrutiyet’in ilanını sevinç ile karşılamıştı. Diğer taraftan da bu durumun ülkeye ne gibi bir etki edeceği konusunda ise endişeliydi. Buna rağmen, artık “hürriyet” gelmişti ve ülke her türlü baskıdan kurtulmuştu. Câhid’e göre Meşrutiyet, Osmanlı Devleti’ni daha güçlü hale getirecek ve Batılı devletler artık Osmanlı Devleti’ni paylaşma düşüncesinden uzaklaşacaklardı.

Hüseyin Câhid kazanılan bu zaferin korunması gerektiğini düşünmekteydi. Önce topluma Meşrutiyet anlatılmalıydı. Çünkü toplum Meşrutiyet'in ne anlama geldiğini bilmemekteydi. Önceki Meşrutiyet denemesi bilinmediği için korunamamıştı. Aynı durum bu kez yaşanmamalıydı. Câhid'e göre halkın sahip çıkmadığı bir yenilik yok olabilirdi.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra üzerinde durulması gereken diğer bir önemli konu da yapılacak olan seçimlerdi. Hüseyin Câhid, seçimlerin sonucu konusunda endişeliydi. Çünkü Gayrimüslimlerin mecliste daha çok milletvekili bulundurma ihtimali kendisini düşündürmekteydi. Câhid'e göre mecliste daha fazla Gayrimüslimin olması demek tekrar istibdad yönetimine dönmek denilebilirdi. Ermeniler, Rumlar seçimlere çok iyi çalışmaktaydı. Hepsi kendi programlarını hazırlamış ve isteklerini belirtmişlerdi.

Ancak II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası yapılan ilk seçimlerde Hüseyin Câhid'in korktuğu olmamış ve Müslümanların milletvekili sayısı daha fazla olmuştu. Seçim sonrası Kâmil Paşa sadrazamlığa getirilmişti. Önceleri Kâmil Paşa'yı destekleyen Hüseyin Câhid, zaman içerisinde Kâmil Paşa'ya eleştirel bir gözle bakmaya başlamıştı.

Memur için yapılan "tensikât" uygulamalarını Hüseyin Câhid, devlet için gerekli görmekteydi. Ona göre II. Abdülhamid döneminde birçok insan hak etmediği yerlere getirilmişti. Bu kişiler buralardan alınmalı farklı yerlere yerleştirilmeliydi. Fakat "tensikât" uygulamalarının doğru bir şekilde yapılmadığına inanmaktaydı. Câhid'e göre bu uygulamadan istenilen verim alınamamıştı. Hüseyin Câhid, ayrıca Kâmil Paşa'nın göreve getirildikten sonra yenilik yapmamasından şikâyet etmekteydi. Câhid'e göre aylar geçiyor, fakat Osmanlı Devleti'ni daha iyiye götürecek düzenlemeler yapılmıyordu. Diğer taraftan matbuatta da giderek gerilim artmakta ve sert eleştiriler yapılmaktaydı. Câhid'in iddiasına göre, bu durumun sorumlularının arasında Kâmil Paşa da yer almaktaydı.

Zaman ilerledikçe İttihad ve Terakki'nin de Kâmil Paşa ile arası açılmaya başlamıştı. Hüseyin Câhid ise genel olarak bunu kabul etmese de İttihad ve Terakki'yi savunmaktaydı. Kâmil Paşa da zaman içinde çevresinde, İttihad ve Terakki'ye karşı muhalif olan insanları toplamıştı. Câhid'e göre bunların arasında Meşrutiyet ile önemli mevkilerini kaybetmiş olan insanlar ile İttihad ve Terakki ile zaman içinde fikir ayrılığına düşen kişiler vardı.

Bunların yanında İttihad ve Terakki'ye karşı olan bir diğere muhalif yapı ise Ahrar Fırkası idi. Câhid'e göre Ahrar Fırkası, yönetim açısından yetersizdi. İttihad ve Terakki karşısında başarı gösterebilecek şansa sahip değildi. Ancak Ahrar Fırkası, İttihad ve Terakki'ye karşı Prens Sabahattin gibi önemli bir şahsiyetin de desteğini almıştı. Ayrıca bunların yanında İttihad ve Terakki'ye karşı Derviş Vahdeti de önemli bir muhalif taraftı. Vahdeti, İttihad-ı Muhammediye Cemiyeti'ni kurarak bu muhalefeti daha da arttırmıştı. Ayrıca gazetesi Volkan'da eleştirel birçok yazıya yer vermiş ve Hüseyin Câhid ile arasında gazeteler aracılığıyla sert tartışmalar yaşanmıştır.

Bu dönemde Hüseyin Câhid'in üzerinde durduğu bir başka konu ise ordunun siyasete girdiği meselesiydi. Hüseyin Câhid'e göre ordunun siyaset ile uğraşması bir devleti kötüye götürebilecek bir faktördü. Bu durumun yaşanmaması için önlem alınmalıydı. Ayrıca Câhid, II. Meşrutiyet'in ilanında askerinin büyük rol oynamasını ordunun siyasileşmesi olarak görmemekteydi. Ona göre eski yönetimde halka zulüm yapılmaktaydı. Bu duruma son verecek olan tek yapı ise ordu idi ve ordu gerekeni yaptı.

Eski yönetimde halka baskı yapıldığını savunmasına rağmen Hüseyin Câhid, II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında II. Abdülhamid'in davranışları konusunda ise olumlu sözler de söylemekteydi. Câhid, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra II. Abdülhamid'in özellikle Yıldız Sarayı'nda verdiği yemekte milletvekilleri üzerinde olumlu etki bıraktığını söylemişti. Ancak Câhid'in II. Abdülhamid hakkındaki olumlu düşünceleri 31 Mart sonrasında tamamen değişmişti.

31 Mart'a giden süreçte yaşanan bir diğere önemli olay ise "Kör Ali Olayı" idi. Câhid'e göre aslında "Kör Ali Olayı" birçok şeyin habercisiydi. Hükümet bu olaydan ders çıkarmalı ve önlemini almalıydı. Halkın bu olayda dini duyguları kullanılmıştı. Bu olaydan sonra yaşanan diğere bir gerginlik ise Taşkışla'daki askerlerin direnişiydi. Bu yaşarlarda Hüseyin Câhid, Avcı Taburları'nı desteklemiş ve onları "Rumeli'den gelen kahramanlar" olarak nitelendirmişti. Ancak Câhid'in "kahraman" olarak nitelendirdiği Avcı Taburları 31 Mart Olayı'nın başlamasına öncülük eden askeri kesim olmuştu.

31 Mart'a yaklaştıkça yaşanan önemli gelişmelerden biri de Serbestî gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi'nin öldürülmesiydi. Bu cinayeti kınayan Hüseyin Câhid, İttihad ve

Terakki'ye karşı muhalefetin bu olayı kullanacağını düşünmekteydi. Neticede Câhid'in düşünceleri haklı çıkmış ve muhalif kesim bu cinayetten İttihad ve Terakki'yi sorumlu tutmuştu. Fakat kendisi, muhalefetin bu suçlamasını gerektirecek bir durumun olmadığına inanmaktaydı.

Neticesinde 31 Mart Olayı patlak vermişti. Olay sırasında ölüm tehlikesi geçiren ve gazetesi Tanin yağmalanan Hüseyin Câhid, yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştı. Yurt dışında bir süre kalan Câhid, Selanik'ten gelen Hareket Ordusu'nun olaya son vermesi sonucu tekrar İstanbul'a dönmüştü.

Olay sonrasında meydana gelen en önemli gelişmelerden biri II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiydi. II. Abdülhamid'in yerine Osmanlı tahtına Sultan V. Mehmed Reşad getirilmişti. Câhid, II. Abdülhamid'in tahttan indirilişini doğru bir karar olarak nitelendirmekteydi. Önceleri II. Abdülhamid'e karşı olumlu düşüncelere sahip olan Hüseyin Câhid'in fikirleri 31 Mart sonrası tamamen değişmişti. Çünkü Hüseyin Câhid, II. Abdülhamid'i 31 Mart'ın sorumlularından biri olarak görmekteydi. Aynı zamanda Câhid'e göre bu olayın çıkması için II. Abdülhamid'e yardım edenler de olmuştu.

Diğer taraftan Hüseyin Câhid, hadisesi bir "irtica" hareketi olarak da görmekteydi. Ona göre bu olay yenilik karşıtı, düzensiz bir hareketti. Câhid'e göre bunun gibi olaylar Osmanlı Tarihi'nde zaman zaman yaşanmıştı. Özellikle III. Selim'den itibaren bu tür olaylar sıkça görülmekteydi. 31 Mart Olayı da Meşrutiyet'e karşı yapılmış benzer bir olaydı. Bu olay insanların dinî duygularıyla oynanması neticesinde patlak vermişti.

II. Meşrutiyet sonrası Hüseyin Câhid'in genel olarak İttihad ve Terakki'nin faaliyetlerini desteklediğini görmekteyiz. Hatta Câhid, "Tanin" gazetesi kurulduktan bir süre sonra İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin önemli bir savunucusu olarak kendisini göstermeye başlamıştı. Fakat kendisi, 31 Mart Olayı sonrasında Cemiyet'i bazı konularda eleştirmişti. Ona göre böyle bir olayın planlanması oldukça büyük bir olasılıktı. Fakat bunlar olurken hükümetin, Cemiyet'in ve güvelik güçlerinin bunlardan haberi yokmuş gibi davranması Câhid'i şaşkınlığa uğratmıştı.

Hüseyin Câhid'in olay sonrasında İttihad ve Terakki'ye karşı daha tereddütlü düşüncelerle yaklaştığını görüyoruz. Aslında bu durum bize onun fikirlerinde her zaman tutarlı olmadığını da göstermektedir. Bu görüş için diğer bir kanıt ise II. Meşrutiyet'in ilanından sonra II. Abdülhamid'in düzenlediği yemek sonrası Hüseyin Câhid, II. Abdülhamid hakkında övgü dolu sözler söylerken, 31 Mart sonrası bu durum değişmiş ve II. Abdülhamid'i 31 Mart Olayı'nın sorumluları arasında görmüştür.

31 Mart Olayı sırasında büyük bir ümitsizlik içine düşen Hüseyin Câhid, olay sonrasında meydana gelen gelişmeler neticesinde de tekrar gelecek adına ümit beslemeye başlamıştı. Bu hadiseyi yeni bir dönemin başlangıcı olarak gören Hüseyin Câhid, bundan umutluydu. Câhid'e göre 10 Temmuz inkılâbı da yeni bir dönemin habercisi olmuştu, fakat yapılan inkılâptan sonra geçmiş unutulmuştu. Meşrutiyet'in neden ilan edildiği ve öncelikli yapılması gereken işler gözden kaçırılmıştı. Dolayısıyla 31 Mart Olayı'ndan ders çıkartılmalı ve önceden yapılan hatalar tekrar yapılmamalıydı. Bu sebeple Hüseyin Câhid, 31 Mart Olayı'nı Osmanlı Devleti için yeni bir dönemin başlangıcı kabul etmişti.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Azman, Ayşe (1994), **Türk Basınında Siyasi Bir Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akgündüz, Ahmet ve Öztürk, Said (1999), **Bilinmeyen Osmanlı**, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Akşin, Sina (1994), **Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı**, Ankara: İmge Kitapevi.
- Aksun, Ziya Nur (1994), **Osmanlı Tarihi**, 5, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Alkan, Necmettin (2009), **Mutlakiyetten Meşrutiyete II. Abdülhamid ve Jön Türkler (1889-1908)**, İstanbul: Selis Kitapları.
- _____ (2011), **Selanik İstanbul'a Karşı**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Alkan, Ahmet Turan (1999), “ Ordu Siyaset İlişkisinin Tarihine Bir Derkenar: 31 Mart Vakası Ve Sonuçları”, **Osmanlı**, 2, Ankara: YTY, 421-422.
- Armaoğlu, Fahir (2006), **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Aysal, Necdet (2006), “Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 37-38, 17.
- Bayur, Yusuf Hikmet (1940), **Türk İnkılâp Tarihi**, 1, İstanbul: TTK Yayınları.
- Belen, Fahri (1973), **20. Yüzyıl Osmanlı Devleti**, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Bengi, Hilmi (2000), **Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Birinci, Ali (2005), “31 Mart Vak'ası'nın Bir Yorumu”, **Türkler**, 13, Ankara: YTY, 210.
- Çaycı, Muhammet Emin (2009), **Osmanlı Basınında 31 Mart Olayı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Çulcu, Murat (2011), **İttihat ve Terakki**, İstanbul: E Yayınları.

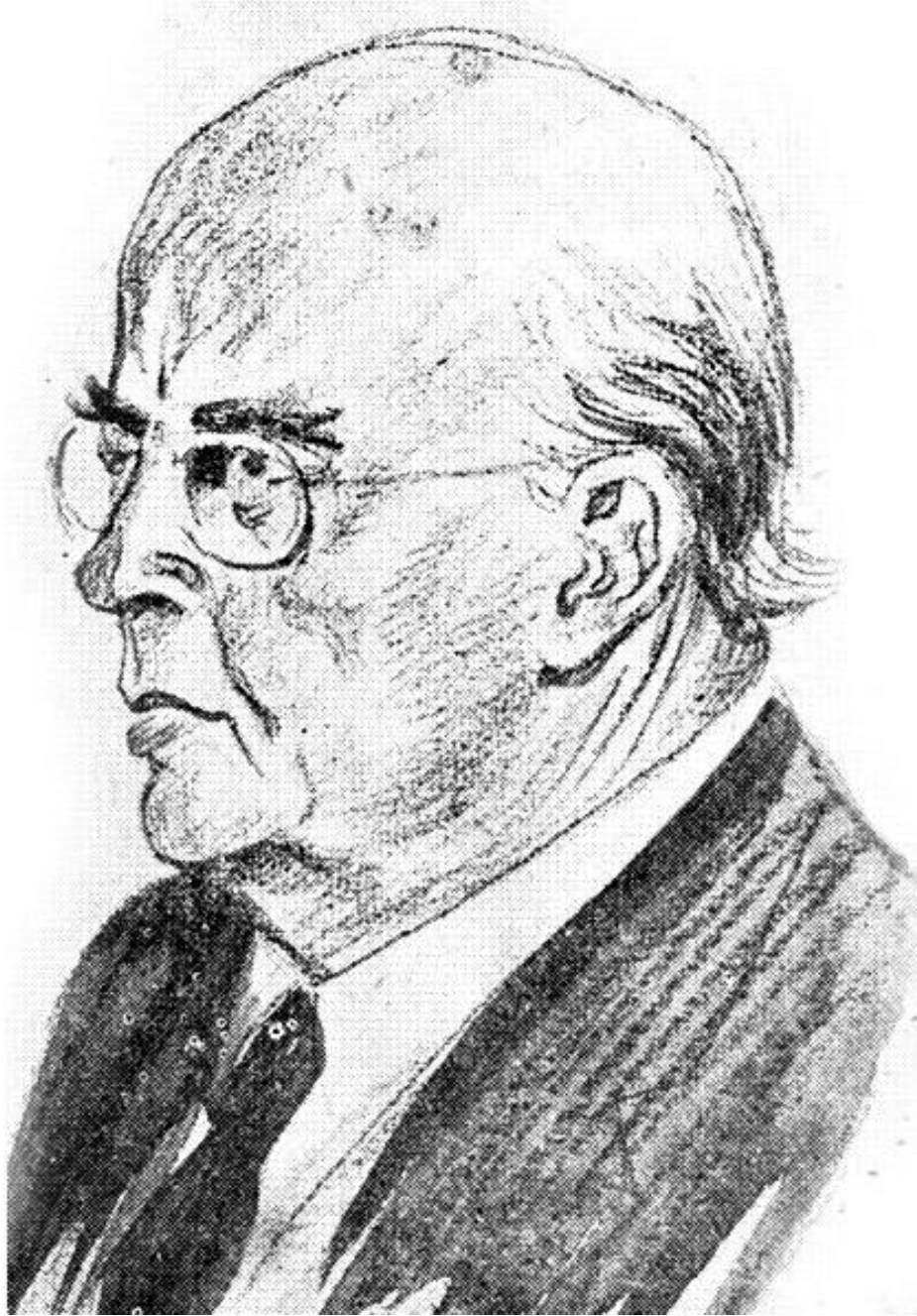
- Danişmend, İsmail Hami (1961), **31 Mart Vak'ası**, İstanbul: İstanbul Kitabevi.
- _____ (1955), **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, 4, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Feroz, Ahmad (1971), **İttihat Ve Terakki**, İstanbul: Sander Yayınları.
- Garnier, Jean Paul (2007), **Osmanlı İmparatorluğunun Sonu**, (Çev. Zeki Çelikkol), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Huyugüzel, Ömer Faruk (1982), **Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı, Hikâye ve Romanları Üzerinde Bir Araştırma**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- _____ (2010), "Tanin", **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, 39, İstanbul: TDV Yayınları, 565.
- Hüseyin Câhid (2.08.1908), "Serbest-i Matbuât", **Tanin**, 33, 1.
- _____ (6.08.1908), "Kuvvetli Türkiye", **Tanin**, 6, 1.
- _____ (7.08.1908), "Yeni Heyeti Vükelâ", **Tanin**, 7, 1.
- _____ (8.08.1908), "İntihabat", **Tanin**, 8, 1.
- _____ (9.08.1908), "İntihabatın Suret-i İcrası Hakkında Tahkikat", **Tanin**, 9, 1.
- _____ (14.08.1908), "İslahata Nereden Başlamalı", **Tanin**, 14, 1.
- _____ (15.08.1908), "Vezâif-i Hükümete Müdâhale", **Tanin**, 15, 1.
- _____ (18.08.1908), "Da'irelerde Tensikât", **Tanin**, 18, 1.
- _____ (01.09.1908), "Sultân Abdülhâmid Hân-ı Sâni Hazretleri", **Tanin**, 32, 1.
- _____ (03.09.1908), "Rumların Programı", **Tanin**, 34, 1.
- _____ (07.09.1908), "Vükelâ ve Matbuât", **Tanin**, 38, 1.
- _____ (17.09.1908), "Ma'arif İslahatı", **Tanin**, 48, 1.
- _____ (19.09.1908), "Adem-i Merkeziyet", **Tanin**, 50, 1.
- _____ (04.10.1908), "Memûrlar ve Ahali", **Tanin**, 65, 1.
- _____ (26.10.1908), "Beyannâme", **Tanin**, 57, 1-2.
- _____ (10.10.1908), "Neyin Cezasını Çekiyoruz", **Tanin**, 71, 1.
- _____ (18.10.1908), "Memleketin Ahvâl-i Umûmiyesi", **Tanin**, 79, 1.

- _____ (24.10.1908), “Aks-ül Amel Sözlür”, **Tanin**, 85, 1.
- _____ (27.10.1908), “Rum Matbuâtı”, **Tanin**, 88, 1.
- _____ (01.11.1908), “Taşkışla Vak’ası”, **Tanin**, 91, 1.
- _____ (04.11.1908), “Daşnaksutyun Fırkasının Programı”, **Tanin**, 94, 1
- _____ (07.11.1908), “Millet-i Hâkime”, **Tanin**, 97, 1.
- _____ (15.11.1908), “Anâsır-ı Osmaniye’nin Birleşmesi”, **Tanin**, 105, 1.
- _____ (09.12.1908), “İntihabat Entrikaları”, **Tanin**, 129, 1.
- _____ (14.12.1908), “Fırkalar, Meseleler” **Tanin**, 134, 1
- _____ (20.12.1908), “Cemiyet”, **Tanin**, 140, 1.
- _____ (01.01.1909), “Nutuk-u Hümayun ve Hâkimiyet-i Milliye”, **Tanin**, 152, 1.
- _____ (12.02.1909), “Tebdil-i Vükelâ”, **Tanin**, 192, 1.
- _____ (17.02.1909), “Yeni Kabine”, **Tanin**, 197, 1.
- _____ (01.03.1909), “Ordu ve Siyaset”, **Tanin**, 209, 1.
- _____ (02.03.1909), “Şeriât İsteriz!”, **Tanin**, 210, 1.
- _____ (17.03.1909), “İş Fena mı Gidiyor?”, **Tanin**, 220, 1.
- _____ (23.03.1909), “Hükümet ve Cemiyet”, **Tanin**, 231, 1.
- _____ (30.03.1909), “Osmanlı Ordusu”, **Tanin**, 238, 1.
- _____ (03.03.1909), “Tensikâta Dair”, **Tanin**, 239, 1.
- _____ (01.04.1909), “Uzak Vilayetler”, **Tanin**, 24, 1.
- _____ (05.04.1909), “Kâmil Paşa ve Gazeteler”, **Tanin**, 244, 1
- _____ (07.04.1909), “Milletin Nazar-ı İbretine”, **Tanin**, 246, 1.
- _____ (09.04.1909), “Fırsattan İstifade”, **Tanin**, 248, 1.
- _____ (11.04.1909), “Mütareke ve İtilâf”, **Tanin**, 250, 1.
- _____ (13.04.1909), “İttihâd ve Terakkî Fırkası”, **Tanin**, 252, 1.
- _____ (18.05.1909), “Yeni Devir”, **Tanin**, 254, 1.
- _____ (19.05.1909), “Müsteşarlar Meselesi”, **Tanin**, 255, 1

- _____ (20.05.1909), “Meşrûtiyet’in Düşmanı”, **Tanin**, 256, 1.
- _____ (23.05.1909), “Adana Hadisesi”, **Tanin**, 259, 1.
- _____ (27.05.1909), “Bir Hisse-i İbret”, **Tanin**, 263, 1.
- _____ (30.05.1909), “On Beş Günde”, **Tanin**, 253, 1.
- _____ (08.06.1909), “Meşrûtiyetten Ne Anlaşıldı?”, **Tanin**, 275, 1.
- _____ (23.06.1909), “Asker”, **Tanin**, 290, 1.
- _____ (24.06.1909), “Din”, **Tanin**, 291, 1.
- _____ (23.07.1909), “10 Temmuz”, **Tanin**, 221, 1.
- _____ (25.07.1909), “10 Temmuzda”, **Tanin**, 321, 1.
- Işık, İhsan (2006), **Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi**, 10, Ankara: Elvan Yayınları.
- Kabacalı, Alpay (2005), **Tanzimat’tan İkinci Meşrutiyet’e İmparatorluk ve Nesnel Tarihin Prizmasından Abdülhamid**, İstanbul: Deniz Kültür Yayınları.
- Kansu, Aykut (2001), **1908 Devrimi**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karal, Enver Ziya (1996), **Osmanlı Tarihi**, Ankara: TTK Yayınları.
- Karpat, Kemal (2008), “İttihat ve Terakki Cemiyeti 31 Mart 1909 Ayrım Noktası ve Cumhuriyet’e Mirası”, **Doğu Batı**, 2, 25.
- Kodaman, Bayram (2002), “II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)”, **Türkler**, 13, Ankara: YTY, 170-171.
- Kuran, Ahmet Bedevi (1945), **İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler**, İstanbul: Tan Matbaası.
- _____ (1948), **İnkılâp Tarihimiz ve İttihat ve Terakki**, İstanbul: Tan Matbaası.
- Lekovikli, Mehmet Rauf (1991), **İttihat Ve Terakki Ne İdi**, İstanbul: Arba Yayınları.
- Macfie, A.L. (2003), **Osmanlı’nın Son Yılları**, (Çev. Damla Acar, Funda Soysal) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Özcan, Azmi (2007), “Otuzbir Mart Vak’ası”, **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, 34, İstanbul: TDV Yayınları, 11.

- Öztuna, Yılmaz (1986), **Osmanlı Devleti Tarihi**, 1, İstanbul: Faisal Finans Kurumu Yayını.
- Sancaktar, Fatih Mehmet (2009), **II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Milli Hâkimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cahit Örneği (1908-1925)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sertoğlu, Midhat (2011), **Mufassal Osmanlı Tarihi**, 6, Ankara: TTK Yayınları.
- Talat Paşa (2006), **Hatıralarım ve Müdafaam**, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Tansu, Samih Nafiz (1964), **İki Devrin Perde Arkası**, İstanbul: Pınar Yayınevi.
- Temo, İbrahim (1939), **İttihad ve Terakki**, Romanya: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Yayınları.
- Tunaya, Tarık Zafer (2001), **Türkiye'de Siyasal Gelişmeler**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uçarol, Rıfat (2000), **Siyasi Tarih**, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Unat, Faik Reşit (1985), **İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi**, Ankara: TTK Basımevi.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1946), "II. Sultan Abdülhamid'in Hal'i ve Ölümüne Dair Bazı Vesikalar", **Belleten**, 10, 716.
- Yalçın, Hüseyin Câhid (1962), "31 Mart'ın Provası ve Kendisi", **Yakın Tarihimiz**, 1, İstanbul: Kuzey Yayınları, 136.
- _____ (1962), "Sultan Hamid'in İlk ve Son Ziyafeti", **Yakın Tarihimiz**, 1, İstanbul: Kuzey Yayınları, 46-47.
- _____ (1975), **Edebiyat Anıları**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- _____ (1976), **Siyasal Anılar**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yetkin, Çetin (2008), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, 2, İstanbul: Gürer Yayınları.
- Zürcher, Erik Jan (2005), **Savaş, Devrim ve Ulaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi(1908-1928)**, (Çev. Ergun Aydınoglu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

EKLER

Hüseyin Câhid

طین

ششمی (۱۰) پاره ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

تألم نامی کندی ...

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Gümüşhane'de doğdu. İlköğrenimini Gümüşhane'de, orta ve lise öğrenimini ise Trabzon'da tamamladı. 2004 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih bölümünü kazandı. 2008 yılında burayı bitirdikten sonra aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih anabilim dalında Tezli Yüksek Lisansa başladı.